

KIŞ 2013 CİLT: 4 SAYI:2
WINTER 2013 VOLUME: 4 ISSUE:2

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

ISSN: 2146-1740

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ
JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

Uluslararası hakemli bir dergidir.

Taranılan indeksler

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ
JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

Sahibi/Owner
İnönü Üniversitesi İİBF Dekanlığı Adına
Prof. Dr. Mehmet TİKİCİ

Editörler/Editors
Recep KARABULUT
Ahmet KARADAĞ

İngilizce Editörleri/Editors for English Written Papers
Ali ŞEN
Abdulkadir BAHARÇİÇEK

Hukuk Danışmanı/ Legal Consultant
Hayri KESER

Yayın Kurulu Sekreterleri/ Assistant Editors
Mehmet Ozan SARAY
Nazlı NALCI ARIBAŞ

Adres/Address
İnönü Üniversitesi İİBF
44280 MALATYA

Tel. 422 3773000
Fax. 422 3410438
e-mail. inonu.edu.tr">akademikyak@inonu.edu.tr
Web: <http://cms.inonu.edu.tr/tr/akademikyak>

ISSN: 2146-1740

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU

İlter TURAN, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Ümit CİZRE, İstanbul Şehir Üniversitesi
Cemil KOÇAK, Sabancı Üniversitesi
Beril DEDEOĞLU, Galatasaray Üniversitesi
M. Hakan YAVUZ, University of Utah
Ahmet İÇDUYGU, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Hüseyin BAĞCI, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Muhittin KAPLAN, Melikşah Üniversitesi
Mustafa GÜNEŞ, Gediz Üniversitesi
Kemal YILDIRIM, Anadolu Üniversitesi
Kerem ALKİN, İstanbul Ticaret Üniversitesi
James L. BICKSLER, Rutgers, The State University of New Jersey
Metin Kamil ERCAN, Gazi Üniversitesi
Cengiz TORAMAN, Gaziantep Üniversitesi
Recep GÜNEŞ, İnönü Üniversitesi
Şaziye GAZİOĞLU, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Mustafa ERDOĞAN, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Enver BOZKURT, İstanbul Aydın Üniversitesi
Alaeddin YALÇINKAYA, Sakarya Üniversitesi
Michael ALLES, Rutgers, The State University of New Jersey
Shyam, SUNDER, Yale University
Levent KÖKER, Atılım Üniversitesi
Şaban ÇALIŞ, Selçuk Üniversitesi
James ALM, Georgia State University
Jorge MARTINEZ-VAZGUEZ, Georgia State University
Gordon TULLOCK, George Mason University
Mehmet DEMİRBAĞ, University of Sheffield
Nihat BOZDAĞ, Gazi Üniversitesi
Ayşe Neyran ORHUNBİLGE, İstanbul Üniversitesi
Hüseyin Öner ESEN, İstanbul Üniversitesi
Bharat SARATH, Rutgers, The State University of New Jersey
Zühtü ARSLAN, Anayasa Mahkemesi
Asaf Savaş AKAT, İstanbul Bilgi Üniversitesi
M. Naci BOSTANCI, Gazi Üniversitesi
Cavide Bedia UYARGİL, İstanbul Üniversitesi
Ahmet Cevat ACAR, İstanbul Üniversitesi
Oya ÖZÇELİK, İstanbul Üniversitesi
İhsan D. Dağı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
E. Fuat KEYMAN, Koç Üniversitesi
Nazım ENGİN, Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Ekrem TATOĞLU, Bahçeşehir Üniversitesi
Murat KARAGÖZ, Yıldız Teknik Üniversitesi

YAYIN KURULU

Fikret OTLU, İnönü Üniversitesi
Ali KOÇYİĞİT, İnönü Üniversitesi
Selma KARATEPE, İnönü Üniversitesi
Mehmet GÜNGÖR, İnönü Üniversitesi
Ahmet UĞUR, İnönü Üniversitesi
Serkan BENK, İnönü Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

- Seçilmişler Hükümdara Dönüşüyor Mu?:
Yerel Siyasetçilere Yönelik Hükümdar Liderlik Ölçeği Geliştirme Çalışması
- **Erkan T. DEMİREL , Ahmet YATKIN , Muhammet DÜŞÜKCAN, Neslihan DERİN , Arzu ÇAKINBERK , Mehmet GÜVEN**

- 2000-2012 Yılları Arasında TRA2 Bölgesindeki Göçlerin Yönlendirilmesinde Kamu Yatırımları ve Yatırım Teşvik Belgelerinin Önemi
- **Fatma FİDAN, Hayrettin ŞAHİN**

- Konut Sahipliğinin Belirleyicileri: Hanehalkı Reisleri Üzerine Bir Uygulama
- **Halim TATLI**

- Küreselleşme Sürecinde Fırsatçı Politik İş Çevrimi Modelinin Geçerliliği: OECD Ülkeleri Örneği
- **Ayşe ARI**

- Kadim Yunan ve Erken İslam Dönemlerinin Kölelikle İlgili Anlayış ve Uygulamalarının Karşılaştırılması
- **Hasan Emir AKTAŞ**

- İşgörenlerin Duygusal Bağlılıkları ile Kişisel Özellikleri Arasındaki Farklılığı Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma
- **Ali AKSOY, Bünyamin AKDEMİR, Onur YILMAZ**

- Cinsiyetler Arası Gelir Eşitsizliğini Gidermede Bir Araç Olarak Mikro Kredi: Bilecik İli Uygulaması
- **Necati ÇİFTÇİ, Refiye AKKUL**

- Uluslararası Ham Petrol ve Altın Fiyatlarının Amerikan Doları ile İlişkisi: Ampirik Bir Uygulama
- **Mehmet Şentürk, Yusuf Ekrem Akbaş, Uğur Adıguzel**

Cilt 4 Sayı 2'nin Hakemleri

Prof. Dr. Mehmet Akif Çukurçayır, Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Tikici, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Güngör, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Selma Karatepe, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Arslan, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Paksoy, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Özer, Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Karadağ, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Aykut Ekinci, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Doç. Dr. Selim Kayhan, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Semih Mustafa Önen, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Yusuf Karakılçık, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Tayfur Bayat, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Uğur, İnönü Üniversitesi

**Seçilmişler Hükümdara Dönüşüyor Mu?:
Yerel Siyasetçilere Yönelik Hükümdar Liderlik Ölçeği Geliştirme Çalışması (*)**

**Are The Elected Becoming Monarchs?
A Study To Develop A Monarch Leadership Scale Intended For Local Politicians**

**Erkan T. DEMİREL¹, Ahmet YATKIN², Muhammet DÜŞÜKCAN¹,
Neslihan DERİN³, Arzu ÇAKINBERK⁴, Mehmet GÜVEN⁵**

Özet

Bu çalışma, hükümdar (despotik) liderlik anlayışından yola çıkılarak, yerel siyaset liderleri olan belediye başkanlarının liderlik davranışlarının analizine yönelik olarak ele alınmıştır. Siyasi liderler için uygulanabilecek hükümdar liderlik ölçeği yazında bulunamadığı için yazına ölçek kazandırmak amaçlanmıştır. Öncelikle yazın taraması yapılmış ve elde edilen bilgilere dayanılarak madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu, uzman görüşüne sunulmuş ve konuya uygunluk test edilmiştir. Bir sonraki adımda madde havuzu evrenden seçilen küçük bir grupla tartışılarak anlaşılabilirliği test edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğinin ve faktör yapısının belirlenmesi için “madde - alt ölçek toplamı korelasyonu”, “alt – üst %27’lik dilimler arası fark testi”, “keşfedici faktör analizi” ve “doğrulayıcı faktör analizi” yapılmıştır. Nihai analiz sonuçları, ölçeğin üç faktörden oluştuğunu (kibirlilik, duyarsızlık, ezicilik) göstermiştir. Bu üç faktör, toplam varyansın %68,55’ini açıklamaktadır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise 0,964 olarak hesaplanmıştır.

Anahtar kelimeler: Liderlik, Hükümdar Liderlik, Despotik Liderlik, Ölçek Geliştirme

Abstract

The present study was conducted with the purpose of analyzing the leadership behaviors of mayors who are local political leaders that display monarchic (despotic) approaches. The aim was also to contribute to the relevant literature by providing a council leadership scale for political leaders since such a scale has not previously existed. Firstly, the literature was reviewed and a pool of items was formed based on the information obtained. The item pool was presented to experts for their opinions. The fitness of the item pool for the subject and the field was tested. In the next phase, the comprehensibility of the item pool was tested by discussion with a group chosen from the population of the study. A “correlation of item-subscale addition”, a lower-upper test of differences between segments of 27%”, “exploratory factor analysis” and “confirmatory factor analysis” were made in order to determine the structural validity and factor structure of the scale. Final analysis results showed that the scale consisted of 3 factors: arrogance, insensitivity, domineering behaviors. These 3 factors explain 68.55% of the total variance. The reliability coefficient of the scale was calculated to be 0.964.

Key Words: Leadership, Monarchic Leadership, Despotic Leadership, Scale Development

(*) Bu çalışma, TÜBİTAK destekli 110K461 numaralı projenin pilot uygulamasından elde edilen verilerden üretilmiştir

¹ Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, demirelerkan@gmail.com

² Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

³ Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Kale Meslek Yüksekokulu

⁴ Doç. Dr., Tunceli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

⁵ Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

1. Giriş

İnsanlığın zihnini meşgul eden en eski kavramlardan biri olan liderlik, çok uzun zamandan beri araştırmacılar tarafından üzerinde tartışılan ve açıklık kazandırılmaya çalışılan oldukça önemli bir konudur. Liderlik kavramını anlamak ve açıklayabilmek, hem karmaşık hem de duygusal bir süreç içermektedir. Bu nedenledir ki, liderlikle ilgili çalışmalar, zamanla azalmak yerine artış göstermektedir. Bu artışın nedeni tutarlı ve genel kabul gören bir liderlik tanımının olmamasıdır. Liderliğin güncelliğini koruyan bir araştırma konusu olmasının ardında, liderleri daha etkin kılabilmek için geliştirilebilecek unsurların olması da yatmaktadır. Geliştirilebilecek unsurlar, liderlik etkinliği açısından karşılaşılan bireysel farklılıklardır. Konuyla ilgili bilimsel çalışmalar, bahsedilen bu farklılıkları tanımlamak ve kaynaklarını belirlemek hedefinin etrafında şekillenmektedir (Horner, 1997:275).

Lider ve liderlik kavramları için farklı tanımlar yazında yer almaktadır. Lider ve liderlik için genel geçer bir tanım ve özellikler listesi verilememektedir. Yazında görülen tanımlar ve özellikler, çeşitli liderlik teorileri ile açıklanmaktadır. Liderlikle ilgili birçok teoriden söz edilebilir. Bunlar; *Evrensel liderlik teorileri* (özellikler teorisi, X-Y teorisi, sistem 4 yaklaşımı...) ve *durumsallık teorileri* (durumsallık yaklaşımı, yol-amaç teorisi...) şeklinde örneklendirilebilir (Koçel, 2010:575). Yazında bu teorilerle birlikte *çağdaş liderlik yaklaşımları* olarak adlandırılan (Örneğin; karizmatik liderlik, dönüşümcü liderlik, kalite liderliği, otantik liderlik, hizmetkâr liderlik, kendi kendine liderlik...) liderlik tanımlarına da rastlanmaktadır.

Bu çalışma, hükümdar (despotik) liderlik anlayışından yola çıkılarak, yerel siyaset liderleri olan belediye başkanlarının liderlik davranışlarının analizine yönelik olarak ele alınmıştır. Siyasi liderler için uygulanabilecek hükümdar liderlik ölçeği yazında bulunamadığı için yazına ölçek kazandırmak amaçlanmıştır. İlerleyen kısımlarda da görülebileceği üzere, öncelikle liderlik, siyasi liderlik ve hükümdar liderlik ile ilgili teorik çerçeve çizildikten sonra alana uyarlanmaya çalışılan ölçekle ilgili geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının sonuçları aktarılmıştır.

2. Liderlik

Liderlik; insanları amaçlar etrafında bir araya getiren ve amaçlara ulaşabilmek için onları harekete geçiren bilgi ve tecrübelerin toplamıdır. Lider ise ait olduğu grubun üyelerinin hissettikleri ancak net olmayan amaç ve düşünceleri benimsenecek şekilde ortaya çıkarabilen ve grup üyelerinin güçlerini bu amaçların etrafında faaliyet gösterecek hale getiren kimsedir (Eren, 2001:465). Liderlik; üretici, yönetici ve lider rollerinin hangisinin insanın bulunduğu statüde en büyük katkıyı sağlayabildiğini bilmeyi gerektirir. Üreticiler, işe odaklanırlar.

Yöneticiler, insanların oluşturduğu karmaşık sistemlere yön vermeye çalışırlar. Liderler, insanların değerleri, hedefleri ve örgütün vizyonu ile ilgilenirler. Üretim ve sistemden çok sonuçlara odaklanırlar (Tompkins, internet:27.12.2005). Örgütün geçmişten daha iyi işlemesi; liderin, problemlerin çözümü ve süreçlerin işlemesi ile ilgili tüm görüşleri incelemesine bağlıdır. Bu doğrultuda; çalışanlara, beklentiler ve takip eden taahhütler açık ve güçlü bir şekilde ifade edilmelidir. Lider; önderlik eder, birlikteliğe güvenir, “biz” der, güven yaratır, nasıl olacağını gösterir, coşkunluğa neden olur, hatayı ortaya çıkarır ve ilgi çeken işi yapar (Total Quality Leadership, internet:27.12.2005).

George ve Jones (1995: 404), lider kavramına; “örgütlerin amaçlarına ulaşmalarını sağlamak için üyeleri etkileyen kişi” tanımını getirmişlerdir. Krausz’da (1986: 86) lider için, “başka insanların faaliyetlerini etkileyen güç” demiştir. Koçel’e göre “izleyenler, şartlar arasındaki ilişkilerin oluşturduğu karmaşık bir fonksiyondur, liderlik” (Koçel, 2010: 575).

Liderlik; özellikler teorisi, davranış teorisi ve durumsallık teorisi ile açıklanmıştır. Özellikle 1980’li yıllarla birlikte iş dünyasının koşullarının değişmesiyle, insanlarla birlikte örgütler ve örgütlerin ihtiyaçları da değişmiştir. Çağdaş olmak isteyen örgütler, yapıları ve çalışma yöntemlerinde büyük değişimleri sık sık yapmak durumunda kalmaktadırlar. (Jacobsen ve House, 2001:75) Bu gelişmelere bağlı olarak liderlik davranışlarında da değişimler yaşanmaya başlamış ve buna bağlı olarak liderliği açıklamaya yönelik yeni teoriler geliştirilmiştir/geliştirilmektedir. Bu teorilerde, dönüşümcü / işlevsel liderlik, karizmatik liderlik, kültürel liderlik, e-liderlik, akademik liderlik, stratejik liderlik, hizmet eden liderlik (Avolio vd., 2001:615-668; İbicioğlu ve Doğan, 2002:374-382; Fındıkçı, 2009:368-460) vb. kavramlardan söz edilmektedir.

3. Siyasi Liderlik

Siyasi liderlik, dinamik bir çevrede stratejik kararlar alabilmeyi, uygulayabilmeyi ve belirlenen misyon ile hedefler doğrultusunda takipçilerini hedefe kilitleyebilmeyi içerir. Lider, hizmet ettiği topluma bağlı olmalı ve çıkar önderliğini bu topluluğa ve topluluğun geleceğine vermelidir (Erzen, internet:29.01.2012).

Halk, liderde kutsallık veya kahramanlık ya da örnek alınacak üstün bir kişilik simgesi gördüğü için ona bağlanır. Liderin gerçekte bu niteliklere sahip olup olmaması çok önemli değildir. Önemli olan halkın buna inanmış olmasıdır (Uztuğ, 2002: 142). Tarhan’a göre siyasi liderler şu özellikleri taşırlar (akt: Akiş, 2004:151-153):

– Çalışkandırılar.– Rahatları hep ikinci plandadır.– Hizmet etmekten zevk alırlar ve yorulmazlar.– Bir fikri benimserler ve genellikle davranışları o fikir etrafındadır. Bu özellik, belirliliği ve duyulan güveni artırır.– Paylaşmayı severler ve bencil değildirler.– Güvenilir olmaları nedeniyle onlarla işbirliği yapmaktan çekinilmez.– Zamanları değerlidir, önemliyi ve önemsizi ayırt eder ve buna göre davranırlar.– Nelerin gerçekleştirilebilir ve gerçekleştirilemez olduğunun da farkındadırlar. Bu yetenekleri, onları hayalcilikten uzaklaştırır.– Zekidirler.– Olaylara geniş perspektiften bakabilirler. Kendi eksiklerini görüp bu noktaların üzerine giderler.	– Kendilerini geliştirirler ve bilgiye açıktırlar.– Uzlaşmacı ve yakındırlar.– Samimiyetleri, onları rol yapmaktan uzaklaştırır.– Olduklarından daha iyi görünmek için kendilerini zorlamazlar.– Hizmet ettikleri toplumun çıkarları; kendileri ve ait oldukları partinin çıkarlarının önündedir.– Devlet adamı kimlikleri, siyasetçi kimliklerinin önüne geçer.– Yanlarında çalışanlarla iletişim halindedirler. Onların duygu ve düşüncelerine önem verirler.– Karar alırken takipçilerine danışırlar.– Birleştirici rol oynarlar.– Ahlaki değerlere önem verir ve bunu davranışlarında da gösterirler.– Adaletsizlik yapmazlar.

4. Hükümdar Liderlik

Hükümdar liderlik, *despotik liderlik kavramıyla aynı anlamda düşünülmüştür*. Despot kelimesinin Türkçe sözlük karşılığı, “bir ülkeyi zora ve baskıya dayanarak yöneten kimse” veya “her istediğini ve dilediğini yaptırmak isteyen kimse” şeklinde ifade edilmektedir.

Despotizm ise “uyruklarına hiçbir hak ve özgürlük tanımayan sınırsız monarşi” anlamına gelen istibdat kelimesi ile eşanlamlı kabul edilmektedir (BTS, internet: 02.02.2012). Despotizm, ister bireysel ister bir grup tarafından olsun mutlak siyasi bir güç ile hükmeden tek bir idari otoriteye sahip yönetim biçimidir. Klasik anlamında despotizm, bir şahsın idaresinin olduğu örgüt, despot ise bütün idari (ya da siyasi) gücü kullanan ve bütün örgütü temsil eden, diğer herkesin ikincil önemde olduğu otoritedir (Wikipedia, internet:01.02.2012).

Yunanlılar tarafından kullanılan *despotes* (despot) ve Romalıların kullandığı *dominus* (hâkimiyet) kavramlarının her ikisi de *efendi – köle* ilişkisinin özel bir biçimini ifade eder (Minogue, 2002:4). Bu cümleden hareketle, yönetim görevlerine bir başka ifade ile liderlik

pozisyonlarına gelen bireylerin, kendilerini efendi, izleyenlerini ise köle olarak algılamalarının despotik liderlik uygulamalarını ortaya çıkardığı söylenebilir. Her liderin bu anlayışla hareket edeceğini düşünmek çok fazla abartılmış bir ifade olacaktır. Ancak, despot bir tarza sahip liderleri yönlendiren faktörlerden birinin, “efendi – köle” anlayışı olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda hükümdar liderliğin; belirgin özelliklerinin “her şeyi kontrol altında tutmak isteyen, benmerkezci, izleyenlerin duygularını dikkate almayan, gücünü kötüye kullanabilen” şeklinde sayılması mümkündür (Donuk, 2006:46). Minogue (2002:1) ise “despot bir yönetimin (liderliğin) en belirgin özelliğini, despotun kişisel eğilimlerinden ortaya çıkan emirleri” şeklinde ifade etmektedir. Bu noktadan bakıldığında hükümdar liderliğin, siyasi liderliğin tam tersi özelliklere sahip olduğu görülebilir.

Hoog ve Hartog (2008:297-311), despotik liderliğin kendini yüceltme, takipçileri sömürme ve duyarsızlık bileşiminde oluştuğunu ifade etmektedirler. Aynı çalışmada despotik liderlerin, kişisel egemenliklerini ön planda tuttıkları, denetimi kötü niyetli kullandıkları, etik ilkelerini önemsemedikleri, ahlaki standartlarının düşük olduğu, başkaları için endişelenmedikleri de belirtilmektedir. Bunlarla birlikte, despotik liderlerin sorumluluklarının sorgulanmasından hoşlanmadıkları, tavırlarının her zaman emredici olduğu, kesin itaat bekledikleri, zaman zaman zorbalığa başvurabildikleri ve kindar oldukları ifade edilmektedir.

Schilling (2009:102-128) ise despot liderliği negatif liderlik anlayışı çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu anlayışa göre despot liderler; kişisel hedeflerine ulaşmak için takipçilerini kullanan, hata olduğunda takipçilerini suçlayan, takipçileriyle arasına yüksek güç mesafesi koyan, iş gördürmek için “baskı, tehdit, korkutma, ceza” gibi yöntemleri kullanan, karar alırken takipçilerine danışmayan ve kendi koyduğu kurallar ile kendi aldığı kararları çok sıkı bir şekilde uygulayan kişilerdir.

Despotik liderlik, otokratik liderlikten de izler taşımaktadır. Bir başka ifade ile despotik liderliğin otokratik liderlikle benzer yönlerinin olduğu söylenebilir. Otokratik liderliğin özellikleri arasında ortama gerginliğin, korkunun ve güvensizliğin hâkim olması ile yukardan aşağıya tek yönlü iletişim gibi durumlar sayılmaktadır. Otokratik liderlerin, itiraz kabul etmedikleri, tartışmadan hoşlanmadıkları, çevreyi yönetimden uzak tuttıkları gibi bulgular da yazında yer almaktadır (Gezici, 2007:13-16). Tüm bunlar, otokratik liderlerin davranışlarının tek kelime ile “bencillik” (Eren, 2010:462) denilerek özetlenebileceğini işaret etmektedir. Bencillik açısından yapılan değerlendirme ile birlikte hükümdar liderliğin, yazında yer bulmakta olan hizmetkâr liderliğin tam tersi olduğu düşünülmektedir. Çünkü, hizmetkârlığın temelinde kişisel benlik duygusunun aşılması vardır (Greenleaf, 2002:27).

5. Yazın Özeti

Türkçe yazın alanında, hükümdar (despotik) liderlik konusuna doğrudan girmiş bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle söz konusu kavrama benzer kavramlara (otokratik liderlik) değinen çalışmalardan tespit edilebilenlerin bazılarının konuya yaklaşımları sıralanmıştır:

Liderlik davranışlarını etkileyen toplumsal normların analiz edildiği bir çalışmada (İbicioğlu, 2009:1-23), 121 girişimci ile anket yapılmıştır. Hipotez testleri için korelasyon analizi, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü ANOVA analizi kullanılmıştır. “Türk toplumunda liderlerin otokratik davranmasının toplumsal yapı açısından beklenen bir durum” olduğundan hareketle araştırmada ulaşılan sonuçların bu duruma uyduğu ifade edilmektedir.

Donuk (2006:46), Türkiye birinci, ikinci ve üçüncü futbol liglerinde mücadele eden takımlarda görev yapan antrenörlerin sahip oldukları ve onlardan beklenen liderlik tarzlarının, takımlarında oynayan sporcular ve kendi görüşleri çerçevesinde tespit etmek ve bu görüşler baz alınarak Türkiye’deki antrenörler için temel bir liderlik modeli oluşturmayı amaçlayan bir araştırma yapmıştır. Çalışmaya Türkiye profesyonel futbol liglerinde mücadele eden 32 spor kulübünden 63 antrenör ve 314 sporcu katılmıştır. Bulgulara ulaşmak için “Sporda Liderlik Ölçeği” kullanılmıştır. 5’li Likert ölçeğine göre oluşturulmuş olan anket sorularının verileri SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiş, frekansları, ortalamaları, çapraz tabloları ve ki kare testleri yapılmıştır. Bulgular arasında göze çarpan, “sporcuların antrenörlerini otokratik bir yapı içerisinde gördükleri, antrenörlerin ise bunun tam tersini düşündükleridir.”

Durmaz (2007), özel dersanelerdeki yöneticilerin liderlik özelliklerini örgüt kültürü ile karşılaştırmıştır. Karşılaştırmayı Likert’in sistem 4 yaklaşımına göre yapmıştır. Araştırma evrenini İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alan dersanelerin yöneticileri ve çalışanları oluşturmaktadır. 11385 kişiden oluşan evren içerinden 435 kişilik bir örneklem alınmış ve bunlardan geri gelen 330 anket değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizler için korelasyon, kruskal wallis ve man whitney u testlerinden yararlanılmıştır. Otokratik liderlik ile güç kültürü arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur.

“Otokratik liderliğin iş tatmini üzerinde olumsuz etkisinin olduğu” erişilebilen çalışmalarda görülen bulgular arasındadır (Gezici, 2007). Bu çalışmada Sakarya’daki özel eğitim kurumlarının personeli (toplam 950 personel) ana kütle alınmıştır. Anketler, 5’li likert ölçeği ile derecelendirilmiştir. Tek yönlü varyans analizi ve korelasyon analizi ile veriler yorumlanmıştır.

Liderlik davranışları ile iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasında ilişki arayan bir başka çalışmada (Dalgın, 2008), otokratik liderlik davranışı ile iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu araştırmanın kapsamını Muğla ili Marmaris destinasyonu sınırları içinde faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışan üst ve orta kademe yöneticilerin liderlik davranışlarının ve özelliklerinin personel üzerindeki etkileri oluşturmaktadır. Örnek hacmi 10 otelde çalışan 236 kişiden oluşmaktadır. Ölçekler 5'li likert tipidir. Hipotezlerin test edilmesi için t ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Yabancı yazın alanında, hükümdar (otokratik) liderlik (ya da benzer kavramlar) konusuna değinen çalışmalardan tespit edilebilenlerin bazılarının konuya yaklaşımları şu şekilde sıralanmaktadır:

Van Vugt (2004:1-13), sosyal ikilemlerin çözümünde otokratik liderlik ve grup sürdürülebilirliği konulu çalışmasında liderliğin grup istikrarını etkilediğini belirtmektedir. Çalışmada 7'li likert ölçeği ile derecelendirilen bir anket uygulanmış ve hipotez testleri için one way anova ve korelasyon analizi yapılmıştır. Otokratik liderlikle ilgili olarak grup istikrarı üzerinde bozucu etki yaptığı ve sosyal ikilemlerin çözümünde uzun vadede bir katkı sağlamadığı vurgulanmaktadır.

De Hoogh'un çalışması (2008:297-311), liderlik – sosyal sorumluluk ilişkisi ile ilgilidir. Araştırma kapsamında Hollanda'da kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerinden küçük ve orta ölçekli olanların yöneticileri ile anket yapılmıştır. Ölçek, 7'li likerttir. İstatistiksel analizlerden doğrulayıcı faktör analizi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Öz değerlendirme ve başkaları için kaygılanma ile despot liderlik arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Despotik liderin, her şeyi kontrolü altında tutmak istediği, intikamcı olduğu, sömürücü tavır sergilediği ve ahlaki standartları düşük olduğu ifade edilmektedir.

Van de Vliert (2006:42-54), ülkelerin zenginlik düzeyleri düştükçe otokratik liderliğin çok daha belirgin bir şekilde kendini gösterdiğini söylemektedir. Araştırmasında 61 farklı kültürü temsil eden yaklaşık 17.000 insanla anket yapmıştır. Kullanılan ölçekler 7'li likert sistemi ile tasarlanmıştır. Ortalama, korelasyon ve regresyon vs. tekniklerle analizler yapılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

De Cremer'in çalışmasında (2006:79-93), vurgu yapılan hususlar şöyledir: İzleyenleri duygularına hitap ederek motive edebilmek için sosyal etki araçlarına ihtiyaç vardır. Bu sosyal etki araçlarından biri liderliktir. Otokratik liderlikle liderden beklenen özveri arasında negatif bir ilişki vardır. Otokratik liderle izleyenler arasında duygusal reaksiyon gelişmesi pek kolay değildir.

Grup üyelerinin tatmininde demokratik liderliğin etkisinin araştırıldığı bir çalışmada

(Foels, 2000:676-701), grup gerçeklerinin, büyüklüğünün ve cinsiyet kompozisyonunun üyelerin demokratik ya da otokratik liderlik tarzlarına bakış açılarını etkilediği ifade edilmiştir. Bir başka ifade ile söz konusu değişkenler, üyelerin demokratik ya da otokratik liderlik tarzlarından duydukları memnuniyeti etkilemektedir. Normları sıkı, küçük ve erkek egemen grupların otokratik liderlik tarzına daha yatkın oldukları ifade edilmektedir.

6. Metodoloji

6.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışma, yerel siyasetin liderleri olan belediye başkanlarına yönelik, hükümdar (despotik) liderlik ölçeği geliştirme çalışmasıdır. Yazında, siyasi liderlere dolayısıyla belediye başkanlarına yönelik bir liderlik ölçeği bulunamamıştır. Dolayısıyla bu araştırma ile siyasi liderlerin liderlik tarzlarının, hükümdar liderlik anlayışına benzeyip benzemediğinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek bir ölçeğin Türkçe yazına kazandırılması hedeflenmiştir.

Halkın oyu ile seçilerek göreve gelen belediye başkanlarının “hizmetkârlık” felsefesi ile hareket etmeleri beklenir. Burada hizmetkârlıktan kasıt, “gösterişe gitmeksizin sadece hazzını almak güdüsü” ile çalışmaktır. Bu davranış biçimi, ideal olanı işaret etmektedir. Yerel yöneticilerimizin ideal koşulları ne kadar sağlayabildiklerini öğrenebilmek için ayrıntılı araştırmalar yapmak gerekir. Belediye başkanları, elbette ki hizmet ederler. Ancak, sayıları bilinemese de kendilerini “şehrin seçilmiş hükümdarı” sanan başkanların olması da muhtemeldir. Yani, demokratik bir yöntem olan seçimle göreve geldikten sonra antidemokratik uygulamalarla zamanla despotlaşan ve kendini şehrin mutlak hâkimi sanan belediye başkanları da görülebilir.

Despotizm, bizzat despot kişinin kişiliğine (genellikle de kaprislerine ve hırslarına) bağlı olduğundan, siyasi yöneticilerin makamlarına bağlanan görevler ve makamdan aldıkları güç bağlamında hareket etmeye başlamaları ciddi bir olasılıktır (Minogue, 2002:19). Bu olasılığın gerçeğe dönüşmesi durumunda ise siyasi yöneticiler, kendilerini makamlarının etki alanına giren herkesin ve her şeyin sahibi (hükümdarı) olarak görmeye başlayabilirler.

Siyasi veya sivil iktidarı korumanın önemli bir başarı olarak kabul edildiği, askeri fetihlerle oluşmuş birçok toplumda despotik eğilimli bireylerin ve yöneticilerin doğması kaçınılmazdır (Minogue, 2002:4). Tarih sahnesine onaltı devlet çıkarmış olan Türk Milleti içerisinde de despotik eğilime sahip bireylerin çıkması olasılığı bu çerçevede düşünüldüğünde mümkün görülebilir. Çünkü, bütün Türk Devletleri, askeri başarıların ve fetihlerin eseridir. Bu devletlerin kuruluş süreçleri ve yaşamları, despotik (otoriterlik ve totaliterlikle birlikte) hikâyeler içermektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın, yazına kazandıracağı ölçeğin konuyla ilgili öncül çalışmalardan biri olabileceği ve söz konusu ihtimalin çalışmaya özgünlük kazandırdığı söylenebilir.

6.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, Likert tipi ölçek geliştirme yaklaşımı benimsenmiştir. Likert tipi ölçek geliştirme yaklaşımında izlenen ardışık işlem adımları şunlardır (Tezbaşaran, 2008:10):

6.2.1. Ölçülecek tutumun (özeliğin) tanımlanması

6.2.1.1. Tutum kapsamının belirlenmesi

6.2.1.2. Kapsama uygun gözlenebilir işaretçilerin belirlenmesi: Denemelik tutum ifadeleri

Yukarıda ifade edilen işlem adımlarının ilki olan “ölçülecek tutumun (özeliğin) tanımlanması” adımı kapsamında yazın taranarak, ölçülmek istenen tutumun kuramsal tanımı çerçevesinde, gözlenmek istenen tepkileri uyaracağı düşünülen durumların tasarlanması ve kullanılan ölçekleme tekniğine uygun olarak ifade edilmesine çalışılmıştır. Söz konusu tasarımı, madde havuzunun oluşturulması (denemelik maddelerin yazımı) izlemiştir.

6.2.2. Deneme ölçeğinin düzenlenmesi ve deneme uygulaması

6.2.2.1. Ölçek materyalinin hazırlanması

6.2.2.2. Yönergelerin hazırlanması ve cevaplama düzeni

6.2.2.3. Maddelerin ölçek içindeki düzeni

6.2.2.4. Ön inceleme

6.2.2.5. Deneme uygulaması

“Deneme ölçeğinin düzenlenmesi ve deneme uygulaması” aşamasında ölçek materyali hazırlanmıştır. Form, araştırmacılar tarafından uygulanacak şekilde tasarlanmış ve çoğaltılmıştır. Maddelerin ölçek içerisindeki düzenine karar verildikten sonra uzman (5 alan uzmanı, 2 ölçme uzmanı, 2 Türkçe uzmanı) görüşünden yararlanılarak maddelerin alana uygunluğu test edilmiştir. Devamında, çeşitli yaş ve eğitim gruplarından seçmenler (10 kişi) ile grup tartışması yapılarak, sorular anlaşılabilirlik açısından denetlenmiş ve gerek duyulan sadeleştirmeler yapılmıştır. Bu aşamada madde sayısı değişmemiştir. Bu aşamada son işlem olarak “pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama, Elazığ, Malatya, Bingöl ve Tunceli il merkezlerinde yaşayan seçmenler arasından rastgele seçilen 220 seçmen üzerinde gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama, bizzat araştırmacılar tarafından, 2011 yılının Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleştirilmiştir.

6.2.3. Deneme ölçeğinden elde edilen verilerin analizi*

6.2.3.1. Maddelere verilen cevapların puanlanması

6.2.3.2. Bireylerin ölçekten aldığı ham puanların hesaplanması

6.2.3.3. Ham puan dağılımının özellikleri

6.2.3.4. Madde puanları dağılımının özellikleri

6.2.3.5. Madde analizi

Ölçek maddeleri, “beklentinin ne olduğu ve algılamanın ne olduğu” şeklinde çift yönlü olarak sorulmuştur. Algı ve beklenti arasındaki fark üzerinden analizler yapılmıştır.

Her bir soru önermesine 5’li likert ölçeği (1: kesinlikle katılmıyorum ... 5: kesinlikle katılıyorum) üzerinden beklenti maddeleri ve algılama maddelerine ilişkin tutumlar alınmıştır. Ölçek maddeleri olumsuz ifadeler olduğu için ham veriler, paket programa girilirken ters kodlanmıştır. Verilen puanların karşılıklı olarak farkının alınmasıyla, her bir soru önermesi için -4 ile +4 arasında değişen farklar hesaplanmıştır. Bu skorun matematiksel ifadesi ise aşağıdaki gibidir (Zeithaml vd., 1990):

$$\text{Gerçekleşen Durum (G)} = \text{Algılanan Durum (A)} - \text{Beklenen Durum (B)}$$

Farklar üzerinden keşfedici faktör analizi yapılarak ölçeğin faktör yapısı belirlenmiştir. Faktör analizi sonucunda 32 madde içerisinde 7 madde faktör yükleri 0,320’den küçük çıktığı için ölçekten çıkarılmıştır. Nihai olarak ulaşılan sonuçlara göre ölçek 3 faktörden oluşmaktadır. KMO değerinin 0,870 [p = 0,000; dF = 300; Appr. Chi-Square = 1255,584] olması, faktör analizi açısından iyi kabul edilmektedir (Çokluk vd., 2010:207). Faktör analizi sonuçları aşağıdaki tabloda aktarılmaktadır:

* Analizler için SPSS 19 ve LISREL 8.8 paket programlarından yararlanılmıştır.

Tablo 1

Faktör Analizi Sonuçları

Faktör adı	Madde	Faktör Yükleri			Açıklanan varyans	Güvenilirlik (Cronbach alpha)
		1	2	3		
Kibirlilik	1	,754			30,002	0,835
	2	,741				
	3	,655				
	4	,652				
	5	,644				
	6	,636				
	7	,629				
	8	,599				
	9	,553				
	10	,490				
Duyarsızlık	11		,831		24,391	0,927
	12		,713			
	13		,683			
	14		,599			
	15		,597			
	16		,589			
	17		,584			
	18		,540			
	19			,825		
Ezicilik	20			,818	14,156	0,933
	21			,809		
	22			,766		
	23			,760		
	24			,743		
	25			,718		
Toplam					68,549	0,964

Tabloda da görüldüğü gibi ölçeğin açıklayabildiği toplam varyans %68,55'dir. Açıklanan varyansın yüksekliği, geliştirilen ölçeğin faktör yapısının gücü ile doğru orantılıdır. Çok faktörlü desenlerde, açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli olarak kabul edilir (Çokluk vd., 2010:197). Bu durumda, ölçeğin faktör yapısının iyi kabul edilebileceği söylenebilir. Ölçeğin genelinin ve faktörlerin güvenilirlik katsayıları oldukça yüksektir. Cronbach alpha katsayısı 1'e ne kadar yakınsa ölçeğin güvenilirliği de o kadar yüksektir (Ural ve Kılıç, 2006:286). Katsayının 0,80 ve üzerinde olduğu durumlarda ise ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğundan söz edilebilir (Kalaycı, 2009:405). Buna sonuçlara göre ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik koşullarını yüksek düzeyde sağladığı söylenebilir.

Ölçeğin faktör yapısının sağlamasını yapmak için doğrulayıcı faktör analizi de yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, aşağıdaki tabloda aktarılmaktadır:

Tablo 2

Doğrulayıcı Faktör Analizi Model Uyum İndeksleri

Uyum İndeksleri	Faktör			GENEL
	Kibirlik	Duyarsızlık	Ezicilik	
χ^2	75,92	27,68	33,74	923,67
sd	33	20	12	269
χ^2 / sd	2,30	1,38	2,81	3,43
p	0,00	0,12	0,00	0,00
AGFI	0,83	0,90	0,85	0,80
GFI	0,88	0,89	0,85	0,82
CFI	0,95	0,99	0,90	0,90
NFI	0,92	0,97	0,87	0,87
RMR	0,026	0,015	0,031	0,036
SRMR	0,059	0,030	0,063	0,077
RMSEA	0,096	0,084	0,088	0,091

Sonuçlar incelendiğinde hem tüm faktörlerin hem de ölçeğin genelinin model uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlar (Çokluk vd., 2010:266-275; Şimşek, 2007:44-49; Yılmaz ve Çelik, 2009:37-47) içerisinde olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile ölçeğin faktör yapısının doğrulandığı söylenebilmektedir.

Ham puan dağılımı: Katılımcıların ölçekten aldıkları puanlarla ilgili olarak her madde için ortalama fark skorları hesaplanmıştır. Söz konusu değerler aşağıdaki Tablo 3’de yer almaktadır. Tablo 3’de de görüldüğü üzere alt boyutların her biri ve ölçeğin geneli güvenilirlik açısından kabul edilebilir sınırın üzerinde değerler almışlardır.

Her bir müşteri için söz konusu boyuta ait ifadeler verilen farklar toplanır ve boyutu oluşturan ifade sayısına bölünür:

$$\text{Ortalama Fark Skoru} = \frac{1}{k} \cdot \sum_{i=1}^n (A_i - B_i)$$

Tablo 3
Ham Puan Dağılımının Özellikleri

Faktör	Madde	SS
KİBİRLİLİK	1	0,91
	2	1,56
	3	0,25
	4	0,75
	5	1,03
	6	0,72
	7	0,78
	8	1,41
	9	0,81
	10	0,78
DUYARSIZLIK	11	0,75
	12	0,66
	13	0,06
	14	0,53
	15	0,38
	16	0,41
	17	0,25
	18	0,53
	19	0,00
	20	0,88
EZİCİLİK	21	0,75
	22	0,81
	23	0,63
	24	1,09
	25	0,84

“Maddelerin gerçekten ölçme yeteneğine sahip olup olmadıklarını belirlemek” için diğer bir ifade ile “maddelerin ölçülmek istenen özelliğe yeterince sahip olanlarla olmayanları ayırt edip edemediğini belirlemek” için hem “madde puanı ile alt ölçek toplam puanı arasındaki korelasyona” hem de “alt %27’lik dilimde olanlarla üst %27’lik dilimde olanlar arasındaki deneklerin puanlarının arasındaki farka” bakılmıştır. Elde edilen sonuçlar, aşağıdaki Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo incelendiğinde, gücü orta düzeyin altında korelasyonun olmadığı ve tüm korelasyon katsayılarının 0.01 düzeyinde manidar olduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarla, maddelerin ilgili oldukları alt ölçekle ölçülmek istenen özelliği ölçmede yeterli oldukları söylenebilir.

Alt – üst %27’lik dilime giren deneklerin puanları arasındaki farklılıklarla ilişkin bulgular incelendiğinde tüm farkların 0.01 düzeyinde manidar olduğu görülebilmektedir. Bu cümleden hareketle, tüm maddelerin memnuniyeti / memnuniyetsizliği yüksek olan seçmenler ile memnuniyeti / memnuniyetsizliği düşük olan seçmenleri net bir şekilde ayırt edebildikleri söylenebilir.

Tablo 4

“Madde – Toplam” Korelasyonu ve “Alt – Üst %27 Farkı”

Faktör	Madde	A	B
KİBİRLİLİK	1	,802(**)	0,000
	2	,680(**)	0,000
	3	,871(**)	0,000
	4	,866(**)	0,000
	5	,889(**)	0,000
	6	,896(**)	0,000
	7	,882(**)	0,000
	8	,723(**)	0,000
	9	,850(**)	0,000
	10	,896(**)	0,000
DUYARSIZLIK	11	,956(**)	0,000
	12	,935(**)	0,000
	13	,916(**)	0,000
	14	,929(**)	0,000
	15	,943(**)	0,000
	16	,925(**)	0,000
	17	,960(**)	0,000
	18	,929(**)	0,000
	19	,865(**)	0,000
	20	,866(**)	0,000
EZİCİLİK	21	,917(**)	0,000
	22	,942(**)	0,000
	23	,949(**)	0,000
	24	,779(**)	0,000
	25	,852(**)	0,000

A: Madde - Alt ölçek Toplam Korelasyonu

B: Alt - Üst % 27 farkı (p)

** : 0.01 düzeyinde manidar

7. Sonuç

Demokrasiler, halkın kendi özgür iradesiyle oy kullanarak katıldığı seçimler yoluyla yöneticilerin seçildiği bir sistemdir. Halk, seçimlerde iradesini ortaya koyarak kendini yönetme yetkisini bir süreliğine seçilmişlere devreder. Yönetim yetkisini, tabiri caizse vekâletini alan seçilmişlerden beklenen, kendi benliklerini halkın benliğinin gerisinde tutarak hizmet etmeleridir. En olumlu durumu betimleyen bu beklentinin siyasetçilerce ne kadar karşılanabildiği ise hep tartışma konusu olmuştur. Siyaset sahnesinde, beklentinin tam aksi rol sergileyen seçilmişlerin de yer alması olasıdır. Yani, kendi benliğini halkın benliğinden önde tutan, halka kibirle yaklaşan, halka karşı duyarsız olan, halkını ezen daha sade bir ifadeyle kendini halkın seçilmiş hükümdarı yerine koyan liderler de görülebilir. Her seçilmişin veya seçilmişlerin çoğunluğunun böyle olacağını/olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Ancak, siyasetçiler arasından nadiren de olsa seçilmiş hükümdar gibi davrananlar çıkabilir.

Bu olası durumdan yola çıkıldığında “seçilmişler, hükümdara dönüşüyor mu?” şeklinde bir soru akla gelmektedir. Bu soruya cevap aramak için seçen konumundaki halkın gözüyle seçtiklerinin (belediye başkanları) hükümdar gibi davranıp davranmadıklarını ölçmek gereği ortaya çıkmıştır. Yazında benzer bir sorunun şekillendirdiği ölçüğe rastlanmadığı için ölçek geliştirme yoluna gidilmiştir. Ölçek geliştirme sonucunda, toplam varyansın %68,55’ini açıklayabilen üç faktörden (kibirlilik, duyarsızlık, ezicilik) oluşan ve güvenilirliği yüksek bir ölçek, yazına kazandırılmıştır.

Kaynakça

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik*. ANKARA: Pegem Akademi.

Dalgın, T. (2008). *Liderlik Davranışlarının İşgörenler Tarafından Algılanması ve İşgörenlerin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığı Üzerine Etkileri: Marmaris Yöresindeki Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Üzerine Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

De Cremer, D. (2006). Affective And Motivational Consequences of Leader Self-Sacrifice: The Moderating Effect of Autocratic Leadership. *The Leadership Quarterly*. 17, 79– 93.

Despot. (02.02.2012). Büyük Türkçe Sözlük. Erişim adresi: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

Despotizm. (01.02.2012). Erişim adresi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Despotizm>

Despotizm. (02.02.2012). Büyük Türkçe Sözlük. Erişim adresi: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

Donuk, B. (2006). *Türkiye Profesyonel Futbol Ligleri Antrenörlerinin Liderlik Tarzlarının İncelenmesi ve Bir Model Yaklaşım*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Durmaz, H.O. (2007). *Likert'in Sistem 4 Yaklaşımına Göre Özel Dershanelerdeki Yöneticilerin Liderlik Özelliklerinin Örgüt Kültürü İle Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Foels, R., Driskell, J.E., Mullen, B. and Salas, E. (2000). The Effects of Democratic Leadership on Group Member Satisfaction: An Integration, *Small Group Research*. 31, 676 – 701.

Gezici, A. (2007). *Yöneticilerin Liderlik Stillerinin Çalışanların İş Tatmini Üzerindeki Etkileri: Özel Eğitim Kurumlarında Öğretimsel Liderlik ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İbicioğlu, H., Özmen, H.İ. ve Taş, S. (2009). Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Süleyman DEMİREL Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 14(2), 1 – 23.

Kalaycı, Ş. (Editör). (2009). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. İçinde: Kayış, A. *Güvenilirlik Analizi*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kenneth, M. (2002). *Siyaset ve Despotizm*. (Çeviren: Gündoğan, Ü.). Ankara: Liberte Yayınları.

Schilling, J. (2009). From Ineffectiveness to Destruction: A Qualitative Study on the Meaning of Negative Leadership. *Leadership*. 5. 102-128. DOI: 10.1177/1742715008098312

Tezbaşaran, A.A. (2008). *Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzu* (e-kitap). ISBN: 975-9756-08-5 (Bu kitap, daha önce iki kez Türk Psikologlar Derneği tarafından yayınlanmıştır.)

Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Van De Vliert, E. (2006). Autocratic Leadership Around the Globe: Do Climate and Wealth Drive Leadership Culture?. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 37, 42 – 59.

Van Vugt, M., Jepson S.F., Hart, C.M., and De Cremer, D. (2004). Autocratic Leadership in Social Dilemmas: A Threat To Group Stability. *Journal of Experimental Social Psychology*. 40, 1–13.

2000-2012 Yılları Arasında TRA2 Bölgesindeki Göçlerin Yönlendirilmesinde Kamu Yatırımları ve Yatırım Teşvik Belgelerinin Önemi

Fatma FİDAN¹

Hayrettin ŞAHİN²

Özet

Kamu yatırımlarını ve yatırım teşvik belgelerini ülkeler, çeşitli sosyal ve ekonomik amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmaktadırlar. Bu sosyal amaçlardan en önemlisi göçlerin yönlendirilmesidir. TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan) Bölgesine, göçlerin yönlendirilmesi için en fazla yatırım teşvik imkânı sunulmakta ve kamu yatırımları sürekli artırılmaktadır. Bu çalışmada, 2000-2012 yılları arasında yapılan kamu yatırımları ve yatırım teşvik imkânlarının göç ve göçün en önemli nedeni arasında yer alan istihdam-ışsızlık, gelir azlığı, kentsel hizmetlerin sınırlılığı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Göç, istihdam, nüfus, kamu yatırımları ve yatırım teşvik belgeleri için oluşturulan tabloların analizi sonucunda kamu yatırımları ve yatırım teşvik belgelerinin göçü yönlendirme ve göçün nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik çok sınırlı bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: TRA2 Bölgesi, Göç, Teşvik, Kamu Yatırımları

Importance Of Government Investments And Certificates Of Investment Incentives On The Region Of TRA2 In The Directing Of Immigrations Between 2000-2012.

Abstract

In order to perform various social and economic goals, countries use government investments and investments incentive certificates. to be directed of immigrations is the most important of these social objectives. In the region of TRA2(Ağrı, Kars, Iğdır and Ardahan), to be directed immigration, opportunity of investment incentives are more presented and government investments are consistently increased. In this research, The effects of Government investments which were made between 2000-2012 and opportunity of investment incentives over immigrations and its most important reasons, which are employment-unemployment, low-income, and limitedness of urban services , were assessed. After the analysis of tables created for population, migration, employment, public investment and incentive certificates, it is proposed that public investment and incentive certificates have limited effects on directing migration and abolishing the reason of migration.

Key Words: The Region of TRA2, Migration, Incentive, Government Investment

¹ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ffidan@sakarya.edu.tr

² Arş. Görv., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, sahinhayrettin@gmail.com

1. Giriş

Göç, Uluslararası Göç Örgütü (İOM) (2009) tarafından şöyle tanımlanmıştır: “uluslararası bir sınırı geçerek veya devlet içerisinde yer değiştirmektir. Süresi, yapısı, nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir”.

Göçlerin nedenlerini Kapu (2012), üç temel başlık altında toplamaktadır. Bunlar; doğal afetlerin sebep olduğu göçler, insanın hemcinsi ile olan mücadelesi sonucu yaşanan afetlerden dolayı göçler ve en sonuncusu da insanın kendi yaşamını ve ailesinin yaşamını daha iyi bir seviyeye getirmek için yaptığı göçlerdir. TRA2 Bölgesinde 1970 ile 2012 yılları arasında yaşanan göçlerin en büyük nedeni üçüncüsü olduğu bir araştırmada ortaya çıkarılmıştır (Kapu ve diğ. 2012).

Tarih boyunca göç, kişilerin ve ailelerinin hayatlarını düzeltme fırsatları sunmaktadır. Bu durum şimdi de aynıdır. Zengin ve fakir bölgelerin olması göçmenlerin motivasyonlarının artırmakta ve fakir bölgelerden zengin bölgelere sürekli kaçışlar görülmektedir (Larrison ve diğ., 2010).

Dünyada yirminci yüzyılın sonlarında ve yirmi birinci yüzyılın başlarında büyük göçler meydana gelmiştir. Bu göçler, hem iç göç hem de dış göç olarak ülkeleri etkilemiştir (Guy, 2011). Türkiye’de belirtilen dönemde iç ve dış göçlerden fazlası ile etkilemiştir.

Dünya genelinde Dünya Bankası 2010 verilerine göre yaklaşık 215 milyon 800 bin kişi göçmen durumundadır. Bu kişilerin ortalama %48,4 ü kadınlardan oluşmaktadır. Göç edenlerin dünya nüfusuna oranı ise %3,2’dir. Göçmenler içindeki mülteci sayısı 16 milyon 300 bin ve mültecilerin toplam göçmenlere oranı ise %7,6’dır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) adrese dayalı nüfus kayıt sistemine dayanılarak elde edilen bilgilere göre, Türkiye genelinde, 2010-2011 yılları arasındaki bölgeler arası iç göç toplamda 2 milyon 45 bin 720 kişidir. Türkiye’de iç göç bazı yıllarda azalma olsa da sürekli artmaktadır. TÜİK 2000 yılı verilerine göre Türkiye’ye yurt dışından 234 bin 111 kişi göç etmiştir. Bunlardan 103 bin 349 kişisi kadın olup 130 bin 762 si erkeklerden oluşmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye’den yurt dışına 1960 tan 2008 yılına kadar göç edenlerin sayısının 4,5 milyon olduğu tahmin edilmektedir (Koç Üniversitesi, 2009:2).

Ekonomi Bakanlığı (2012) verilerine göre, Türkiye genelinde 2001-2012 yılları arasında uygulanan yatırım teşvik belgeleri sayısı yabancı sermayede 2.290 iken yerli sermayede 37.946’dır. Yatırım teşvik miktarı ise yabancı sermaye de 64.071 milyon iken yerli

sermaye 287.871 milyondur. Teşvikin doğrudan istihdama katkısı yabancı sermayede 238.134 iken yerli sermaye de 1.392.185'tir. Kalkınma Bakanlığı verilerine göre ise 2000-2012 yılları arası Türkiye genelinde kamu yatırımları toplamı 291.669.422 bin Türk lirası olarak gerçekleşmiştir.

“Tüm ülkelerce değişik amaçlarla uygulanan ve temelde ülkedeki ekonomik ve sosyal sorunların giderilmesini hedef alan devlet yardımları, kamunun piyasa mekanizmasına müdahale araçlarının en önemlilerinden biridir”(Çolakoğlu, 2012:4). ABD, AB ülkeleri içerisinde özellikle Doğu Avrupa ülkeleri, Çin ve Brezilya önemli derecede yatırım teşvikleri sunmaktadır (Eser, 2011:52). Her ülkenin kendine has yatırım teşvik sistemi bulunmaktadır. Yatırım teşvikleri gelişen ülkelerde daha çok görülmektedir. Çin, Brezilya ve Doğu Avrupa ülkeleri yatırımları çekmek için aralarında yarışmaktadırlar.

Ekonomi Bakanlığı tarafından yatırım teşviklerinin amaçları sosyal ve ekonomik olarak ikiye ayrılmıştır. Göç, altyapı, işsizlik ve doğal afetler sosyal amaçlar olarak sıralanmış, ekonomik amaçlar olarak da, ekonomik istikrar ve ekonomik büyüme gösterilmiştir. Göçün sebepleri irdelendiğinde ekonomik ve sosyal amaçlar ile örtüştüğü görülmektedir (Çolakoğlu, 2012:5).

Göçün istihdam ve gelir durumuyla, istihdam ve gelir durumunun kamu yatırımları ve yatırım teşvikleriyle arasında çok yakın bir ilişkisi olduğu açıktır. Kamu yatırımları ve yatırım teşvikleri her il için yeni istihdam alanı ve yeni fırsatlar demektir. Kamu yatırımı ile yapılan faaliyetler sırasında istihdam oluşturulurken kamu yatırımları yapıldıktan sonra da istihdam farklı şekilde devam etmektedir. Mesela: Bir okul yapıldığı zaman okul inşaatında çalışanlar istihdam edilmektedir. Bitirildikten sonra da öğretmenler ve diğer çalışanların istihdamı sürekli olmaktadır. Diğer taraftan yatırım teşviklerinde de durum aynıdır.

Araştırmanın amacı TRA2 Bölgesi için yapılan yatırım teşviki ve kamu yatırımlarının göçün önemli itici faktörlerinden olan istihdam azlığı ve işsizliğe olumlu katkılarının olup olmadığını araştırmaktır. Bu çerçevede şu iki hipoteze dayanak aranmaktadır.

- Kamu yatırımlarının ve yatırım teşvik belgelerinin istihdamın artmasına ve göçün azalmasına olumlu katkısı sınırlıdır.
- Kamu yatırımları ve yatırım teşvikleri ile kırdan kente göç teşvik edilmiştir.

Bu hipotezi sağlamlaştırmak için ulaşılabildiği kadarıyla kamu yatırımları ve yatırım teşvik belgeleri, istihdam ve göç verilerine ulaşılmış, veriler arasında analizler yapılarak yorumlanmıştır. Göç verilerinin 2008 yılına kadarki kısmında kısıtlılıklar bulunmaktadır.

Mesela, 1990 ve 2008 yılları arasında toplam üç veri bulunmaktadır. Bu veriler 1990, 2000 nüfus sayımı ile 2008 yılındaki adrese dayalı nüfus sayımından oluşmaktadır. Diğer taraftan yatırım teşvikleri ve kamu yatırımları ile ilgili veriler de sınırlıdır. Elde edilen kamu yatırım verileri 2000-2012, yatırım teşvik verileri ise 2001-2012 yılları arasını kapsamaktadır. Ancak teşvikler ve kamu yatırımları Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri devam ettiği bilinmektedir.

2. TRA2 Bölgesinde Göç

Bu bölge Kafkasya, Orta Doğu, Orta Asya bölgelerine yakın bulunmaktadır. Buradan gelen göçler sürekli bu bölgeyi etkilemektedir. Tarih boyunca, TRA2 Bölgesindeki mücadeleler ve el değiştirmeler bu bölgede çok kültürlülüğe sebep olmuştur. Urartular, Gürcüler, Ermeniler, Safeviler, Osmanlılar ve Rusların bu bölgedeki izleri halen mevcuttur. Diğer taraftan Kafkasya'dan Sibiry'a'dan, Orta Asya'nın çeşitli ülkelerinden Anadolu'ya gelen göçmenlerin buluşma noktası da olmuştur (Kapu ve diğ., 2012).

1980'li yıllardaki liberal politikalarından sonra Türkiye göçmen açısından hareketlendiği gibi bu bölge de iç göçler açısından hareketlenmeye başlamıştır. Daha sonra Rusya'nın dağılması ile bölgeye yakın olan Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan gibi ülkelere bu bölgeye göçler olmuştur. Bu göçler genel de geçiş amaçlıdır ya da kısa sürelidir. İran da ki devrim sonrası devrimden memnun kalmayanlar da bu bölgeyi geçici süre için kullanmıştır. 2000'li yıllarda ise bu bölgeye Türki Cumhuriyetler 'den ve Afganistan'dan gelen göçmenler olmuştur.

Bölge gelen göçmenlerin kalması açısından pek elverişli olmadığından kalıcı bir ikametgâh yeri olmamıştır. Burada yaşayanlar da bu bölgeyi terk etme eğilimindedirler. Fırsat bulan kişi bu bölgeden göç etmektedir. Bu durum, bu araştırmada TÜİK'in verilerinden yararlanılarak açıkça ortaya konulmaktadır.

TRA2 Bölgesi sürekli göç veren bir bölgedir. Öyle ki 1965 yılı nüfus sayımı verilerinde Türkiye nüfusunun %2,72'sini oluşturan bu bölge 2012 yılında %1,52'ini oluşturmaktadır. Bu bölgede doğum oranlarının yüksek olduğu bir gerçektir ki buna rağmen bölgenin Türkiye nüfusuna oranı sürekli düşmektedir. Bu durum aşağıdaki tabloda açık şekilde görülmektedir.

Tablo 1

Türkiye ve TRA2 Bölgesinde Doğum Oranları ve TRA2'nin TR Nüfusuna Oranı

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Doğum Sayısı	28446	27464	29927	30840	29622	29430
TRA2 Nüfusu	1137671	1140575	1135856	1133660	1157546	1154277
Doğum Sayısının Nüfusa Oranı	0,0250037	0,0240791	0,0263475	0,027204	0,0255903	0,0254965
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Doğum Sayısı	1289016	1294227	1263289	1255937	1241412	1279864
TR Nüfusu	70586256	71517100	72561312	73722988	74724269	75627384
Doğum Sayısının Nüfusa Oranı	0,0182616	0,0180967	0,01741	0,017036	0,0166132	0,0169233
TRA2 Bölgesi Nüfusunun TR Nüfusuna Oranı	0,0161175	0,0159483	0,0156537	0,015377	0,0154909	0,0152627

Kaynak: TÜİK, 2013. Veritabanları.

TRA2 Bölgesinde doğum oranları sabit sayılabilir. Çünkü ara sıra dalgalanma olsa da 2007 yılı ile 2012 yıllarında yani verilerin ilk yılı ile son yılı arasındaki fark çok düşüktür ve diğer yandan diğer yılların oranları da bu yıllara yakındır. Ancak Türkiye genelinde sürekli bir azalış olduğu çok açıktır. Bu tablodan anlıyoruz ki bu bölgeden çok sayıda göç eden bulunmaktadır.

TRA2 Bölgesi için Kapu'nun (2012) koordinatörlüğünde yapılan araştırmaya göre “1970 ve 1990 arasında çok yoğun bir göç yaşandığı mülakatlarla ortaya konulmuştur”. Bu araştırmada göç nedenlerinin birincisi ekonomiktir; yani işsizlik ve gelir azlığından kaynaklanmaktadır. Diğer önemli nedenler ise, sırasıyla eğitimin ve sosyal yaşamın yetersizliği, akrabaların göç etmesi ve akrabalarından gelen olumlu bilgiler ile sağlık hizmetlerinin az olmasıdır.

Bir araştırmaya göre “1970’lerdeki sağ-sol çatışması ve 1990’lardaki terör sorunu” göçlerin tetikleyicisi olmuştur (Kapu ve diğ. 2012). Yapılan başka bir araştırmaya göre ise TRA2 deki göçlerin asıl nedeninin güvenlik olmadığı ortaya konulmuştur. 1995-2000 yılları verilerine göre güvenlik nedeni ile en çok göç eden 10 il arasına TRA2 Bölgesinden hiç bir il

bulunmamaktadır. Diğer yandan en fazla güvenlik nedeni ile göç veren il İstanbul'dur. İstanbul'u Diyarbakır takip etmektedir. Diyarbakır'da 1995-2000 yılları arasında göç edenlerin nüfusa oranı % 2,32 ve güvelik nedeni ile göç edenlerin göç edenlere oranı ise %7,92'dir (Kocaman, 2008:54-57).

TÜİK verilerine göre TRA2 Bölgesindeki göçlerin çoğu şehirden şehre olmaktadır. Köyden köye göçler de yaşanmaktadır. Köyden köye göçlerde evlenmenin etkili olduğu söylenebilir. Geleneklere göre her kadın evlenince kocasının yaşadığı yere göç etmektedir. Bu da göçlerin önemli sebeplerinden birisidir.

Tablo 2

TRA2 Bölgesi Nüfusu ve Göç Verileri

Yıllar	ADNKS Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
2012*	1154277	30687	55560	-24873	-21,32
2011*	1157546	34986	53811	-18825	-16,13
2010*	1133660	32929	51653	-18724	-16,38
2009*	1135856	27638	50833	-23195	-20,21
2008*	1140575	28208	58938	-30730	-26,58
2007*	1137671	-----	-----	-----	-----
1995-00**	1007482	99824	159253	-59429	-----
1985-90**	962130	43921	186258	-142337	-----
1980-85**	967672	38871	108302	-69431	-----
1975-80**	889105	28900	124758	-95858	-

*: 2012-07 yılları arası veriler ADNKS sistemi ile yapılmıştır, TRA2 Bölgesindeki iç göçleri içermez

** :1975-00 yılları arasındaki veriler eski sisteme göre hesaplanmıştır. TRA2 Bölgesinde illerin kendi arasındaki göçleri de içerir.

*Kaynak: *TÜİK, 2013. Bölgesel İstatistikler. **KOCAMAN, 2008.*

Göçler tam istikrarlı olmasa da azalmaya meyilli görülmektedir. Büyükşehirlerin göç açısından doygunluğa ulaşması, iş olanaklarının azalması göçleri azaltırken yapılan teşvik ve yatırımların da göçleri azaltmada etkisi olduğu görülmektedir. Bölge için itici ve çekici faktörler 1980'li yıllara göre çok değişiklik göstermemişlerdir. TRA2 Bölgesi illeri1980'li

yıllarda gelişmişlik seviyesi olarak alt sıralarda iken bugün de aynıdır. Bölge illeri gelişirken göç alan iller daha çok gelişmektedirler.

SERKA Kalkınma Ajansı'nın proje desteği ile yapılan araştırmaya göre TRA2 Bölgesi başta İstanbul olmak üzere genel olarak büyükşehirlerle göç vermektedir. İstanbul'u sırasıyla Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa izlemektedir. Bu illerin yanı sıra Erzurum ve Van gibi çevredeki illere de göç vermektedir (Kapu ve diğ., 2012:25).

TRA2 Bölgesinde göç edenler arasında kırsal alandan göç edenler şehirden göç edenlerden daha az görünmektedir. Ancak aşağıdaki tabloya bakıldığında kırsal alanda sürekli bir azalma görülürken şehir nüfuslarında sabitlik veya da artış görülmektedir. Bu durum kırdan gelenlerin geriye dönmedikleri anlamına gelebilir. Diğer taraftan kentten kente göç edenler ise daha mobil olduğu gözlenmektedir. Çünkü bir yandan kent nüfusları azalmamakta diğer yandan ise kentten kente göçler kırdan kente olan göçten daha fazla olmaktadır.

Tablo 3

Yerleşim Yerine Göre TR ve TRA2 Nüfusu

Yerleşim		2012	2011	2010	2009	2008	2007
TR	Yeri	58448431	57385706	56222356	54807219	53611723	49747859
	İl İlçe	58448431	57385706	56222356	54807219	53611723	49747859
	Belde						
	Köy	17178953	17338563	17500632	17754093	17905377	20838397
	Toplam	75627384	74724269	73722988	72561312	71517100	70586256
TRA2	İl İlçe	562765	556925	528488	524507	527248	549976
	Belde						
	Köy	591512	600621	605172	611349	613327	587695
	Toplam	1154277	1157546	1133660	1135856	1140575	1137671

Kaynak: TÜİK, 2013. ADNKS

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere, Türkiye ve TRA2 Bölgesi nüfusu sürekli şehirleşmektedir. Diğer taraftan şehirleşenler de sürekli yer değiştirmektedir. Bu duruma elbette ki kamu yatırımlarının ve yatırım teşvik belgelerinin etkisi olacaktır.

Tablodaki verilere bakıldığında insanların şehirlerde toplandığı ve ucuz işgücü oluşturmak için yedekte beklediği tezini savunan merkez çevre göç kuramının haklılığı ortaya çıkmaktadır.

3. TRA2 Bölgesinde Yatırım Teşvik Belgeleri ve Kamu Yatırım Tahsisleri

Hükümetler bir taraftan göçün getirmiş olduğu altyapı yetersizliği, işsizlik, güvenlik gibi sorunları için kamu yatırımı ayırırken diğer taraftan da göçmenlerin göç etmemeleri için kamu yatırımı ve yatırım teşvikleri üzerinde durmaktadırlar (Jandl, 2007). Bazı araştırmacılar kamu yatırımlarını ve yatırım teşviklerini göç alan yere yapılmasının az maliyetli olacağını düşünürken bazı araştırmacılar ise göç veren yere yapılmasının daha verimli ve az maliyetli olacağını düşünmektedir. Her iki görüşün de haklı tarafları bulunmaktadır ancak büyük metropol şehirlerin artık yeni göçleri kaldıramadığı ortadadır. Büyük şehirlere yapılacak bir yolun maliyeti ile küçük şehirlerde büyük işler başarılacağı aşikardır.

Yönetimdekiler kamu yatırımlarını insanların çokluğuna göre yaparken yatırım teşviklerinin verilmesinde göç veren, geri kalan bölgeler öne çıkmaktadır. Yani daha az nüfuslu geri kalmış bölgelere daha çok yatırım teşviki verilmektedir.

Yatırım teşvikler il il ayrıldığı gibi bölgesel olarak ta farklılıklar göstermektedir. 2004 yılında çıkarılan teşvik yasası ile yatırım teşvikleri ile ilgili 4 ayrı ana bölge oluşturulurken 2012 yılında yeni yatırım teşvik sistemi ile 6 ayrı kısma ayrılmıştır. Her yatırım teşvik yasası ile de değişik teşvikler verilmektedir. 2012 yılındaki yatırım teşvik sistemine göre yatırım teşvikleri için şu teşvik araçları kullanılmaktadır.

Bölgede en az 500 Bin TL tutarında Sabit Yatırım (Bina, arsa, makine vb.) yapıldığında;

- Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi
- Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği
- Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği (sadece 6. Bölge için geçerli)
- Gelir Vergisi Stopajı Desteği (sadece 6. Bölge için geçerli)
- Yatırım Yeri Tahsisi
- Kredi Faiz Desteği
- KDV İstisnası
- Gümrük Vergisi Muafiyetinden yararlanılabilmektedir.

Bu yatırım teşvik araçlarının bölgelere göre uygulanması aşağıdaki tabloda özet şekilde anlatılmaktadır (İğdır Valiliği, 2013).

Tablo 4

Bölgesel Yatırım Teşvik Araçları ve Uygulaması

Bölgesel Yatırım Teşvik Araçları		1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
KDV İstisnası		Var	Var	Var	Var	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti		Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB d	15	20	25	30	40	50
	OSB i	20	25	30	40	50	55
Sigorta Pirim İşveren Hissesi Destek Süresi	OSB d	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
	OSB i	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi		Var	Var	Var	Var	Var	Var
Faiz Desteği		Yok	Yok	Var	Var	Var	Var
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 yıl
Sigorta Pirimi İşçi Hissesi Destek Süresi		Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 yıl

Kaynak: Iğdır Valiliği, 2013.

Tablodan da anlaşılacağı gibi en çok yatırım teşviki altıncı bölgeye verilmektedir. TRA2 Bölgesinin illerinin tamamı altıncı bölge içersindedir.

Kalkınmak, gelişmek, nüfusunu yönlendirmek, göçleri kontrol altına almak, istihdamı artırmak, eğitim seviyesini yükseltmek isteyen ülke, çeşitli kamu yatırımları ve yatırım teşviklerine büyük önem vermektedir. Türkiye’de her bölge için değişik yatırım teşvikleri ve kamu yatırımları uygulanmaktadır. Kamu yatırımları ve yatırım teşvikleri her bölge için farklılık gösterse de, bu yöndeki çalışmaların asıl mantığı aynıdır.

“Uygulama amacı, kullanılan enstrümanlar ve yöntem bakımından gelişmelere göre hızla adapte edilebilen dinamik bir müdahale aracı olması, devlet yardımlarını ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde önemli bir konuma getirmiştir” (Çolakoğlu, 2012:4).

“Yatırım teşviklerine başvurmanın asıl nedeni, piyasa aksaklıklarının giderilmesine yöneliktir” (Eser, 2011:11). Bazı bölgeler konum itibari ile diğer bölgelerden öndedir ve bu durum geri kalmış bölgelerin aleyhine işlemektedir. Bu adaletsizliği gidermek, göçleri yönlendirmek, istihdamı artırmak için geri kalan bölgelere yatırım teşvikleri uygulanmaktadır.

“Teşvikler, teşvik edilen ekonomik faaliyetin salt girişimciye değil tüm ekonomik” ve sosyal fayda nedeniyle kullanılmaktadır (Eser, 2011:10). Bu teşvik ve yatırımlar, göçün yönlendirilmesini sağlamakta yani göçün sebeplerinden olan işsizlik ve gelir azlığını önleyerek olumlu katkıda bulunmaktadır.

Her ne kadar teşvik nedeniyle oluşan nitelikli elemanlar daha sonra teşvik verilen yeri terk edip kendisi için daha fazla kazancın olduğu yerlere göç etse de sonuçta o kişinin

kazancına olumlu katkı sağlamış, diğer taraftan nitelikli elemana ihtiyaç duyan yerlere eleman sağlamış olmaktadır. Kişinin niteliksiz şekilde göç etmektense nitelikli göç etmesi hem toplum için hem de kişinin kendisi için faydalıdır.

Sosyal kazançlarının yanında Ar-Ge kapasitelerinin artırılması bunun sonucunda yeni teknolojilerin elde edilmesi, uluslararası boyutta rekabet gücü kazanmak da şirketler ve bölgelerin gelişmesi açısından önemlidir.

Uluslararası ticaretin gelişmesi ile birlikte teşviklere yenilikler eklenmiş bir yandan yabancı sermayenin gelmesine yönelik teşvikler uygulanırken diğer yandan da bölge için uygun üretim altyapısı oluşturmaya yönelik yatırımlar hız kazanmıştır. Yani teşviklerin beraberinde altyapı çalışmaları da devam etmektedir. Kamu yatırımlarının teşviklerle beraber artması bunun göstergesidir.

Türkiye’de uygulanan çeşitli teşvik sistemleri mevcuttur. Bunlar; genel, stratejik, büyük ölçekli ve bölgesel yatırım teşvikleridir. Bunlar dışında KOSGEB, İŞKUR, kalkınma ajansları, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından da değişik teşvikler sunulmaktadır. Bu teşvik sistemlerinin her birinin şartları ve düzenlemeleri ayrı ayrıdır. Ancak hepsinde ortak nokta Türkiye’nin 6. Bölgesi içerisinde yer alan TRA2 illeri için en fazla teşvik imkânı sağlanmasıdır. Ekonomi bakanlığından alınan veriler doğrultusunda oluşturulan TRA2 Bölgesi yatırım teşvik belgeleri tablosu; genel, stratejik, büyük ölçekli ve bölgesel yatırım teşvik belgelerinden meydana gelmektedir.

Tablo 5

TRA2 Bölgesi Yatırım Teşvik Belgelerinin ve Kamu Yatırım Tahsislerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Yatırım Teşvik Belgeleri*			Kamu Yatırım Tahsisleri (bin)**
	Belge Adedi	Yatırım Miktarı (Milyon)	İstihdam Sayısı	
2000	-----	-----	-----	18892
2001	11	567	280	42712
2002	13	12	47	76985
2003	13	13	222	59315
2004	15	20	538	47091
2005	24	43	598	107740
2006	19	41	322	123072
2007	15	107	505	134695

2008	13	113	311	133504
2009	25	83	670	200051
2010	43	365	906	287471
2011	50	422	819	532596
2012	45	352	2707	518539
Toplam	286	2138	7925	2282663

*Kaynak: *Ekonomi Bakanlığı, 2013. **Kalkınma Bakanlığı, 2012.*

TRA2 Bölgesi yatırım teşvikleri kriz yıllarında (2002 ve 2008) azalma olmuştur. Diğer taraftan 2006 ve 2011 yıllarında da bir azalış göze çarpmaktadır. Ancak tümünden bakıldığında ve 2001 yılı ile 2012 karşılaştırıldığında on kata yakın bir artış söz konusudur. Bu artışın istihdama ve bölge ekonomisine katkıları da yadsınmaz.

Yatırım teşviklerinin ve kamu yatırımlarının göçü yönlendirmede ne derece etkisi var bunu ölçmek son derece zor görünmektedir. Yatırım teşviklerinin ve kamu yatırımlarının toplu şekilde gösterildiği tablodan yararlanarak TRA2'ye ait yatırım teşvik miktarları ve kamu yatırımları yıllık ele alıp diğer değişkenler olan işsizlik, istihdam ve göç verileri ile karşılaştırılmaktadır.

Tablo 6

TRA2 Bölgesinde 2011-2012 Yıllarında Yapılan Kamu Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı

Yıllar	TRA 2 İlleri	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri	Toplam
2012	Ağrı	32560	153		930	39225	50	80894	51351	8100	55679	268942
	Kars	26174	385		750	33594	30	10700	34254	19552	18438	143877
	Ardahan	1532	233		190	2884		152	25760	5602	10922	47275
	İğdir	3715	68		2	5329		10135	32843	2550	3803	58445
2011	Ağrı	31879	4656	911	7	29148	100	124449	57366	4070	27437	280023
	Kars	26665	74		600	33981	1080	5001	30789	23200	14983	136373
	Ardahan	2423	47		4	3333		34	20347	5300	11276	42764
	İğdir	10530	5			12469		15295	25387	4549	5201	73436
Toplam	135478	5621	911	2483	159963	1260	246660	278097	72923	147739	1051135	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2012.

2012 yılı kamu yatırım programına göre, “TRA2 Bölgesi’nin ülke geneline göre aldığı pay yüzde 1,2’dir. Bölge illerinde en fazla yatırımın 144,208 bin TL ile eğitim sektörün” almıştır. Eğitim sektörü rakamlarının bu kadar yüksek olmasında “bölgedeki üniversitelerin ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın alt yapı yatırımları” etkilidir (Tutar ve diğ. 2012:53). Eğitim seviyesini artırma çabaları ve eğitim sistemindeki değişiklikler bu yatırımları önemli ölçüde etkilemektedir.

Kamu yatırımlarında ikinci sırayı konut almaktadır. Konut yatırımları ülke genelinde hız kazanmıştır. Bunun yansıması da kamu yatırımlarında bariz bir şekilde görülmektedir. TRA2 Bölgesinde “Son yıllarda yapılan lojman ve afet konutları ile TOKİ’nin gerçekleştirdiği toplu konut projelerinin yanı sıra özel sektörün de bu alandaki yatırımları dikkat çekmektedir” (Tutar ve diğ. 2012:53).

Türkiye’de kamu yatırımlarında aslan payını son iki yıldır ulaştırma ve haberleşme sektörü almaktadır. Ulaştırma ve haberleşme sektörü ülkede en büyük kamu yatırımına sahipken bu bölgede üçüncü sırada yer almaktadır. Ülke genelinde, hükümet politikası olarak ulaşım büyük önem verilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bölgede ise eğitim ve konut sektöründen sonra bu sektör üçüncü sıradadır. Bu bölgede, okul ve konutun azlığı kamu yatırımlarını bu yöne çekmektedir.

TRA2 Bölgesinde, çalışanların çoğunun tarım sektöründe olması ve tarım sektörünün bölge ekonomisi için önemli görünmesi tarıma yönelik kamu yatırımlarını çoğaltmaktadır. Tarım sektörü ülke genelinde en çok kamu yatırımı alan üçüncü sektör iken bu bölgede dördüncü sıradadır. Diğer taraftan bu bölgede tarım sektöründe çalışanlar da sürekli azalmaktadır, ancak hala çalışanların büyük bölümünü kapsamaktadır. Bu bölgede tarım, hayvancılığa (Hayvancılık sektör olarak tarımın içerisinde) yönelik yapılmaktadır. Hayvanları beslemek için ot, arpa, yulaf vb. ürünler üretilmektedir. Aynı zamanda şeker fabrikaları için şeker pancarı, temel besin kaynağı olarak ta buğday üretimi gerçekleştirilmektedir.

4. Kamu Yatırımı ve Yatırım Teşviklerinin Göçün İtici ve İletici Etkenlerine Tesiri

Göçün itici faktörlerinin azaltılması kamu yatırımları ve teşviklerinin asıl amaçları arasında yer aldığından bu başlık altında bu faktörlerde ne gibi değişiklikler olduğu araştırılmaya çalışılmıştır. İtici faktörler olan topraksızlık ve tarımda makineleşme, güvenlik

sorunları, düşük gelir, istihdam azlığı ve kentsel hizmetler ayrı ayrı TRA2 Bölgesi özelinde değerlendirilmiştir.

İletici faktörler göçün oluşmasını kolaylaştırmaktadır. İletici faktörlerden kasıt hava, kara, deniz ulaşımı ile medya, telefon vb.dir. Bu faktörler göçü önemli derecede etkilemektedir. Bir yandan itici faktörler giderilemezken diğer yandan iletici faktörlerin gelişmesi göçün artmasına sebebiyet vermektedir. Uygulanan teşvik ile itici faktörleri gidermekten daha çok iletici faktörler geliştirilmiştir.

TRA2 Bölgesi için itici faktörler olan topraksızlık, tarımda makineleşme, , düşük gelir, istihdam azlığı ve kentsel hizmetlerde Türkiye geneli düşünüldüğünde en düşük seviyededir. Ancak güvenlik sorunları itici faktörler açısından sanılanını aksine Türkiye genelinden daha olumlu bir tablo oluşturmaktadır.

Diğer taraftan iletici faktörler açısından da en geri bölgelerden birsidir. Ancak itici faktörler ile iletici faktörlerin bölgeyi etkilemesi açısından düşünüldüğünde iletici faktörlerin daha ileri olduğu görülmektedir. Bu da göçün artmasına önemli bir katkı sağlamaktadır.

Yatırım teşvikleri ve kamu yatırımları göçleri, şehirden şehre etkilemesinden daha çok kırdan şehre göçleri etkilemektedir. Göç edenlerin göç etme süreçleri izlendiğinde önce kırdan şehre göç etmekte daha sonra şehirden şehre göçe yönelmektedir. Bu durum şehirden şehre göç olmuyor anlamına gelmemelidir. Çünkü verilerde şehirden şehre göçler daha fazladır. TÜİK'in 2011 verilerine göre bu bölgede nüfusun %48,11'i şehirde oturmaktadır. Bu oran 2000 yılında %44,61'dir. Bu verilere dayanarak şunu söylenebilir; İleriki yıllarda kırdan yaşayan insanların çoğu şehre göç edecektir.

4.1. Toprak Yetersizliği ve Tarımda Makineleşme

Topraksızlık ve tarımda makineleşme kamu yatırımları açısından bir anlam teşkil etmemektedir. Çünkü kamu yatırımları ile toprak alınıp bölgedeki topraksız veya az toprağı olan kişilere toprak verilmemektedir. Diğer taraftan yatırım teşvikleri ile de yatırım yapacak kişilere kolaylıklar sağlanmaktadır. Göçmen kişilerin işine bu yönüyle yaramamaktadır. Ancak istihdam ile ilgili kısımda bu konudan bahsedilecektir.

Tablo 7

TRA2 Bölgesinde Yıllara Göre Traktör, Biçer-Döver ve Diğer Tarım Aletleri Sayısı

Yıllar	Diğer Tarım Aletleri	Biçer Döver	Traktör	Yıllar	Diğer Tarım Aletleri	Biçer Döver	Traktör
2012	182198	17	20582	2001	144202	1	13042
2011	179565	19	19849	2000	155118	413	13831
2010	172303	5	18461	1999	142830	416	12203
2009	167613	1	17561	1998	156647	407	11817
2008	165654	1	17436	1997	151544	395	11081
2007	168905	1	17200	1996	160398	38	10466
2006	168483	0	17036	1995	164368	36	10047
2005	162846	0	14889	1994	174816	39	9965
2004	155115	1	14462	1993	181804	66	10192
2003	151735	87	14196	1992	183854	37	10020
2002	152357	86	13294	1991	176684	38	9812

Kaynak: TÜİK, 2013. Tarımsal Alet ve Makinalar.

Tabloya göre traktör sayısı sürekli artarken biçer döver ve diğer tarım aletlerinde azalma söz konusudur. Traktörün tarımın her alanında kullanılması traktör sayısının devamlı artmasında en büyük etkene sahiptir. Diğer taraftan biçer-döver ve diğer tarım aletlerindeki azalışın ayrı ayrı sebepleri bulunmaktadır. Biçer-döverin azalması tarım bakanlığı yetkililerin açıklamasına göre bölgedeki halkın tarımdaki işleri azaltıp hayvancılık işine yönelmesi ile açıklanırken diğer tarım aletlerinin azalması ise tarımdaki yeni aletlerin çıkması ile açıklanmaktadır. Mesela karasaban ve orak alet olarak 1990'lı yıllara kadar bölgede yaygın olarak kullanılmış bu yıllardan sonra bu aletler yerini traktör arkasına takılan aletlere bırakmıştır. 1990'lı yıllarda karasaban sayısı çokken pulluk sayısı azdır. Pulluk daha fazla iş yapabilme kapasitesine sahip olduğundan pulluk sayısı karasaban sayısından şimdiki dönemde daha azdır. Karasaban ve benzeri eski aletlerin miadını doldurması TÜİK'in kategorize ettiği diğer tarım aletlerinin yıllara göre azalmasının ve sonra tekrar yükselmesinin en büyük sebeplerindendir. 1991-2012 yılları arasında tarım aletlerinde bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişimin, istatistiki tabloları en fazla etkilediği tarım bakanlığı tarafından belirtilmektedir.

Tarımda makineleşme, Gıda ve Tarım Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı tarafından teşvik edilmektedir. Yüzde elli hibe yoluyla kişilere makinalar verilmektedir. Bu da makineleşmeyi artırmakta ve daha çok tarlanın tarım için kullanılmasına imkân vermektedir. Bir taraftan daha çok ürün elde edildiği için zenginlik artarken bir taraftan da kişilerin işsiz

kalmasına sebep olmaktadır. Bu durum elinde göç edecek parası olmayanlara para veya göç sonrası desteğe ihtiyacı olanlara destek sağlama imkânı sağlamaktadır. Tasarruf etmeden göç edenlerin sayısı araştırmalara göre yok denecek kadar azdır.

Makineleşmenin, topraksız olmanın veya toprağın bölünmesinin göçe etki ettiği TRA2 Bölgesi'nde veya Türkiye genelinde kent nüfusunun artarken kırsal nüfusunun azalması ile açıklanabilir.

4.2. Güvenlik Sorunları

Kamu yatırımları güvenlik sağlamaya yönelik hem doğrudan etkisi hem de dolaylı etkisi bulunmaktadır. Güvenlik güçlerine yapılan yatırımlar doğrudan etkiyi temsil ederken altyapı hizmetleri, eğitim, sağlık vb. hizmetler ise dolaylı yollardan güvenliği sağlamaya yönelik kamu yatırımlarıdır. Yatırım teşvikleri ise sosyal ve ekonomik gelişmişliğe katkı sağlayarak güvenlik için dolaylı etki oluşturmaktadır.

Tablo-8:

TR ve TRA2 Bölgesinde Suç Sayısı ve Suçun Nüfusa Oranı

Yıllar	TRA2 İlleri	Suç Sayısı	Nüfusu	Suçun Nüfusa Oranı
2011	Kars	253	305755	0,00082746
	Ağrı	311	555479	0,000559877
	Ardahan	57	107455	0,000530455
	Iğdır	73	188857	0,000386536
	TRA2	694	1157546	0,000599544
	TR	80096	74724269	0,001071887
2010	Kars	354	301766	0,001173094
	Ağrı	559	542022	0,001031323
	Ardahan	84	105454	0,000796556
	Iğdır	83	184418	0,000450065
	TRA2	1080	1133660	0,000952667
	TR	88464	73722988	0,001199951
2009	Kars	382	306536	0,001246183
	Ağrı	343	537665	0,000637944
	Ardahan	84	108169	0,000776563
	Iğdır	73	183486	0,000397851
	TRA2	882	1135856	0,000776507
	TR	74361	72561312	0,001024802
2008	Kars	345	312128	0,001105316
	Ağrı	370	532180	0,000695253
	Ardahan	94	112242	0,000837476
	Iğdır	117	184025	0,000635783
	TRA2	926	1140575	0,000811871
	TR	76571	71517100	0,001070667

Kaynak: TÜİK, 2013. Adalet ve Suç Veri Tabanı.

Bu bölgede suç oranları Türkiye'nin suç oranlarına göre daha düşük seyretmektedir. Bunun için bu bölgedeki insanların güvenlikten dolayı göç etmesi düşük bir ihtimaldir.

2013 yılında gerçekleştirilen barış sürecinin tesirlerini ölçmek için henüz çok erken görünmektedir. Ancak TRA2 Bölgesi için yapılan araştırmada bu bölgede göç edenlerin göç etme nedenleri arasında terörden dolayı göç edenlerin oranı oldukça düşüktür. İlk altı neden arasına girememektedir (Kapu ve diğ., 2012).

4.3. Düşük Gelir

TRA2 Bölgesinde yaşayanların gelirleri daha önceki yıllara göre artmış görünmektedir. Ama bu artış Türkiye ortalamasının devamlı altında kalmıştır. Türkiye gelişirken bu bölge de gelişmektedir ancak bu bölgenin gelişmesi devamlı alt kategoride devam etmektedir. Kamu yatırımlarının ve yatırım teşvik belgelerinin gelirin artmasında katkısı olmuştur fakat bu katkı sınırlıdır.

Tablo-9:

TRA2 Bölgesine Ait Gelir ile İlgili Temel Göstergeler

	Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (2001)		Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer (2008)		Maaş ve Ücretlerin Türkiye Toplamı İçindeki Payı (2008)		Kişi Başına Bütünsel Üretim Değeri (2009)		Kişi Başına Canlı Hayvanlar Değeri (2009)		Kişi Başına Hayvansal Ürünler Değeri (2009)		Kişi Başına İthalat (2009)		Kişi Başına İhracat (2009)		Bin Kişi Başına Otomobil Sayısı (2010)	
	₺		₺	sıra			TL	sıra	TL	sıra	TL	sıra	₺	sıra	₺	sıra		sıra
TR	2146		9384		100		941		388		367		1942		1408		102	
TRA2	730		3601	25	0,3	26	455	23	1687	1	536	7	43	25	111	24	21	24

Kaynak: TÜİK, 2010. Bölgesel Göstergeler.

Bölgesel göstergelere göre hayvansal üretim dışında gelişmiş tarafı görülmemektedir. Tablodaki göstergeler, bu bölgenin birçok başlıkta Türkiye'nin en mahrum bölgesi olduğuna güçlü delil teşkil etmektedir.

Bu bölgenin diğer bölgelere göre geri kalması göçü artırmaktadır. Çünkü kişiler daha yüksek gelir elde edebilecekleri yerlere göç etmektedir. Kişiler kendi durumlarını önceki yıllar ile kıyaslamaktan daha çok şimdiki durumda diğerleri ile kıyaslamaktadırlar. Bu kıyaslamaya da iletici faktörler büyük katkı sağlamaktadır. Mesela; TV ve telefon ile farklı bölgelerde yaşayanların ne kadar gelir elde ettiklerini bireyler kolayca öğrenebilmektedir.

Diğer taraftan kişilerin gelirlerinin önceki yıllara göre iyi olması da göçü maliyetler yönünden kolaylaştırmaktadır. Göçün de bir maliyeti vardır bu maliyet gelir yükseldikçe daha kolay karşılanabilmektedir.

4.4. İstihdam Sorunu; İşsizlik

TRA2 Bölgesinde yaşayanların en büyük sorunu istihdamdır. Bu bölgede işsizlik verileri gerçeği tam yansıtmamaktadır. Çünkü bu bölgede gizli işsizlik çok fazladır. Tarım dışı işsizlik oranı bunu kısmen gösterse de gerçek daha vahimdir. Bu bölgenin TÜİK verilerine göre nerede ise yarısı kırsal bölgelerde oturmaktadır. Kırsal bölgelerde oturmaları nedeni ile işsizlik verilerinde kayıtları bulunmamaktadır. Bu bölgede köylerde yaşayanların çoğu çalışma çağındaki nüfustan oluşmaktadır.

Tablo 10

TRA2 Bölgesi İstihdam ve İşsizlik Verileri

Yıllar	İstihdam Edilenler (Bin)	İstihdam Oranı %	İssiz Sayısı (Bin)	İşsizlik Oranı %	Tarım Dışı İşsizlik Oranı %
2011	344	48,8	39	10,2	19,8
2010	304	45,7	35	10,3	21,2
2009	304	46,3	32	9,4	21,6
2008	315	48,8	19	5,6	15,9
2007	298	47,3	19	6	15,4
2006	306	48,5	16	5,1	11,1
2005	312	46,6	11	3,3	7,9
2004	299	43,4	5	1,8	-----

Kaynak: TÜİK, 2013. İşgücü İstatistikleri.

TRA2 Bölgesi'nde genel işsizlik ve istihdam oranları Türkiye geneline yakındır. İstihdam oranında sürekli dalgalanmalar olmakta ve verilerin ilk yılı ile son yılı arasında % 5,4'lük bir artış meydana gelmektedir. 2008 ekonomik krizinin yansımaları 2009 ve 2010 yılı İstihdam ve işsizlik verilerinde belirgin şekilde görülmektedir.

Tarım dışı işsizlik oranları bazı dalgalanmalar olsa da sürekli artma eğilimindedir. Tarım hala TRA2 Bölgesi için en önemli istihdam sektörüdür. 2009 verilerine göre tarımın istihdamdaki yeri yüzde 64,1 civarındadır. Bu oran Türkiye genelinde yüzde 24,7'dir. Tarımın bölge istihdamında bu kadar önemli olması tarım dışı işsizliğin verileri ile gayet iyi açıklanabilir. Tarım sektörü bölgedeki genel işsizlik oranlarını emmekte genel işsizlik oranını yarıya kadar indirmektedir.

Tarımda çalışanların çoğunluğu gizli işsiz sayılmaktadır. Bu kişiler verilere işsiz olarak girmemektedir. Bunun etkisi ile bölgede görülen genel işsizlik oranları aldatıcı olmaktadır. Tarım dışı işsizlik oranları bölgenin işsizlik verilerini daha doğru yansıttığı söylenebilir.

Kamu yatırımları ve yatırım teşviklerinin bu mesele için de katkısı sınırlı olduğu görülmektedir. Çünkü işsizlik verilerinde gözle görülür bir iyileşme bulunmamaktadır. Her ne kadar yatırımların sebep olduğu istihdam sayısı bir katkı sağlasa da çalışma çağındaki nüfusun sayısı düşünüldüğünde bu sayı çok cılız kalmaktadır.

4.5. Kentsel Hizmetlerin Azlığı

Kentsel hizmetlerden kasıt okul, hastane, altyapı vb. hizmetlerdir. Okullaşma oranı kamu yatırımları ile sürekli artmaktadır. Birçok kişi çocuklarına daha iyi eğitim vermek için kırsal bölgelerden veya küçük şehirlerden büyük şehirlere göç etmektedir. Kırsal bölgelerdeki eğitim hizmetinin düşüklüğü göçmenleri bu yönde hareket etmeye zorlamaktadır. Kendisi öğrenim göremediği için büyük sıkıntılar yaşadığını kavrayanlar ve öğrenimin getirmiş olduğu statü çoğu kişiyi öğrenimin daha iyi olduğu şehirlere yönlendirmektedir.

Tablo 11

TRA2 Bölgesinde Kamu Hizmetlerine Ait Bazı Göstergeler

	İlköğretimde Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı (2010-2011)		Yüz Bin Kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (2007)		Belediyelerde Kişi Başına Temin Edilen Günlük Su Miktarı (2008)		Kişi Başına Toplam Elektrik Tüketimi (2009)	
	Sayı	Sıra	Sayı	Sıra	Miktar	Sıra	Miktar	Sıra
TR	21	-----	262	-----	215	-----	2162	-----
TRA2	23	6	115	25	218	18	642	26

Kaynak: TÜİK, 2010. Bölgesel Göstergeler.

Tablodan da anlaşılacağı gibi bu gölge öğretmen başına düşen öğrenci sayısı açısından 26 bölge içerisinde 6. sıradadır ve Türkiye ortalamasına yakındır. Fakat diğer hizmetler yönünden son sıralara daha yakın olduğu görülmektedir.

Kırsal bölgede hastanelerin uzak olması özellikle yaşlı kişiler için önemli göç sebebi oluşturur. Kırdaki ulaşımın kısıtlılığı da uzaklık kadar göçe etki etmektedir. Kamu yatırımlarının genelinin şehirlere yapılması ve aynı zamanda yatırım teşviklerinin de şehre yakın yerlerde faaliyette bulunması kişileri kırdan şehre göçe zorlamaktadır.

Şehirlerin altyapı hizmetleri köylere göre daha iyi olmaktadır. Bu altyapı hizmetleri şehirden şehre fark edeceği gibi kırdan kıra da fark etmektedir. Su, kanalizasyon elektrik vb. altyapı hizmetleri göçü yönlendirmede önemli etkiye sahiptir.

Kamu yatırımları ve yatırım teşvikleri bir yandan göçü azaltma amacındayken diğer yandan da kırdan kente göçü zaruri hale getirmektedir. Kamu hizmetlerinin ve yatırım teşviklerinin çoğunluğunun şehir merkezlerinde olması buna güçlü bir kanıttır.

Bu hizmetler bir yandan bölgenin zenginliğini artırırken diğer taraftan göçleri daha da artıracığı beklenebilir. Dünyada veya Türkiye’de bu bölgenin iklim koşullarına benzeyen yerlerde nüfus yoğunluğunun devamlı az olduğu gözlenmiştir. Burada yapılacak iş bölge halkının refah seviyesini yükseltmektir. Göçü önlemek olanaksız gibi görülmektedir.

Türkiye’de uygulanan kamu yatırımları ve yatırım teşvikleri uygulaması kısmen doğudan batıya göçü azaltmış gibi görülmektedir ama asıl önemlisi kırdan kente göçü doğu illerinde hızlandırmaktadır. Belki bilinçli belki de bilinçsizce bu yatırım teşvikleri ve kamu yatırımları kırdan kente göçü büyük ölçüde teşvik etmektedir.

4.6. Kamu Yatırımı ve Yatırım Teşviklerinin Göçün İletici Etkenlerine Tesiri

Göçün iletici etkenlerini ulaşım ve iletişim araçları oluşturmaktadır. Bu her iki araç ta göçün önündeki engelleri azaltmaktadır ki bu engeller; mesafenin uzaklığı ve göç edilecek yer hakkındaki bilgi eksikliğidir.

Daha öncesinde göç etmiş kişiler akrabaları ile sürekli iletişim halindedirler bu iletişim de ulaşım ve telefon gibi kanallarla olmaktadır. Kamu yatırımları ile yollar, hava limanları yapılması uzun mesafelerin kısa zamanda gidilmesini sağlamaktadır. Akrabalarla sürekli iletişim kesilmeden yaşama olanağını bu yatırımlar vermektedir. Bir taraftan göç konusunda bilgi almak kolaylaşmış risk azalırken diğer yandan göçün engelleri olan mesafelerin aşılması zorlukları aşılmaktadır.

5. Sonuç ve Değerlendirme

TRA2 Bölgesi için kamu yatırımları ve yatırım teşvik belgeleri bazı yıllarda dalgalanma olsa da artış göstermiştir. Özellikle ilk yıllar son yıl verileri arasında büyük bir artış olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan istihdamda da küçük gelişmeler olmuş ilk yıllar son yıl arasında olumlu farklar oluşmuştur. Göç verilerine bakıldığında artış hızında dalgalı da olsa bir azalma görülmektedir. Hipotezin bu sonuçlar doğrultusunda olumlu çıktığı ortadadır. Kamu yatırımı ve yatırım teşvik belgelerinin artışına göre istihdamın artması sınırlı

kalmıştır. İşsizlik verileri ise azalma göstermemiştir. Tarım dışı işsizlik oranları azalma gösterse de halen çok yüksek görülmektedir. İşsizliğin daha yüksek görülmesini köyde yaşamın canlılığı emmektedir. Bu veriler analiz edildiğinde, kamu yatırımlarının ve yatırım teşvik belgelerinin verimli kullanılmadığı ortadadır. Kamu yatırımlarını ve yatırım teşvik belgelerini verirken bunun yanında verimli kullanılması için de gerekli tedbirler alınmalıdır ya da farklı teşvik sistemleri uygulanmalıdır.

Göç verileri bu bölge için incelendiğinde kırsal bölgelerdeki nüfusun sürekli azaldığı görülmektedir. Bu Türkiye için olduğu kadar bu gölge için de geçerlidir. Hatta bu bölgede henüz şehirleşme Türkiye geneline göre düşük olduğundan kırsal bölgelerden şehirlere göçler süratle devam etme eğilimindedir. Bunun kamu yatırımları ve yatırım teşvikleri ile alakasız olduğu düşünülemez çünkü kamu yatırımları ve yatırım teşvikleri genelde şehir merkezlerine yapılmaktadır ve bu yatırımlar kırsal göçün gelme nedenlerini oluşturmaktadır.

Yatırım teşviklerini toplu şekilde izlenmesi, raporlanmasının eksikliği yatırım teşvikleri üzerine yapılacak araştırmaların güvenilirliğini kısıtlamaktadır. Diğer taraftan yatırım teşviklerinin bir elden ya da koordineli şekilde yapılmasında fayda görülmektedir. Yatırım teşvikleri üzerinde denetimlerin sağlanabilmesi, verimliliğin artırılabilmesi ve daha güzel planlama yapılabilmesi için bu konu elzem olarak görülmektedir.

Yatırım teşviklerin en fazla olduğu TRA2 Bölgesinde serbest bölgelerin bulunmaması büyük bir eksiklik. Suriye ve Irakla ticari ilişkilerde önemli rol oynayan Adana, Mersin, Gaziantep ve Mardin'de serbest bölge mevcutken, İran, Nahcivan ve Ermenistan'a sınırı olan TRA2 Bölgesinde serbest bölge bulunmamaktadır. İran, Nahcivan ve Ermenistan ile ticari ilişkilerde rol oynayacak birkaç serbest bölgeye ihtiyaç duyulmaktadır. İstihdamı, geliri artırmak ve TRA2 Bölgesinden göçü azaltmak için bu bölgeye serbest bölgeler kurulmalıdır.

Yatırım teşvikleri genelde büyük yatırım yapanlara verilmektedir. Bu teşviklerin küçükleri de kapsayacak şekilde düzenlemesi bölgenin gelişmesi açısından gereklidir. Yatırım teşvikleri küçükleri kapsamadığı için kayıt dışılık çoğalmaktadır. Rekabet gücünü yitirmemek için maliyetleri azaltmaya giden işveren ilk önce çalıştırdığı kişinin ücretine ve sigorta primlerinden kazanç sağlamaya odaklanmaktadır. Bu durum göçün tetikleyicisi olmaktadır. Kısaca, üreten her kişiye teşvik sağlanmalı, kayıt dışılık ve vergileri azaltılmalıdır.

Kamu yatırımlarına ve yatırım teşviklerine halkın ortak edilmesi, mesela: kamu yatırımı olarak yapılan otogarın hisseler bölünmesi hisselerin halka satılması ve elde edilen gelirden halka dağıtım yapılması. Bu yatırımlarla, kişiler şehrin yatırımlarına sahip

çıkmasının yanında gelir de elde edeceklerinden faydalı olacaktır. Bu durum Ağrı dağına yapılacak turistik tesis için de geçerlidir. Ağrı dağının zirvesine yapılmış bir teleferik yatırımı marka şehir olması yönünde önemli bir adım olması yanında yine hisselerle kişilerin gelir elde etmesi istihdamın artırılması ve göçün azalmasına vesile olacaktır.

Teşviklerin ürün bazlı düzenlenmesi gelişme için önemlidir. Bu bölgede üretilen her ürün için teşvik sağlanmalıdır. Teşvik kapsamına küçük üreticiler girememekte bu da istihdamı olumsuz etkilemektedir. Tarımı desteklemek için toprak sahiplerine verilen hibe destekleri, çiftçileri çalışmaya değil çalışmamaya ve göçe teşvik etmektedir. Verilen teşvikler toprak sahiplerinin işine yaramakta çalışanların emekleri unutulmaktadır. Bu uygulamanın gözden geçirilip değiştirilmesi gereklidir.

Kaynakça

Arnold, G. (2011). *Migration: Changing World*. London: Pluto Press.
<http://site.ebrary.com/lib/agri/docDetail.action?docID=10516080&p00=migration>

Çolakoğlu, M. A. (2012). *Ülkemizde Yatırımlara Uygulanana Devlet Yardımları*. Ekonomi Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü,
http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=4&ved=0CGEQFjAD&url=http://www.ekonomi.gov.tr%2Fupload%2FFBA4A979-FF0E-32F0FD96FFD20B32FB19%2F15_Yat%25C4%25B1r%25C4%25B1m_Tesvikleri.ppt&ei=45g0Uc3IDMWctAaGj4EI&usg=AFQjCNGGAMdFleagqBFWFNghyU_KI9rPoQ

Çiçekli, B. (Ed.). (2009). *Uluslararası Göç Hukuku; Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü

Dünya Bankası (2013). *Dünyada Göç: Göç ve Para Transferleri*.
<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:21352016~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html>

Ekonomi Bakanlığı (2013). *01.01.2001 - 31.01.2013 Tarihleri Arası Yatırım Teşvik Verisi*.
<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE7EE7B1-D8D3-8566-45201CE77E5F0FDD>

Eser, E. (2011). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler. *Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı*

Iğdır Valiliği (2013). *Yeni Yatırım Teşvikleri ve Iğdır’a Yatırım*.
http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=3&ved=0CFoQFjAC&url=http://www.igdir.gov.tr%2Fortak_icerik%2Figdir%2FI%25C4%259EDIR%2520A%2520YATIRIM%2FIGDIR'A%2520YATIRIMpdf.pdf&ei=45g0Uc3IDMWctAaGj4EI&usg=AFQjCNEuGnGcw-tsntPdIpQBS5fHarq2ewg

Jandl, M. (2007). *Innovative Concepts for Alternative Migration Policies : Ten Innovative Approaches to the Challenges of Migration in the 21st Century*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
<http://site.ebrary.com/lib/agri/docDetail.action?docID=10302795&p00=innovative%20concepts%20alternative%20migration%20policies>

Kalkınma Bakanlığı (2012). *2012 Yılı Yatırım Programı; Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*. Ankara.

Kapı, H. ve Diğ. (2012). TRA2’de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma. *Serhat İlleri Kalkınma Ajansı*.

Kocaman, T. (2008). *Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri 1965-2000*. Ankara.

Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı (2009). *Türkiye’den Yurtdışına Yönelen Göç Hareketleri Üzerine Brifing*. No:2-2009.

Larrison, J. S. ve Edmundo, M. M. (2010). *Migration and Poverty : Towards Better Migration Opportunities for the Poor*. World Bank Publications

Tutar, H. ve Diğ. (2012). Kars’ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları. *Serhat İlleri Kalkınma Ajansı*.

TÜİK (2013). *Bölgesel İstatistikler*. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/menuAction.do>

TÜİK (2013). *Veritabanları*. <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>

TÜİK (2013). *İşgücü İstatistikleri*. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>

TÜİK (2013). *Tarım Aletleri İstatistikleri*. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/tarimalet.zul>

TÜİK (2010). *Bölgesel Göstergeler 2010, TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası

**Konut Sahipliğinin Belirleyicileri:
Hanehalkı Reisleri Üzerine Bir Uygulama**

Halim TATLI¹

Özet

İnsanların barınma ihtiyacını sağlayan konut, temel ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. Konut sahibi olmayan ve kirada oturan hanehalkı reislerinin aylık gelirleri içindeki en yüksek gider kalemlerinden biri kiradır. Bu yüksek gider kaleminin ailede bulunan bireylerin yaşamlarını olumsuz etkilemesi nedeniyle konut sahipliğini etkileyen faktörlerin araştırılması önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, hanehalkı reislerinin konut sahipliğini etkileyen faktörleri araştırmaktır. Bu amaçla Malatya kent merkezinde yaşayan 410 hanehalkı reisine uygulanan bir anket ile toplanan veriler kullanılarak logit model tahmin edilmiştir. Konut sahipliğinin belirleyicilerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan logit model analizi sonucunda; hanehalkı reisinin evli olması, aylık gelirin logaritması ve yaşındaki artış konut sahipliğini olumlu yönde etkileyen faktörler olarak saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konut Sahipliği, Malatya, Logit Model, Hanehalkı Reisi

**Determinants Of Ownership Of Housing:
An Application Of The Heads Of Households**

Abstract

Housing that provides shelter needs of people, is one of the basic needs. One of the highest expensive items in a monthly income of household heads who were tenants and not own a house is the rent. It is important to investigate the factors affecting the ownership of housing due to the negative impact of this high expense item on the lives of individuals in the family. The purpose of this study is to investigate the factors that affect the ownership of housing by household heads. For this purpose, logit model has been estimated using data collected with a questionnaire applied to 410 head of households living in Malatya city center. As a result of analysis of the logit model that has been done in order to identify the determinants of housing ownership, the marriage of heads of households, the log of monthly income and the increase in the age has been determined as factors that positively affect the ownership of housing.

Key Words: Housing Ownership, Malatya, Logit Model, Household head

¹ Yrd.Doç.Dr., Bingöl Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, htatli@bingol.edu.tr

1. Giriş

Konut, hanehalkının yaşaması için gerekli olan insani ve temel ihtiyaçların karşılandığı fiziki mekan olarak tanımlanabilir. Konut, insanların barınma ihtiyacını karşılayan temel ihtiyaçları arasında yer alır. Sürekli hale gelen nüfus artışı, kırsal alanların sıkıntılına bağlı olarak meydana gelen göçler, kent alanlarında konut ihtiyacını daha da artırmaktadır. Bu bağlamda hükümetler bireylerin temel ihtiyaçları arasında olan konut ihtiyaçlarını karşılamak için toplu konut programları geliştirmektedir. Türkiye’de kentsel nüfus hızlı bir şekilde artarak kırsal nüfusu aşmıştır. Bu artış, kent alanlarında konut sorunu meydana getirmiştir. Uygulanan ekonomik politikalar ve inşaat sektöründeki teknolojik gelişmeler ile birlikte konut yapımında, hızlı bir artışın olmasına rağmen mevcut konutlar talebi karşılamamaktadır. Türkiye’de 2013 yılı 1. çeyrek itibarıyla 273 826 konut, 2. çeyrek itibarıyla 295 010 konut satılmıştır. Araştırmanın yapıldığı Malatya ilinde 2013 yılı 1. çeyrek itibarıyla 2394, 2. çeyrek itibarıyla 2750 konut satılmıştır (TÜİK, 2013).

2008-2012 yılları arasında Türkiye’de ve Malatya’daki konut satışları Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde hem Malatya’da hem de Türkiye’de genel olarak konut satışlarının arttığı görülmektedir. Konut yapımı ve satışındaki artışa rağmen konut ihtiyacı artmaya devam etmektedir.

Tablo 1

Türkiye ve Malatya’daki Konut Satışları (2008-2012)

Yıllar	Malatya	Türkiye
2008	5375	427105
2009	6922	555184
2010	6913	607038
2011	7956	708275
2012	8560	701621

Kaynak: Tablo www.tuik.gov.tr sitesinden faydalanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Konut sahibi olmayan ve kirada oturan hanehalkı reislerinin aylık giderleri içindeki en yüksek harcama kalemini kira harcaması olduğu bilinmektedir (TÜİK). Hanehalkı reislerinin aylık giderleri içindeki bu yüksek oran ailede bulunan bireylerin yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle konut sahipliğinin belirleyicilerinin neler olduğunu tespit edilmesi önem arz etmektedir.

Son yıllarda ekonomi ve toplumda meydana gelen hızlı değişimler konut sahipliğinin belirleyicilerin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu belirleyicilerin etkisi daha çok ekonomide meydana gelen dalgalanmalara bağlı olarak değişmektedir. Cinsiyet, medeni

durum gibi faktörlerin konut sahipliği üzerindeki etkisi değişmeden devam etmektedir. Bazı faktörlerin etkisi ise sürekli bir şekilde artmaya devam etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, gelirin, yaşın, cinsiyetin, medeni durumun, eğitimin, hanehalkı büyüklüğünün ve bağımlı nüfus sayısının konut sahipliği üzerinde etkili faktörler olup olmadığını test etmektir.

Linneman (1985), Rothenberg ve diğerleri (1991), Hansen ve Skak (2005) ve Lauridsen ve Skak (2007), Jayantha (2012), Fisher ve Jaffe (2003), yaptıkları çalışmalarla konut sahipliğinin sosyal ve ekonomik belirleyicilerini ortaya koymuşlardır.

Literatür incelendiğinde hanehalkı reisinin geliri, yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, hanehalkı büyüklüğü ve bağımlı nüfus sayısının konut sahipliği üzerinde etkili olan faktörler olduğu söylenebilir

Gelir, hanehalkı reisinin konut sahipliği üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkili olan bir faktördür (Hood, 1999: 43). Bir hanehalkının gelirinin artmasının konut alma isteğini de artırması doğrudan etkiyi gösterir. Gelirin artması sonucunda konut sahipliği maliyetlerinin azalması dolaylı etkileri göstermektedir. Meksika’da yapılan bir çalışmada gelirin konut talebinin önemli bir faktörü olduğu ve esnekliğinin yaklaşık 0,80 olduğu tespit edilmiştir (Fontenla ve Gonzalez, 2009: 9). Attanasio vd. yaptıkları çalışmada bireylerin gelirlerinin düşük ve belirsiz olduğu durumlarda konut satın almayı ertelediklerini saptamışlar (Attanasio ve diğerleri, 2012: 1). Constant ve arkadaşları probit model tahmin yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmalarında gelirin konut sahipliğinin önemli bir belirleyicisi olduğunu ve gelirdeki artışın hanehalkı reisinin konuta sahip olma olasılığını artırdığını saptamışlardır (Constant ve diğerleri, 2009: 1893).

Medeni durum da bireylerin konut sahibi olmaları üzerinde etkili olan faktörler arasında yer alır. Çünkü evli çiftlerin evli olmayanlara göre bir yere yerleşme eğilimleri daha yüksek ve hareketlilikleri daha düşüktür. Evli olanların çocuklarının geleceği için tasarruf yapma eğilimleri daha yüksektir. Gelecek kaygılarının daha yüksek olması nedeniyle konut sahibi olma yolunda daha çok gayret sarf etmektedirler. Fontenla ve Gonzalez geliştirmekte olan ülkeler arasında yer alan Meksika’da yaptıkları çalışmada evli hanehalkı reislerinin konut talebinin evli olmayan hanehalkı reisleri ile kıyaslandığında %2,2 daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir (Fontenla ve Gonzalez, 2009: 9).

Cinsiyet de hanehalkı reisinin konut sahipliğini etkileyen bir faktördür. Çünkü erkekler kadınlar ile kıyaslandıklarında gelirleri daha belirleyici bir şekilde yüksektir. Fontenla ve Gonzalez’in yaptığı çalışmada kadın hanehalkı reislerinin konut talebinin erkekler ile

kıyaslandığında %4 daha az olduğunu saptamışlardır. Aynı çalışmada erkek hanehalkı reislerinin kadın hanehalkı reisleri ile kıyaslandığında gelirlerinin daha yüksek olduğu ve evli hanehalkı reislerinin bekar hanehalkı reisleri ile kıyaslandığında daha fazla kazanç elde ettikleri saptanmıştır.

Hanehalkı reisinin eğitim düzeyi de konut sahipliğinin önemli bir belirleyicisidir. Daha yüksek eğitim düzeyine sahip bir birey daha iyi bir iş ve buna bağlı olarak daha yüksek bir gelir elde eder. Bu yüksek gelir bireyin tasarruflarını, konut kredisine ulaşmasını kolaylaştırır. Tasarruf ve fona ulaşma imkanları konut sahipliği üzerindeki önemli iki faktördür.

Yapılan uygulamalı çalışmaların çoğunda yaş, konut sahipliği üzerinde etkili bir faktör olarak yer almaktadır. Yaşı daha yüksek olan hanehalkı reisleri daha yüksek gelire sahiptirler. Çünkü yaşı daha yüksek olan hanehalkı reisleri zaman içinde sahip oldukları nitelikleri kullanarak daha deneyimli olurlar ve buna bağlı olarak statüleri zaman içinde yükselir. Bu da daha yüksek gelir elde etmelerini sağlar. Lauridsen ve Skak, Danimarka’da konut sahipliğinin belirleyicilerini tespit etmeye yönelik olarak yaptıkları çalışmada hanehalkı reisinin yaşı, evlilik süresinin artması ve iyi bir eğitime sahip olmasının konuta sahip olma olasılığını artırdığını tespit etmişlerdir (Lauridsen ve Skak, 2007: 12). Ermisch İngiltere’de yaptığı uygulamalı bir çalışmada nüfusun yaş dağılımının, konut talebini belirleyen önemli faktörlerden birisi olduğunu tespit etmiştir (Ermisch, 2009). Kryger Avustralya’da yaptığı çalışmada bireyin yaşının konut sahipliğinin önemli bir belirleyicisi olduğunu belirtmiştir (Kryger, 2009).

Hanehalkı büyüklüğü ve bağımlı nüfus, konut sahipliğinin önemli belirleyiciler arasında yer almaktadır. Yapılan bir çalışmada bağımlı kişi sayısının konut talebi üzerindeki etkisi negatif olarak saptanmıştır (Fontenla ve Gonzalez, 2009: 9). Martin, yaptığı çalışmada; hanehalkı sayısı, aile gelirindeki yıllık yüzde artış oranı ve medeni durum gibi değişkenlerin konut talebini belirlediğini saptamıştır (Preston, 1966: 503). Gan ve ark. yaptıkları çalışmada hanehalkı büyüklüğünün konut sahipliğini sağlayan kredi oranlarını azalttığını tespit etmişlerdir (Gan ve diğerleri: 2012).

Karahan İstanbul’da yaptığı çalışmada, hane halklarının ve kişilerin yaşam biçimi, kaynakları, algıları, kültürleri ve kişisel özellikleri, mülkiyet durumu gibi tüm etmenler konut ve yerleşim alanı tercihlerinde rol oynayan faktörler olduğunu tespit etmiştir (Karahan, 2009: 97).

Öztürk ve Fitöz, Türkiye konut piyasasında konut arz ve talebinin belirleyicilerini ile ilgili yaptıkları çalışmada kişi başına milli gelir, konut fiyatları ve faiz oranları ile konut talebi

arasında pozitif yönlü bir ilişki; demografik faktörler ile konut talebi arasında ise önemsiz bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı çalışmada konut arzını belirleyen değişkenlerden kişi başına milli gelir, konut fiyatları ve M2 parasal büyüklüğündeki artış ile konut arzı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. (Öztürk ve Fitöz, 2009)

2. Metodoloji

Bu çalışmada konut sahipliğinin belirleyicilerini tespit etmek için Atatürk Üniversitesi BAB 2012/322 nolu projesi kapsamında desteklenen “Sosyal Sermaye ve Yoksulluk: TRB1 Bölgesi Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmada toplanan veriler kullanılmıştır. Söz konusu çalışmada Ağustos-Eylül 2012 yılında Malatya kent merkezinde yapılan örnekleme ile tespit edilen 405 hanehalkı reisine uygulanan anket ile veriler toplanmıştır. Çalışmada kırsal alanlar ihmal edilmiş olup, anket sadece kent merkezindeki hanelere uygulanmıştır.

Söz konusu anket hanehalkı reisi ve ailesinin demografik, sosyal özelliklerini, konut sahipliğini, gelir ve harcamalarını saptamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Hanehalkı reisinin demografik ve sosyal özellikleri ile gelir ve harcamaları saptamak amacıyla hazırlanan birinci kısımda hanehalkı reisinin, yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, mesleği, çalışma durumu, ikamet ettiği il, hanehalkı büyüklüğü, ailenin aylık toplam geliri, sahip olunan fiziki varlıkları, konut sahipliği, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı, borç durumu, ailede okuyanların sayısı ve gelir kaynakları sorulmuştur.

Belirlenen örnek kütleye anketörler tarafından yüz yüze görüşme ile uygulanan anketlerden elde edilen ham veriler, kontrollü olarak Excel'e girilmek suretiyle elektronik ortama aktarılmıştır. Daha sonra SPSS programı veri tabanına aktarılan bu veriler, bir de burada detaylı olarak çeşitli açılardan kontrol edilmiş ve tespit edilen yanlışlıklar düzeltilmiştir. İlk aşamada SPSS programı yardımıyla ki-kare analizi yapılarak değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ortaya konulmuştur. Daha sonra da, SPSS paket programı yardımıyla oluşturulan bir logit model tahmin edilmiş ve bu tahmin sonuçlarına dayalı olarak hanehalkı reislerinin konuta sahip olma olasılıkları araştırılmıştır.

Araştırmada kullanılan veri seti 30'dan büyük olduğu için her bir faktörün dağılımı Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov Testi ve Homogeneity of Variance Test yöntemleriyle incelendikten sonra parametrik olmayan test yöntemlerinin kullanılması yoluna gidilmiştir. Nitel değişkenler için ki-kare bağımsızlık, nicel değişkenler için Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık için $P < 0.05$ değeri alınmıştır.

İki veya daha fazla değer alan gölge değişkenler bağımsız değişken olarak regresyon modellerinde yer alabilecekleri gibi bağımlı değişken olarak da regresyon modellerinde yer alabilirler. Gölge değişkenlerin bağımlı değişken olarak yer aldığı regresyon modellerinde bağımlı değişken iki değer alıyorsa, değişken evet-hayır, başarılı-başarısız, olumlu-olumsuz, satın alma-almama veya konuta sahip olma-olmama gibi tercih veya karar belirtir. Bu tercih veya kararları “nicelleştirmenin” yolu, (0) ya da (1) değerlerini alan gölge değişkenler oluşturmaktır; (0), özelliğin yokluğunu; (1) ise, varlığını ifade eder. Örneğin, gölge değişken, hanehalkı reisinin konutu olmaması halinde, (0) değerini; hanehalkı reisinin konutu olması halinde ise (1) değerini alır. Bu tür modeller *ikili tercih modelleri* olarak adlandırılırlar.²

Bağımlı değişkenin nitel vasıf taşıdığı ikili tercih modelleri *doğrusal olasılık (Linear Probability)*, *probit* ve *logit* olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Uygulamada daha çok tek değişkenli ve iki değişkenli probit ile logit model, iki durumlu probit ve logit model kullanılmaktadır (Akın, 2002:130).

Doğrusal olasılık modelinde (DOM) karşılaşılan sorunları gidermek için normal Birikimli Dağılım Fonksiyonu'na (BDF) dayalı olarak türetilen probit modelinin teorik gerekçesi nispeten sınırlıdır. Bu nedenle probit modeline alternatif olarak oluşturulan logit model, uygulamada daha cazip bulunmakta ve daha yaygın biçimde tercih edilmektedir. (Özer ve arkadaşları, 2006: 41)

Logit regresyon modeli, bağımlı değişkenin tahmini değerlerini olasılık olarak hesaplayarak olasılık kurallarına uygun sınıflama yapma imkanı veren, tablolatırılmış ya da ham veri setlerini analiz eden bir istatistiksel yöntemdir (Özdamar, 1999: 476). İki düzeyli bağımlı değişken için tasarlanmış olan logit regresyon modeli doğrusal olmayan bir regresyon modelidir. Logit regresyon modelinde iki düzeyli bağımlı değişkenin yanında kategorik bağımsız değişken/değişkenler, sadece sürekli bağımsız değişken/değişkenler veya hem kategorik hem de sürekli bağımsız değişkenler kullanılabilir (Kaşko, 2007: 19).

Olasılığın 0-1 aralığında kalmasını sağlayan ve katsayılar itibarıyla doğrusal olmayan logit modeli (Kennedy, 2006: 286),

$$P_i = E(Y_i = 1 | X_i) = F(I_i) = F(\beta_0 + \beta_1 X_i) = \frac{1}{1 + e^{-I_i}}$$
$$= \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_i)}} \quad (1)$$

² Bilgi için bkz. John H. Aldrich-Forrest D. Nelson, Linear Probability, Logit and Probit Models, California: Sage Publications, Inc., 1984, s. 9.

(1) denkleminde görüldüğü gibi lojistik BDF'den türetilmektedir (Özer, 2004: 75; Tari, 2005: 256). Burada yer alan $I_i = \beta_0 + \beta_1 X_i$ ve $e=2,7182$ olup, doğal logaritma tabanıdır. I_i $-\infty$ ile $+\infty$ arasında sınırsız bir aralığa sahip iken, olayın gerçekleşme olasılığını gösteren P_i de 0-1 arasında değer alır ve P_i ile I_i arasında doğrusal olmayan bir ilişki bulunmaktadır (Gujarati, 2011:554). Böylece bağımsız değişken (X_i) hangi değerleri alırsa alsın fonksiyondaki eksponansiyel terim daima pozitif olacağı için P_i 'nin alt sınırı da 0 olur. Olasılık için gerekli olan $0 \leq P_i \leq 1$ koşulunu bu fonksiyon sağlamış olur.

Eşitlik (1)'nin her iki yanını $(1+e^{-I_i})$ ile çarpıldığında $(1+e^{-I_i})P_i=1$ olur. P_i ye bölüp 1 çıkarılarak $e^{-I_i} = \frac{1}{P_i} - 1 = \frac{1-P_i}{P_i}$ bulunur. $e^{-I_i} = \frac{1}{e^{I_i}}$ olduğundan;

$$e^{I_i} = \frac{P_i}{1-P_i} \quad (2)$$

eşitliği elde edilir. Burada $P_i/(1-P_i)$, *olasılık oranı (odds ratio)*'dir. Bu oran da bir hanehalkının konuta sahip olma olasılığının olmama olasılığına oranıdır. P_i açıklayıcı değişken (X_i) hakkında bilgi vermekte ve i nin bireyin belirli bir tercihi yapma olasılığını ifade etmektedir.

Odds oranının doğal logaritması alınarak Logit'e ulaşılır. Bu amaçla son eşitliğin (2) her iki yanının doğal logaritması alındığında;

$$\ln\left(\frac{P_i}{1-P_i}\right) = \ln e^{I_i} = I_i = \beta_0 + \beta_1 X_i$$

$$L_i = \ln\left(\frac{P_i}{1-P_i}\right) = I_i = \beta_0 + \beta_1 X_i \quad (3)$$

elde edilir ve burada olasılık oranının logaritması olan L_i , artık sadece X_i ye göre değil, aynı zamanda anakütle katsayılarına göre de doğrusaldır (Gujarati, 2011: 555; Koop, 2008: 278).

Logit modelde P_i 0-1 aralığında değer alırken, L_i (logit) de $-\infty$ ile $+\infty$ arasında değer alır. Yani olasılıkların zorunlu olarak 0-1 arasında yer almalarına karşılık, logitler için böyle bir sınırlama söz konusu değildir (Özer, 2004: 64; Cramer, 2005:4).

Regresyon modelinin kurulması, ekonometrik bir çalışmada izlenmesi gereken ilk adımdır. Bu amaçla araştırmancının modeli, iki alternatifin söz konusu olduğu bir durumda bir karar biriminin sahip olduğu özellikleri ile bu alternatifler arasında belli bir tercihte bulunma olasılığı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan logit model tahminine dayanmaktadır.

Bu bağlamda hanehalkı reislerinin konut sahip olma olasılığı üzerinde etkili olduğu düşünülen çeşitli faktörlerin etkisini tahmin etmek için logit model yöntemi kullanılmış ve çalışmada kullanılan verilerin gruplandırılmamış veriler olması nedeniyle ele alınan model *en yüksek olasılırlık (EYO, Maximum Likelihood, ML)* yöntemi ile tahmin edilmiştir.

Hanehalkının konut sahipliği (Konut) bağımlı değişken olarak 1 ve 0 değeri alan bağımlı kukla değişkenler ile ifade edilmiştir. Konut sahipliği belirleyicilerin incelendiği bu çalışmada, konut sahipliği üzerinde, hanehalkı reisinin aylık toplam gelirin Logaritması (Log Gelir) ile birlikte hanehalkı reisinin yaşı (Yaş), cinsiyeti (Cinsiyeti) medeni hali (MH), hanehalkı büyüklüğü (HBU), bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı (BN), aldığı eğitim yılı sayısı (Eğitim) ve çalışma durumunu (Çalışma) etkili olabileceği düşünülmektedir (Tablo 2). Dolayısıyla, bu değişkenler tahmin modellerinde bağımsız değişken (X_i) olarak kullanılmaktadır. Bu değişkenlerden Cinsiyet, MH ve Çalışmanın kategorik değişkenler olmalarına karşılık diğer değişkenler süreklidir. Konut sahipliğini etkileyen faktörleri çoğaltmak mümkün olsa da, uygulanan anketten elde edilen veriler dikkate alınarak modelde yer alan bağımsız değişkenler bunlarla sınırlandırılmıştır.

$$X_i = (\text{LogGelir}_i, \text{Egitim}_i, \text{Yaş}_i, \text{Cinsiyet}_i, \text{MH}_i, \text{HBU}_i, \text{BN}_i) \quad (4)$$

Tablo 2

Ekonometrik Modelin Değişkenleri

Değişkenler	Tanımı
Bağımlı Değişken	
Konut	(Kategorik) Var:1, Yok:0
Bağımsız Değişkenler	
Aylık Gelirin Logaritması (Log Gelir)	Hanehalkı reisi aylık gelirinin logaritması (Nicel)
Eğitim durumu (Eğitim)	Hanehalkı reisinin eğitim yılının sayısı (Nicel)
Yaş (Yaş)	Hanehalkı reisinin yaşı (Nicel)
Cinsiyet (Cinsiyet)	Kukla (Erkek:1, Kadın:0)*
Medeni hal (Medeni)	Kukla (Evli:1, Bekar/Dul:0)**
Çalışma Durumu (Çalışma)	Kukla (Çalışıyor:1, Çalışmıyor:0)***
Hanehalkı büyüklüğü (HBU)	Hanehalkı büyüklüğü (Nicel)
Bağımlı nüfus sayısı (BN)	Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı (Nicel)

*Referans grup kadın olarak belirtilmiştir, **Referans grup bekar/dul olarak belirtilmiştir, ***Referans çalışmama olarak belirtilmiştir.

Modele girecek değişkenlerin belirlenmesi için nitel değişkenler için ki-kare bağımsızlık testi, nicel değişkenler için ise Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. Bu iki test sonucunda modele girebilecek değişkenlerin hanehalkı reisinin aylık toplam gelirinin

logaritması (Log Gelir), yaşı (Yaş), medeni hali (Medeni), aldığı eğitim yılı sayısı (Eğitim) ve çalışma durumu (Çalışma) olduğu saptanmıştır. Bu değişkenler ile yapılan farklı model denemelerinde sonucunda aylık ortalama toplam gelirin logaritması (Log Gelir), yaş (Yaş) ve medeni durumu (Medeni) değişkenlerinin yer aldığı nihai model

$$L_i = Ln\left(\frac{P_i}{1-P_i}\right) = Y_i = \beta_0 + \beta_1 LogGelir_i + Yaş\beta_2 + Medeni\beta_3 \quad (5)$$

biçiminde oluşturulmuştur.

3. Temel Bulgular

Bu kısımda öncelikle araştırma kapsamına alınan örneklemin özellikleri ortaya konulmakta, ekonometrik modelin oluşturulmasında dikkate alınan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler sunulmakta ve uygulama sonucunda ulaşılan tahmin ve test sonuçları verilmektedir.

3.1. Örneklem Özellikleri

Burada örneklemin temel demografik ve sosyoekonomik özellikleri, çeşitli değişkenler (hanehalkı reisinin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, çalışma durumu, işteki durumu, hanehalkı büyüklüğü, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı ve ortalama aylık geliri) dikkate alınarak tablolarla açıklanmaktadır.

Birçok çalışmada kullanılan en önemli demografik faktörlerden biri olan cinsiyet durumu, bu çalışmada araştırmaya katılan hanehalkı reisleri için de araştırılmıştır. Malatya ilinde araştırma kapsamına girenlerin içinde erkek olanların oranı %94.9 (389 kişi), kadın hanehalkı reislerinin oranı ise sadece %5.1 (21 kişi)'dir (Tablo 3). Bu sonuç araştırmaya giren katılımcıların içinde erkek hanehalkı reislerini kadın hanehalkı reislerine göre çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

Malatya ilinde araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin yaşı ankette doğrudan sorulmuş daha sonra 5 gruba ayrılmıştır. Yaş grupları incelendiğinde 31-40 yaş grubunda olanların oranı %36.6 (150 kişi), 41-50 yaş grubunda olanların oranı %31 (127 kişi), 51-60 yaş grubunda olanların oranı %14.9 (61 kişi), 30 ve altı yaş grubunda olanların oranı %11.2 (46 kişi) ve 61 ve üzeri yaş grubunda olanların oranı ise %6.3 (26 kişi)'tür (Tablo 3).

Birçok çalışmada kullanılan diğer önemli demografik faktörlerden biri olan medeni durum Malatya ili için ele alındığında, hanehalkı reislerinin 358'inin (%87.3) evli, 52'sinin (%12,7) bekar/dul olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3).

Hanehalkı reislerinin eğitim durumu Tablo 3'te verilmektedir. Katılımcıların %28.3'ü lise mezunu olduklarını, %23.4'ü ilkokul mezunu olduklarını, %21.2'si üniversite veya yüksek lisans mezunu olduklarını ve %19.3'ü ise ilköğretim/ortaokul mezunu olduklarını belirtmişlerdir. Malatya ilinde üniversite mezunu oranının diğer eğitim kategorileriyle kıyaslandığında düşük olduğu görülmektedir. Üniversite mezunları daha nitelikli olmaları nedeniyle ücret düzeyi daha yüksek olan işlerde istihdam edilirler. Yüksek gelir de hanehalkı reislerinin konut sahipliğini destekleyen önemli bir faktördür.

Malatya ilinde hanehalkının kaç kişiden oluştuğu ankette doğrudan sorulmuş, daha sonra hanehalkı büyüklüğü dört grupta incelenmiştir. Hanehalkı reislerinin hanehalkı büyüklükleri itibarıyla dağılımları dört grup halinde Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre, katılımcıların 192'sinin (%46.8) ailesi 4-5 kişiden oluşurken, 139'unun (%33.9) ailesi 3 ve daha az kişiden oluşmaktadır. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 69'unun (%16.8) ailesi 6-7 kişi iken, 10'nunun (%2.4) ailesi 8 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır.

Hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı da dört grupta incelenmiştir. Malatya ilinde araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının dağılımı Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre, katılımcıların 253'ününün (%61.7) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 3 ve daha az kişiden oluşurken, 124'ününün (%30.2) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 4-5'tir. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 28'inin (%6.8) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 6-7 iken, sadece 5'inin (%1.2) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 8 ve daha fazladır. Malatya ilinde ankete katılan hanehalkı reislerinin yaklaşık yarısınının bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısı 3 ve daha azdır.

Tablo 3

Hanehalkı Reislerinin Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları (n=410).

Sosyo-Demografik Özellik	Sayı	Yüzde (%)	
Cinsiyeti	Erkek	389	94.9
	Kadın	21	5.1
Yaş grupları	30 ve altı	46	11.2
	31-40	150	36.6
	41-50	127	31.0
	51-60	61	14.9
	61 ve üzeri	26	6.3
Medeni durumu	Evli	358	87.3
	Bekar/Dul	52	12.7

Hanehalkı reisinin öğrenim durumu	Okuryazar değil	12	2.9
	Okuryazar (Diplomasız)	3	0.7
	İlkokul (5 yıl)	96	23.4
	İlköğretim/Ortaokul	79	19.3
	Lise	116	28.3
	Meslek yüksekokulu	17	4.1
	Üniversite veya Lisansüstü	87	21.2
Hanehalkı Büyüklüğü	- 3	139	33.9
	4 - 5	192	46.8
	6 - 7	69	16.8
Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı	8 +	10	2.4
	- 3	253	61.7
Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı	4 - 5	124	30.2
	6 - 7	28	6.8
	8 +	5	1.2

Malatya’da hanehalkı reislerinin işteki durumlarını Tablo 4 vermektedir. Buna göre; katılımcıların %36.3’ünün ücretli veya maaşlı, %24.9’unun emekli, işsiz, ev hanımı, hasta gibi iktisaden aktif olmayan, %21’inin kendi hesabına çalışan ve %17.8’inin ise yevmiyeli çalışan oldukları tespit edilmiştir.

Malatya ilinde araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin %74.6’sı (306 kişi) bir işte çalıştığını, %25.4’ü (104 kişi) ise çalışmadığını beyan etmiştir (Tablo 4).

Hanehalkı reislerinin aylık ortalama gelirleri 1000 TL’lik aralıklarla beş gruba bölünerek dağılımları Tablo 3’te sunulmuştur. Gelir gruplarından birincisi düşük, ikincisi ortanın altı, üçüncüsü orta, dördüncüsü ortanın üstü ve sonuncusu yüksek gelir grubu olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla, Tablo 4 katılımcıların en azının yüksek gelir grubunda ve en çoğunun ise düşük ve ortanın altı gelir grubunda olduğunu göstermektedir. Buna göre katılımcıların 172’sinin (%42) düşük, 124’ünün (%30.2) ortanın altı gelir grubunda olmasına karşın, 16’sı (%3.9) yüksek gelir grubundadır. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 63’ü (%15.4) orta ve 35’i (%8.5) ortanın üstü gelir grubunda yer almaktadır.

Tablo 4

Hanehalkı Reislerinin Çalışma Yaşamına İlişkin Özellikleri (n=410)

Özellik	Sayı	Yüzde (%)	
İşteki durumu	Ücretli veya maaşlı	149	36.3
	Yevmiyeli	73	17.8
	Kendi hesabına çalışan	86	21.0
	İşsiz, ev hanımı, emekli, yaşlı veya hasta	102	24.9
Çalışma durumu	Çalışıyor	306	74.6
	Çalışmıyor	104	25.4

	- 1000	172	42.0
	1001 - 2000	124	30.2
Aylık Gelir (Bin TL)	2001 - 3000	63	15.4
	3001 - 4000	35	8.5
	4001 +	16	3.9

Malatya’da araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin %56.8’i (233 kişi) oturdukları konutun kendilerine ait olduğunu, %43.2’si (177 kişi) ise oturdukları konutun kendilerine ait olmadığını beyan etmişlerdir (Tablo 5). Katılımcıların yarısından fazlasının konut sahibi olduğu görülmektedir. Ancak konut sahibi olmayanların oranı da (%43.2) yüksektir.

Tablo 5

Hanehalkı Reislerinin Konut Sahipliğinin Dağılımı

Konut Sahipliği	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	233	56.8	56.8	56.8
Hayır	177	43.2	43.2	100.0
TOPLAM	410	100.0	100.0	

Malatya’da hanehalkı reislerinin yaş grupları itibari ile konut sahipliği Tablo 6’da sunulmuştur. Malatya’da araştırma kapsamına giren 61 ve üzeri yaş grubunda olan hanehalkı reislerinin %76.9’u konut sahibi iken, 51-60 yaş grubunda olan hanehalkı reislerinin %68.9’u, 41-50 yaş grubunda olan hanehalkı reislerinin %63’ü, 31-40 yaş grubunda olan hanehalkı reislerinin %43.3’ü ve 30 ve altı yaş grubunda olan hanehalkı reislerinin %56.5’i konut sahibidir. Bu bulgular yaş artıkça konuta sahip olma oranının arttığını göstermektedir.

Tablo 6

Yaş Grupları İtibarıyla Konut Sahipliği

Yaş Grupları		Konut Sahipliği		Toplam
		Konut sahibi değil	Konut sahibi	
30 ve altı	Sayı	20	26	46
	%	43.5	56.5	100.0
31-40	Sayı	85	65	150
	%	56.7	43.3	100.0
41-50	Sayı	47	80	127
	%	37.0	63.0	100.0
51-60	Sayı	19	42	61
	%	31.1	68.9	100.0
61 ve üzeri	Sayı	6	20	26
	%	23.1	76.9	100.0
TOPLAM	Sayı	177	233	410
	%	43.2	56.8	100.0

Malatya’da anket uygulanan hanehalkı reislerinin cinsiyetleri itibarıyla konut sahipliğini gösteren Tablo 7, toplam 389 erkek hanehalkı reisinden 219’unun (%56.3) ve 21 kadın hanehalkı reisinden 14’ünün (%66.7) konut sahibi olduğunu göstermektedir. Tablo 7 incelendiğinde erkeklerin konut sahip olma oranının kadınlara göre daha yüksek olduğu görülür.

Tablo 7

Cinsiyet İtibarıyla Konut Sahipliği

Cinsiyet		Konut Sahipliği		Toplam
		Konut sahibi değil	Konut sahibi	
Erkek	Sayı	170	219	389
	%	43.7	56.3	100.0
Kadın	Sayı	7	14	21
	%	33.3	66.7	100.0
TOPLAM	Sayı	177	233	410
	%	43.2	56.8	100.0

Malatya’da araştırma kapsamına giren katılımcıların medeni halleri dikkate alındığında; evli olmayan hanehalkı reislerinin sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Evli 358 hanehalkı reisinin 195’i (%54.5) konut sahibi iken, 163’ü (%45.5) konut sahibi değildir. Diğer yandan, 52 bekar/dul hanehalkı reisinden 38’inin (%73.1), konut sahibi olduğu saptanmıştır (Tablo 8).

Tablo 8

Medeni Durum İtibarıyla Konut Sahipliği

Medeni Durum		Konut Sahipliği		Toplam
		Konut sahibi değil	Konut sahibi	
Bekar/Dul	Sayı	14	38	52
	%	26.9	73.1	100.0
Evli	Sayı	163	195	358
	%	45.5	54.5	100.0
TOPLAM	Sayı	177	233	410
	%	43.2	56.8	100.0

Tablo 9’da görüldüğü gibi, yevmiyeli olarak çalışan 73 hanehalkı reisinden 39’u (%53.4), emekli, işsiz, ev hanımı, yaşlı ve hasta gibi iktisaden aktif olmayan 102 hanehalkı

reisinden 35'i (%34.3), kendi hesabına çalışan 86 hanehalkı reisinden 37'si (%43) ve ücretli veya maaşlı 149 hanehalkı reisinden 66'sı (%44.3) konut sahibi değildir. Yevmiyeli olarak çalışanların konut sahipliği oranının düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni yevmiyeli olarak çalışanların sürekli bir işte çalışmamaları olabilir. Çünkü bu kişiler genel olarak geçici işlerde çalışırlar ve mevsimsel şartlara bağlı olarak iş imkanları elde ederler.

Tablo 9

İşteki Durum İtibarıyla Konut Sahipliği

İşteki Durum	Konut Sahipliği		Toplam
	Konut sahibi değil	Konut sahibi	
Ücretli veya maaşlı	Sayı	66	83
	%	44.3	55.7
Yevmiyeli	Sayı	39	34
	%	53.4	46.6
Kendi hesabına çalışan	Sayı	37	49
	%	43.0	57.0
İşsiz, ev hanımı, emekli, yaşlı ve hasta	Sayı	35	67
	%	34.3	65.7
TOPLAM	Sayı	177	233
	%	43.2	56.8

Malatya'da araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin eğitim durumlarına göre konut sahipliği dağılımlarını Tablo 10 vermektedir. Buna göre üniversite mezunu 87 hanehalkı reisinden 58'inin (%66.7) konut sahibi olduğu, 29'unun (%29.4) ise konut sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Buna karşılık ilkököl mezunu 96 hanehalkı reisinden 52'sinin (%54.2) konut sahibi olduğu, 44'ünün ise (%45.8) konut sahibi olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar Malatya'da eğitim düzeyi yükseldikçe konut sahibi olma oranının da artacağını göstermektedir. Yani konut sahipliğinin, yüksek eğitim düzeyi ile doğru orantılı bir ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Tablo 10

Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumuna Göre Konut Sahipliği

Eğitim Durumu	Konut Sahipliği		Toplam
	Konut sahibi değil	Konut sahibi	
Okuryazar değil	Sayı	8	4
	%	66.7	33.3
Okuryazar (Diplomasız)	Sayı	1	2
	%	33.3	66.7
İlkokul (5 yıl)	Sayı	44	52
	%	45.8	54.2

	Sayı	36	43	79
İlköğretim/Ortaokul	%	45.6	54.4	100.0
Lise	Sayı	54	62	116
	%	46.6	53.4	100.0
Meslek yüksekokulu	Sayı	5	12	17
	%	29.4	70.6	100.0
Üniversite veya Lisansüstü	Sayı	29	58	87
	%	33.3	66.7	100.0
TOPLAM	Sayı	177	233	410
	%	43.2	56.8	100.0

Malatya’da hanehalkı reislerinin elde ettikleri ortalama aylık gelir, daha önce olduğu gibi, beş gruba ayrılmış ve buna dayalı olarak konut sahipliği durumları incelenmiştir. Hanehalkı reislerinin elde ettikleri ortalama aylık gelir itibari ile konut sahipliği durumları Tablo 11’de verilmektedir. Buna göre; en alt gelir grubundaki 172 hanehalkı reisinden 102’si (%86.6), ortanın altındaki gelir grubundaki (1001-2000) 124 hanehalkı reisinden ise sadece 39’u (%31.5) konut sahibi değildir.

Tablo 11

Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri İtibarıyla Konut Sahipliği

Aylık Gelir (Bin TL)		Konut Sahipliği		Toplam
		Konut sahibi değil	Konut sahibi	
- 1000	Sayı	102	70	172
	%	59.3	40.7	100.0
1001 - 2000	Sayı	39	85	124
	%	31.5	68.5	100.0
2001 - 3000	Sayı	23	40	63
	%	36.5	63.5	100.0
3001 - 4000	Sayı	10	25	35
	%	28.6	71.4	100.0
4001 +	Sayı	3	13	16
	%	18.8	81.2	100.0
TOPLAM	Sayı	177	233	410
	%	43.2	56.8	100.0

Hanehalkı büyüklüğü itibarıyla konut sahipliği durumu Tablo 12’de sunulmuştur. Malatya’da araştırma kapsamına giren, ailesi 8’den fazla kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %60’ı (6 kişi) konut sahibi değilken, ailesi 6-7 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %36.2’si (25 kişi), ailesi 4-5 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %45.3’ü (87 kişi) ve ailesi en fazla 3 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %42.3’si (59 kişi) konut sahibi değildir.

Tablo 12

Hanehalkı Büyüklüğü İtibarıyla Konut Sahipliği

Hanehalkı Büyüklüğü	Konut Sahipliği		Toplam
	Konut sahibi değil	Konut sahibi	

- 3	Sayı	59	80	139
	%	42.4	57.6	100.0
4 - 5	Sayı	87	105	192
	%	45.3	54.7	100.0
6 - 7	Sayı	25	44	69
	%	36.2	63.8	100.0
8 +	Sayı	6	4	10
	%	60.0	40.0	100.0
TOPLAM	Sayı	177	233	410
	%	43.2	56.8	100.0

Malatya’da hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayıları itibarıyla konut sahipliği durumlarını Tablo 13 vermektedir. 8’den fazla kişiye bakan hanehalkı reislerinin tamamı konut sahibi değilken, 3 ve daha az kişiye bakan hanehalkı reislerinin konut sahibi olmama oranı ise %42.7’tür. Bu sonuç bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı (bağımlı nüfus sayısı) artıkça hanehalkı reislerinin konut sahibi olamama oranlarının da arttığını göstermektedir.

Tablo 13

Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı İtibarıyla Konut Sahipliği

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı		Konut Sahipliği		Toplam
		Konut sahibi değil	Konut sahibi	
- 3	Sayı	108	145	253
	%	42.7	57.3	100.0
4 - 5	Sayı	54	70	124
	%	43.5	56.5	100.0
6 - 7	Sayı	10	18	28
	%	35.7	64.3	100.0
8 +	Sayı	5	0	5
	%	100.0	0.0	100.0
TOPLAM	Sayı	177	233	410
	%	43.2	56.8	100.0

Hanehalkı reislerinin herhangi bir işte çalışıp çalışmadığına göre konut sahipliği dağılımları Tablo 14’te sunulmuştur. Buna göre Malatya’da bir işte çalıştığını beyan eden 306 hanehalkı reisinden 165’i (%53.9) konut sahibiyken, 141’i (%46.1) ise konut sahibi değildir. Diğer yandan herhangi bir işte çalışmadığını beyan eden 104 hanehalkı reisinden %65.4’ünün (68 kişi) konut sahibi olduğu, %34.6’sının (36 kişi) ise konut sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular çalışan hanehalkı reislerinin çalışmayan hanehalkı reislerine göre konut sahipliği oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 14

Çalışma Durumu İtibarıyla Konut Sahipliği

Çalışma Durumu	Konut Sahipliği		Toplam	
	Konut sahibi değil	Konut sahibi		
Hayır	Sayı	36	68	104
	%	34.6	65.4	100.0
Evet	Sayı	141	165	306
	%	46.1	53.9	100.0
TOPLAM	Sayı	177	233	410
	%	43.2	56.8	100.0

3.2. Örneklemeye Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Malatya örnekleme için tahmin edilecek logit modelde yer alacak muhtemel bazı değişkenlere ait bazı tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir.

Araştırmada hanehalkı reislerinin toplam eğitim yılı ve sahip olduğu mal varlığına bakıldığında toplam eğitim yılı ortalaması 9.98 ± 4.61 yıl, en yüksek değeri 17 yıl ve en küçük değeri 0 iken, sahip olduğu mal varlığı ortalaması 82185.61 TL, en yüksek değeri 2000000 TL ve en küçük değeri 0 TL olarak tespit edilmiştir (Tablo 15).

Hanehalkı reislerinin yaş ortalaması yaklaşık 42.90 ± 10.89 olup, en genci 21 ve en yaşlısı da 88 yaşındadır.

Hanehalkı reislerinin aylık ortalama toplam geliri yaklaşık 1793.65 ± 1290.94 TL olup, en düşük aylık ortalama toplam gelir 200 TL ve en yüksek aylık ortalama toplam gelir 10000 TL'dir. Hanehalkı reislerinin sahip oldukları hane büyüklüğü ortalaması 4.20 ± 1.57 kişi, en yüksek değeri 10 kişi ve en düşük değeri 1 kişi iken, bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısının ortalaması 3.20 ± 1.56 kişi, en yüksek değeri 9 kişi ve en düşük değeri 1 kişi olarak tespit edilmiştir (Tablo 15).

Tablo 15

Örnekleme Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Medyan	En küçük	En büyük
Eğitim	9.98	4.61	11.00	0	17
Servet	82185.61	188509.35	30000	0	2000000
Yaş	42.90	10.89	42.00	21	88
HBU	4.20	1.57	4.00	1	10
BakYük	3.20	1.56	3.00	1	9
Aylık gelir	1793.65	1290.94	1500.00	200	10000
Log Gelir	3.16	0.29	3.18	2.30	4.00
Gözlem	410	410	410	410	410

3.3 Logit Modelin Sonuçları

Nicel değişkenler olan ortalama aylık toplam gelir, hanehalkı reisinin eğitim yılı sayısı, yaş, hanehalkı büyüklüğü ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı için sonuçlar Tablo 16'da sunulmuştur. Buna göre olasılık değerleri (P) hanehalkı büyüklüğü ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı değişkenleri hariç, 0.05'e eşit ya da bundan büyük olmaması nedeniyle sonuçlar istatistiksel olarak anlamlıdır. Konuta sahip olan ve olmayan hanehalkı reisleri karşılaştırıldığında ortalama aylık toplam gelir, eğitim yılı sayısı ve yaş değişkenleri için farklılık varken hanehalkı büyüklüğü ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı için farklılık yoktur. Çok değişkenli analizler için değişken seçebilmek amacıyla tek değişkenli analizler sonucunda elde edilen P değeri <0.25 olan değişkenler logit model için aday değişken olarak alınmıştır (Hosmer ve Lemeshow, 1998: 86).

Tablo 16

Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nicel Değişkenler

Değişken	Konut sahibi	Konut sahibi değil	P değeri*
Log Gelir	3.23 (2.40-3.90)	3.00 (2.30-4.00)	< 0.01
Eğitim	11(0-17)	8 (0-17)	0.035
Yaş	45 (21-88)	38 (24-73)	< 0.01
HBU	4 (1-8)	4 (1-10)	0.962
BN	3 (1-7)	3 (1-9)	0.470

Log Gelir: Aylık ortalama toplam gelirin logaritması, Yaş: Hanehalkı reisinin yaşı, Medeni: Hanehalkı reisinin medeni durumu HBU: Hanehalkı büyüklüğü, BN: Bağımlı Nüfus (Hanehalkı reisinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı)

*Mann Whitney U testi, Değerler ortanca (min, max) olarak verildi.

HBU ve BN değişkenleri hariç, değişkenler <0,25, bu nedenle bu değişkenler logit modele girmeye adaydır.

Nitel değişkenler olan cinsiyet, medeni durum ve çalışma durumu için sonuçlar Tablo 17'de sunulmuştur. Buna göre medeni durum ile konut sahipliği arasında anlamlı bir ilişki vardır (P<0.05). Cinsiyet ve çalışma durumu değişkenleri ile konut sahipliği arasında anlamlı bir ilişki yoktur (P>0.05). Ancak, çalışma durumu değişkenine ait P değeri <0.25 olduğu için logit modele girmeye adaydır.

Tablo 17

Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nitel Değişkenler

Değişkenler		Konut sahipliği		P
		Konut sahibi	Konut sahibi değil	
Cinsiyet [n (%)]	Erkek	219 (56.3)	170 (43.7)	0.479*
	Kadın	14 (66.7)	7 (33.3)	
	Toplam	233 (54.5)	163 (45.5)	
Medeni Durum [n (%)]	Evli	195 (61.7)	137 (38.3)	0.017*
	Bekar/Dul	38 (73.1)	14 (26.9)	
	Toplam	233 (54.5)	163 (45.5)	
Çalışma Durumu [n (%)]	Evet	165 (53.9)	141 (46.1)	0.051**
	Hayır	68 (65.4)	36 (34.6)	
	Toplam	233 (54.5)	163 (45.5)	

* Yates'in Düzeltilmiş Ki-Kare Testi, ** Pearson Ki-Kare Testi.

Analizde, modele girecek bağımsız değişkenleri belirlemek için, geriye doğru değişken çıkarma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem; bütün değişkenlerin bulunduğu regresyon denkleminde önemsiz değişkenlerinin her adımda tek tek çıkarılmasıyla uygulanmaktadır. Diğer bir ifade ile değişkenlerin seçilmesi veya modelden çıkarılması değişkenlerin önemliliğini kontrol eden bir istatistiksel işleme göre yapılmaktadır (Çolak, 2007: 7). Burada amaç, hanehalkı reislerinin konuta sahip olma olasılıklarını açıklayacak en iyi modeli belirlerken her bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etki düzeyini ölçecek modeli tahmin etmektir.

Bu amaç doğrultusunda Malatya için logit modelinin sonucu, modelde yer alan değişkenler, değişkenlerin katsayıları, bu katsayılarla ait standart hatalar, Wald istatistikleri, serbestlik dereceleri, anlamlılık düzeyleri, odds oranları ve odds oranları için %95 güven sınırlarına ait bilgiler Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18

Malatya İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bulgular

Değişken	Katsayı	S.Hata	Wald	S.Der.	Önemlilik	Odds Oranı	%95 Güven Aralığı	
							Alt	Üst
Log Gelir	2.114	0.391	29.224	1	0.000	8.280	3.848	17.819
Yaş	0.045	0.011	17.751	1	0.000	1.046	1.025	1.069
Medeni	1.224	0.360	11.583	1	0.001	3.400	1.680	6.880
Sabit	-7.838	1.337	34.366	1	0.000	0.000		

Log Gelir: Aylık ortalama toplam gelirin logaritması, Yaş: Hanehalkı reisinin yaşı, Medeni: Hanehalkı reisinin medeni durumu

Yapılan logit model analizi sonucunda anlamlı bulunan değişkenler bir birim arttırıldığında hanehalkı reislerinin konuta sahip olma olasılığı üzerinde meydana getirdiği marjinal etkiyi Tablo 19 vermektedir.

Tablo 19

Logit Modeldeki Değişkenlerin Konut Sahibi Olma Olasılığında Meydana Getirdikleri Marjinal Etkiler

Değişken	Katsayı	$\frac{\partial \hat{P}}{\partial \text{Değişken}} = P(1-P) * \beta_i^*$
Log Gelir	2.114	0.2154
Yaş	0.045	0.0046
Medeni	1.224	0.1247

Log Gelir: Aylık ortalama toplam gelirin logaritması, Yaş: Hanehalkı reisinin yaşı, Medeni: Hanehalkı reisinin medeni durumu

* Katsayı büyüklükleri doğrudan bağımsız değişkenin olasılık üzerindeki etkisini vermemektedir. Bu nedenle olasılığın bağımsız değişkenlere göre değişme oranı yani marjinal etki hesaplanmıştır.

Malatya ili için yapılan analizde tahmin edilen logit modele ilişkin Tablo 18 incelendiğinde; Log Gelir, Yaş ve Medeni bağımsız değişkenlerin anlamlılık değerlerinin $P < 0.05$ olması nedeniyle anlamlı oldukları saptanmıştır. *Wald istatistiği* bu bağımsız değişkenlerin hanehalkı reislerinin konut sahipliği olasılığını açıklamada anlamlı olduklarını göstermektedir (Tablo 18).

Malatya örnekleme için yapılan analiz sonucuna göre hanehalkı reislerinin konut sahipliği ile ilgili model şu şekilde yazılabilir:

$$L_i = \ln\left(\frac{P}{1-P}\right) = -7.838 + 2.114 \text{ Log Gelir} + 0.045 \text{ Yaş} + 1.224 \text{ Medeni}$$

$$\left(\frac{P}{1-P}\right) = e^{-7.838 + 2.114 \text{ Log Gelir} + 0.045 \text{ Yaş} + 1.224 \text{ Medeni}} \quad (6)$$

Modeldeki sabit terim (-7.838), söz konusu bağımsız değişkenlerin sıfır olması halinde hanehalkı reislerinin konuta sahip olma log-olasılık oranını verir.

Hesaplanan bu bulgular aylık gelirin logaritması Malatya'da hanehalkı reislerinin konuta sahip olma olasılığını açıklamak için önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Aylık gelir logaritmasının tahmin edilen eğim katsayısı %1 düzeyinde anlamlı ve 2.114 olarak

hesaplanmıştır (Tablo 18). Bu sonuç diğer tüm şartlar değişmezken aylık gelirin logaritması hanehalkı reislerinin konuta sahip olma olasılığı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu ifade etmektedir. Modeldeki diğer bağımsız değişkenler sabitken aylık gelirin logaritmasında meydana gelen bir birimlik artışa karşılık hanehalkı reislerinin konuta sahip olma log-olasılık oranı 2.114 kadar artar. Odds oranına göre yorum yapıldığında ise gelir arttıkça hanehalkı reislerinin konuta sahip olma olasılığını yaklaşık 8 kat artırmaktadır. Diğer alternatif bir yorum ise bağımsız değişkenlere göre olasılığın değişim oranı dikkate alınarak yapılmaktadır. Buna göre hanehalkı reislerinin konuta sahip olma olasılığı, aylık gelirin logaritması bir birim arttığında yaklaşık 0.2154 artacaktır (Tablo 19). Bu sonuçlar, Malatya’da hanehalkı reisi gelirin logaritması konut sahipliğinin artmasında etkili olabileceğini göstermektedir.

Yaş, konut sahipliğini açıklamada anlamlı bir değişken olarak tespit edilmiş, eğitim katsayısı %1 düzeyinde anlamlı ve 0.045 olarak hesaplanmıştır (Tablo 18). Buna göre hanehalkı reislerinin yaşı arttıkça konuta sahip olma olasılıkları da artmaktadır. Odds oranına göre, yaş arttıkça hanehalkı reisinin konuta sahip olma olasılığı yaklaşık 1.046 kat artmaktadır (Tablo 18).

Medeni durum, hanehalkı reisinin konuta sahip olma olasılığını etkileyen bir faktör olarak saptanmıştır. Bu değişkenin eğitim katsayısı pozitif olarak bulunmuştur. Referans grup olarak bekar/dul hanehalkı reisleri seçildiğinde, evli olanların konuta sahip olma olasılıklarının olmayanlara göre yaklaşık 3.40 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Tablo 18). Evli hanehalkı reislerinin konuta sahip olma olasılığı bekar/dul hanehalkı reislerine göre 0.1247 daha fazladır (Tablo 19).

Daha önce hesaplanan Log Gelir ve Yaş değişkenlerinin ortalama değerleri (Bkz. Tablo 15) eşitlik (1)’de kullanıldığında Malatya örneklemindeki evli bir hanehalkı reisinin konuta sahip olma olasılığı

$$P_{Malatya} = \frac{1}{1 + e^{-(-7.838 + 2.114 \text{ Log Gelir} + 0.045 \text{ Yaş} + 1.224 \text{ Medeni})}}$$
$$P_{Malatya} = \frac{1}{1 + e^{-(-7.838 + 2.114 (3.18) + 0.045(42.90) + 1.224(1))}} = 0.1152$$

olarak bulunur. Malatya’da Log Gelir’in ortalaması 3.18 ve Yaş’ın ortalaması 42.90 olan evli bir hanehalkı reisinin konuta sahip olma olasılığı %11.52 olarak tahmin edilmiştir.

Malatya iline ait logit modeli genel olarak test etmek için yani modelde yer alan değişkenlerin hepsini birlikte test etmek için *model ki-kare istatistiği* kullanılmaktadır.

Analizde ki-kare 57.25, serbestlik derecesi 3 ve anlamlılık değeri ise $P < 0.001$ olarak hesaplanmıştır. Bu bulgulardan hareketle logit model istatistiksel olarak anlamlıdır denilebilir.

Modelin uyumu Hosmer-Lemeshow ile incelendiğinde, modelin konut sahipliğini tahmin etmede yeterli bir model olduğu bulunmuştur (ki-kare=10.034, sd=8 ve $P=0.263$).

4. Sonuç

Hanehalkı reislerinin konut sahipliğini etkileyen faktörleri tespit etmek ve bu faktörlerin konut sahipliğini ne kadar ve hangi yönde etkilediğini belirlemek bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda bağımlı değişkenin yanı sıra bağımsız değişken olarak aylık ortalama toplam gelirin logaritması (Log Gelir), yaş (Yaş) ve medeni durum (Medeni) değişkenlerin yer aldığı logit model, SPSS paket programı kullanılarak en yüksek olabilirlik yöntemiyle tahmin edilmiştir. Bunun için Malatya kent merkezinde bulunan 410 hanehalkı reisine uygulanan anket ile elde edilen yatay kesit veriler kullanılmıştır.

Araştırma kapsamına giren 410 hanehalkı reisinin %94.9'u erkek ve % 5.1'i kadın iken, %87.3'ü evli ve %12.7'si bekar/dul kişilerden oluşmaktadır. Malatya'daki katılımcıların yaş ortalaması 42.90 ± 10.89 'dur. En küçük hanehalkı reisi 21 ve en büyüğü 88 yaşındadır. Hanehalkı büyüklüğü 4.2 ± 1.57 kişi olarak bulunmuştur. Katılımcıların %42'si düşük ve %30.2'si ortanın altı gelir grubundayken, yüksek gelir grubunda bulunanların oranı ise sadece %3.9'dur. Çalışmada hanehalkı reislerinin ortalama eğitim yılı 9.98 ± 4.61 olarak bulunmuştur. Malatya'da araştırma kapsamına alınanların %74.6'sının çalıştıkları %25.4'ünün ise çalışmadıkları saptanmıştır.

Malatya'da araştırma kapsamına alınanların %43.2'sinin konut sahibi olmadıkları, %56.8'inin konut sahibi oldukları tespit edilmiştir. Hanehalkı reislerinin işteki durumları incelendiğinde; Malatya örneğinde yevmiyeli olarak çalışanların konut sahipliği oranı en az iken, ikinci sırada işsiz, öğrenci, ev hanımı, emekli, hasta vb. gibi iktisaden faal olmayanların konuta sahip olma oranı yer almıştır. Yevmiyeli olarak çalışanlar sürekli bir gelir elde edememektedirler. Çünkü bu kategoride çalışanların istihdam olanakları mevsimsel şartlara göre değişmektedir. Yılın belli zamanlarında çalışıp gelir elde etmektedirler

Tahmin edilen ekonometrik modelde anlamlı olduğu tespit edilen değişkenlerin ortalama değerleri modele yerleştirildiğinde, Malatya örneğindeki bir hanehalkı reisinin konut sahibi olma olasılığı %11.52 olarak tespit edilmiştir.

Logit model tahmin sonuçları itibarıyla, bütün katsayıların %1 önem düzeyinde anlamlı, eğim katsayılarının işaretleri önsel beklentilerle uyumlu, modelin bir bütün olarak anlamlı ve uyumun iyi olduğu tespit edilmiştir. Ortalama aylık gelirin logaritması arttıkça hanehalkı reislerinin konuta sahip olma olasılığını yaklaşık 8 kat ve yaş arttıkça hanehalkı reisinin konuta sahip olma olasılığı yaklaşık 1 kat aratacaktır. Evli olan hanehalkı reislerinin evli olmayanlara göre konuta sahip olma olasılıklarının yaklaşık 3 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Hanehalkı reisinin evli olması; aylık gelirin logaritması ve yaşındaki artış konut sahipliğini olumlu yönde etkileyen faktörler olarak saptanmıştır.

Hanehalkı reislerinin konut sahipliğini etkileyen faktörleri çoğaltmak mümkün olsa da, uygulanan anketten elde edilen veriler dikkate alınarak hanehalkı reislerinin konut sahipliğini etkileyen faktörler tahmin edilmiştir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda konut sahipliğinin belirleyicileri olarak hanehalkının özellikleri, hanehalkı reisinin kişisel nitelikleri ve geliri gibi faktörlere ek olarak toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel koşulların dikkate alındığı çok boyutlu bir bakış açısıyla yaklaşılması daha iyi sonuçların tespit edilmesini sağlayabilir.

Kaynakça

- Akın, F. (2002). *Kalitatif Tercih Modelleri Analizi*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Aldrich J. ve Nelson, F. (1984). *Linear Probability, Logit and Probit Models*, California: Sage Publications, Inc.
- Attanasio, O. Bottazzi, R., Lowd, H. Nesheima, L. ve Wakefield, M. (2012), Modelling the demand for housing over the life cycle, *Review of Economic Dynamics*, 15, s.1-18.
- Constant, A. F., Roberts, R. Zimmermann, Klaus F. (2009). "Ethnic Identity and Immigrant Homeownership" *Urban Studies Journal Limited*, 46 (9), 1879-1898.
- Cramer, J.S. (2005). Omitted Variables and Misspecified Disturbance in The Logit Model, Amsterdam School of Economics, UvA Econometrics, *Discussion Paper*, 2005.
- Çolak, C. Çolak, M. C. ve Orman, M.N. (2007). Koroner Arter Hastalığının Tahmininde Lojistik Regresyon Modeli Seçim Yöntemlerinin Karşılaştırılması, *Anadolu Kardiyoloji Dergisi*, (7), 6-11.
- Ermisch, J.F. (1996). The Demand for Housing in Britain and Population Ageing: Microeconomic Evidence, *Economica, New Series*, Vol. 63 (251), 383-404.
- Fisher, L.M. ve Jaffe, A.J. (2003). "Determinants of International Home Ownership Rates", *Housing Finance, International* -September 2003
- Fontenla, M. ve Gonzalez, F. (2009), Housing demand in Mexico, *Journal of Housing Economics*, 18, 1-12.
- Gan, C. Hu, B. Gao, C. Kao, B. ve Cohen, D. (2012), An Empirical Analysis of Homeownership in Urban China, *World Finance & Bnking Symposium*, Shanghai, China, December 17-18.
- Gujarati D.N. (2011). *Temel Ekonometri*, (1995), (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen), Literatür Yayıncılık İstanbul.

Hansen, J.D. ve Skak, M. (2005). Economics of Housing Tenure Choice, Working paper, Odense: University of Southern Denmark, Department of Business and Economics.

Hood, J.K. (1999). The Determinants of Home Ownership: An Application of the Human Capital Investment Theory to the Home Ownership Decision, *The Park Place Economist*, 8, 41-49.

Hosmer, D.W. ve Lemeshow, S. (1998). *Applied Lojistik Regresyon*, Wiley Series in Probability and Mathematical Statistic, 1998.

Jayantha W.M. (2012). Factors Affecting Long-run Homeownership Rates in Hong Kong, *2nd International Conference on Management, Economics and Social Sciences (ICMESS'2012)* June 30-July 1, Bali 2012.

Karahan, E.B. (2009). Konut Talebinin Modellenmesi ve Konut Kariyeri Kavramı, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 8(15), 79-105.

Kaşko, Y. (2007). Çoklu Bağlantı Durumunda İkili (Binary) Lojistik Regresyon Modelinde Gerçekleşen I.Tip Hata ve Testin Gücü, Ankara Üniversitesi Zootekni Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Kennedy P. (2006). *Ekonometri Kılavuzu*, (1998), Çevirenler: Muzaffer Sarımeseli ve Şenay Açıkgöz, Gazi Kitabevi, Ankara.

Koop, G. (2008), *Introduction to Econometrics*, England: John Wiley&Sons.

Kryger, T. (2009). Homeownership in Australia-Data and Trends, Parliamentary Library: Information, Analysis and Advice for the Parliament, *Research Paper No. 21*.

Lauridsen, J. ve Skak, M. (2007).Determinants of Homeownership in Denmark, Discussion Papers on Business and Economics No. 2/2007, Department of Business and Economics Faculty of Social Sciences University of Southern Denmark.

Linneman, P. (1985). A New Look at the Homeownership Decision, *Housing Finance Review*, 5, 159-87.

Özdamar, K. (1999). *Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi*, c. 1, 2. bs., Kaan Kitabevi, Eskişehir.

Özer, H. (2004). *Nitel Değişkenli Ekonometrik Modeller: Teori ve Bir Uygulama*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2004.

Özer, H. Özçomak, M.S. ve Oktay E. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Hat Tercih Olasılığının Belirlenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(2), 39-52.

Öztürk, N. Fitöz, E. (2009). “Türkiye’de Konut Piyasasının Belirleyicileri: Ampirik Bir Uygulama”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2009, ss. 21-46

Preston, M. (1966). Aggregate Housing Demand: Test Model, Southern California, *Land Economics*, 42(49), 503-513.

Rothenberg, J. ve diğerleri (1991). *The Maze of Urban Housing Markets Theory, Evidence, and Policy*. Chicago: The University of Chicago Press.

Tan, T.H. (2008) Determinants of homeownership in Malaysia, *MPRA Paper No. 34909*, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/34909/>, Erişim Tarihi (11 Eylül 2013)

Tarı R. (2005), *Ekonometri*, Kocaeli Üniversitesi Yayını, İzmit.

Küreselleşme Sürecinde Fırsatçı Politik İş Çevrimi Modelinin Geçerliliği: OECD Ülkeleri Örneği¹

Ayşe ARI²

Özet

Makro ekonomi ve politika bilimini ilişkilendiren politik iş çevrimi modelleri makro ekonomik değişkenlerde gözlenen dalgalanmaların nedenini seçim süreciyle açıklamaktadır. Fırsatçı ve partizan politik iş çevrimi modellerine göre siyasi partiler seçimleri tekrar kazanmak ya da ideolojik politikalar uygulayabilmek amacıyla seçim öncesinde ekonomiye para ve maliye politikası araçlarıyla müdahale etmektedir. Ancak son yıllarda küreselleşme süreciyle birlikte artan uluslararası bütünleşme ve kurumsal gelişmelerin iktidar partisinin çıkarları doğrultusunda ekonomiye müdahalesini kısıtladığı belirtilmektedir. Bu çalışmanın amacı da küreselleşme sonrasında fırsatçı modelin geçerliliğini OECD ülkeleri için dinamik panel veri analizi kullanarak sorgulamaktır. 1995-2010 döneminin analiz edildiği çalışmadan elde edilen bulgular, seçim sürecinde fırsatçı davranışların gözlemlendiği yönündedir. Ancak fırsatçı güdülerle ekonomiye müdahalenin oldukça sınırlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Politik İş Çevrimleri, Disiplin Etkisi, Küreselleşme

The Validity of Opportunistic Political Business Cycle: The Case of OECD Countries

Abstract

Associating the economics and politics sciences political business cycle models explains the fluctuations of macroeconomic variables with the election periods. According to the opportunistic and partisan political business cycle models, political parties manipulate to the economy with the monetary and fiscal policy instruments before elections so as to get re-elected or implement ideological policies. But in recent years it is stated that the increase of international integration and institutional improvements as a result of the globalisation process, limited the manipulation of incumbent party to the economy in the sense of their own interest. The aim of this study is to investigate the validity of opportunistic political business cycle model during the globalisation process for the OECD countries over the period 1995-2010. To this end, dynamic panel data analysis is employed. According to the results there exists opportunistic behaviors but it is at a very limited level.

¹ Bu çalışma doktora tezinden hazırlanmıştır.

² Araş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, email:ayseari187@yahoo.com

Key Words: Political Business Cycles, Disciplinary Effect, Globalisation

1.Giriş

Politik iş çevrimi modelleri, işsizlik ve enflasyon gibi makro ekonomik değişkenlerdeki dalgalanmaları seçim dönemlerindeki parti davranışları ile açıklamaktadır. Politik iş çevrimlerini modelleyen ilk çalışma Nordhaus (1975) tarafından yapılmıştır. Nordhaus(1975)'un fırsatçı modeline göre, partilerin tek amacı seçimleri kazanarak tekrar iktidara gelmektir. Seçmenler ise oy kararlarında, işsizlik ve enflasyon başta olmak üzere makro ekonomik değişkenleri dikkate almaktadır. Temsili bir seçmenden bahsedilen modelde seçmenler düşük işsizlik ile düşük enflasyon oranını arzu etmekle birlikte bireylerin gelirlerini ve dolayısıyla refahını doğrudan etkileyen bir faktör olması gerekçesiyle işsizlik oranının düşük olması daha fazla önem taşımaktadır (Nordhaus, 1975:171-172; Nordhaus,1976: 60-62). Seçimi kazanmak isteyen iktidar partisi de, seçmenlerin tercihleri doğrultusunda seçimin hemen öncesinde yapay bir ekonomik genişleme yaratmaktadır. Bunun sonucunda işsizliğin azaldığını gören seçmenler partinin performansını olumlu olarak değerlendirmekte ve iktidar partisi lehinde oy kullanmaktadır. Seçim sonrasında yükselen enflasyonu düşürmek için ise, daraltıcı politikalara başvurulmaktadır. Seçmenlerin naif ve miyop olması sebebiyle sadece yakın geçmişi hatırlamaları, seçmenlerin sistematik olarak kandırılmalarını sağlamakta ve her seçim döneminde aynı olaylar yaşanmaktadır.

Politika ve ekonomi arasındaki ilişkiyi sorgulayan geleneksel modellerden ikincisi Hibbs (1977) tarafından geliştirilmiştir. Hibbs'in modelinde seçmenlerin gelir ve sosyoekonomik karakterlerindeki farklılıklardan hareket edilerek seçmenlerin sağ ve sol görüşlü olduklarını kabul etmektedir. Modelde sol seçmen grubunu oluşturan işçi kesimi ekonomik resesyondan ilk etkilenecek kişilerdir. Bu sebeple sol seçmenler işsizliği daha çok önemsemektedir. Modelde sağ görüşlü seçmenler ise orta-üst gelir grubu ile iş adamlarından oluşmaktadır. Enflasyon oranında yaşanan dalgalanmalar belirsizliğe yol açarak yatırımlar ve dolayısıyla sermaye sahipleri için sıkıntı yaratmaktadır. Bu sebeple sağ görüşlü seçmenler düşük ve istikrarlı bir enflasyon oranına öncelik vermektedir (Carlsen, 1997:145).Bu doğrultuda Hibbs, partilerin her seçmen grubunun faydasına olacak şekilde farklı politikalar benimseyeceğini belirtmiştir. Bir başka deyişle sol partiler işçilerin çıkarlarına olacak şekilde işsizliği düşürmeyi hedeflerken sağ partiler enflasyona öncelik vermektedir (Garratt,1998:12; Drazen,2000:249).

1970'li yılların ortalarından itibaren iktisat literatüründe rasyonel beklentiler teorisinin gelişmesiyle seçmenlerin uyarlayıcı beklentiye sahip olduğu varsayımını benimseyen Nordhaus ve Hibbs'in modelleri eleştirilmiştir. Böylece seçmenlerin sistematik olarak aldatılamayacakları ileri sürülmüştür. Ancak rasyonellik varsayımı altında da fırsatçı modellerin geçerli olabileceğini savunan modeller geliştirilmiştir. Bu bağlamda Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988) ile Persson ve Tabellini (1990) Nordhaus modelini geliştirmiş ve böylece rasyonel fırsatçı modeller ortaya çıkmıştır. Alesina (1987) ise, rasyonel beklentileri Hibbs'in partizan modeline uyarlayan çalışmayı yapmıştır. Böylece seçmenlerin, partilerin gelecek dönem faaliyetlerini de dikkate alarak bir beklenti oluşturduğu kabul edilmektedir (Alesina ve Roubini, 1992:2). Alesina'nın modelinde Hibbs modelinde olduğu gibi partiler işsizlik ve enflasyona ilişkin farklı tercihlere sahiptir. Rasyonel beklentiler altında dalgalanmaların ortaya çıkması ise, seçim sonuçlarının belirsiz olması ve ücret sözleşmeleri ile açıklanmaktadır. Ücret sözleşmeleri belirli dönemlerde yapıldığından hemen yenilenmemektedir. Bununla birlikte iki partinin varlığından bahsedildiğinde seçim sonuçlarının belirsizliği, sürpriz politika yaşanmasına yol açmaktadır (Alesina ve Sachs, 1988:64; Heckelman, 2002:569). Böylece rasyonel fırsatçı ve partizan modellerde dalgalanmalar ortadan kalkmamakta sadece dalgalanmaların büyüklüğü azalmaktadır.

2.Küreselleşme Süreci ve Politik İş Çevrimi Modelleri

Küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası sermaye ve ticaret hacminde artış kaydedilirken bu durumun seçmen tercihlerine ya da iktidar partisi davranışına olası etkisi politik iktisat literatüründe son dönemde tartışılan önemli konulardandır. Örneğin küreselleşme sonrasında dış gelişmelere karşı duyarlılık ve kırılğanlığın artması iktidar partisinin sahip olduğu fırsatlar ile kısıtları değiştirmektedir (Keohane ve Milner, 1996:4).

Politik iş çevrimi modellerinde ekonomik seçmen anlayışı benimsendiğinden seçmenler, hükümeti ekonomik performansına göre ödüllendirmekte ya da cezalandırmaktadır. Ancak dışa açıklıkla birlikte seçmenler dış ekonomilerde yaşanan uluslararası gelişmelerin ulusal ekonomi üzerinde etkili olduğunun farkındadır. Bu sebeple makro ekonomik göstergelerdeki gelişmelerin, sadece iktidar partisinin başarılı ya da başarısız politikalar uygulamasıyla ilişkilendirilmesinin doğru olmadığına inanmaktadırlar. Böylece küreselleşme sonrasında seçmenler oy kullanırken ekonomik sonuçlara daha az ağırlık vermektedir (Fernandez-Albertos, 2006:28). Diğer taraftan dışa açıklıkla birlikte uluslararası faktörlerin makro ekonomik değişkenler üzerindeki iktidarın kontrolünü kısıtlaması iktidarın, istenmeyen

ekonomik sonuçlar için kendi kontrolleri dışındaki dışsal faktörleri sorumlu tutabilmesine imkân tanımaktadır. Bu durumda iktidar partisinin kötü ekonomik sonuçlardan kaçışı kolaylaşmakta ve fırsatçı ya da partizan güdülere sahip partilerin seçim öncesinde seçmenleri etkilemek amacıyla ekonomiye müdahale etmesinden söz edilememektedir (Hellwig ve Samuels, 2007:288).

Küreselleşme sonrasında özellikle dış faktörlerin etkisi, merkez bankalarının bağımsız olması ve kurumsal altyapının gelişmesiyle birlikte iktidar partilerinin ekonomiye müdahale yeteneğinin kısıtlanacağı ifade edilmektedir. Bir başka deyişle küreselleşme neticesinde ulusal iktidarın para ve maliye politikası üzerindeki hâkimiyetinin ortadan kalacağı savunulmaktadır. Bu çerçevede finansal ve ticari dışa açıklıkla birlikte ulusal iktidarların seçim dönemleri de dâhil düşük ve istikrarlı bir enflasyona ulaşacak şekilde para ve maliye politikaları tercih ettiğine vurgu yapılarak küreselleşmenin iktidar partilerini disipline ettiği üzerinde durulmaktadır.

Örneğin Kaplan (2008:1-2), Latin Amerika ülkelerini ele aldığı çalışmasında 1980 sonrasında fırsatçı politikalara rastlamamıştır. Bu durumun geçmişte yaşanan hiperenflasyon ve kriz tecrübelerinden kaynaklandığından bahsedilmektedir. Ülkede yaşanan krizlerin büyük yıkımlara yol açtığı ve iktidar partilerine zarar verdiği görülmüştür. Söz konusu bu olumsuz deneyimler neticesinde iktidar partileri, ülkenin kalkınması için büyümeden ziyade düşük ve istikrarlı bir enflasyona öncelik vermenin gerekliliğini kabullenmiştir. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki enflasyon oranlarının 1990'lı yıllara gelindiğinde önemli oranlarda düşmesi de bu düşünceleri doğrulamaktadır. Örneğin enflasyon oranı 1980'lerde gelişmekte olan ülkelerde ortalama % 41 iken 1990'lı yıllarda % 13'e düşmüştür. Gelişmiş ülkelerde ise enflasyon oranı aynı dönemlerde % 12'den % 2'ye gerilemiştir (Tytell ve Wei, 2004:1-2; Spiegel, 2008:13). Benzer şekilde maliye politikasında da daraltıcı uygulamalara başvurulduğu gözlenmektedir. Örneğin 1980'lerin ilk yarısında gelişmekte olan ülkelerdeki mali açık gayrisafi yurtiçi hasılanın yaklaşık % 6'sı kadarken 1990'ların ikinci yarısında bu oran % 2'ye düşmüştür (Rogoff, 2003: 13-18). Böylece küreselleşme süreciyle birlikte iktidarın düşük enflasyon ve düşük bütçe açıkları elde edecek şekilde sıkı para ve maliye politikası uygulama eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Literatürde bu durum disiplin etkisi (discipline effect) olarak adlandırılmaktadır (Tytell ve Wei, 2004:1-2). İktidar partilerinin uygulayacağı sıkı para ve maliye politikalarından seçim sürecinde de taviz vermediğinden bahsedilmektedir.

Hükümetin para politikasını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasını engelleyen hususlardan biri de birçok ülkede enflasyon hedeflemesinin benimsenmiş olması ve merkez bankalarının bağımsızlığına kavuşmasıdır. Merkez bankaları hedeflenen enflasyon oranına ulaşamadığında halka ve hükümete karşı hesap vermekte ve başarısız politikaları için cezalandırılmaktadır. Kısaca istenmeyen sonuçlar doğuran politikalar için hesap verilmesi, merkez bankasını kararlarında dikkatli olmaya ve siyasetten uzaklaşmaya sevk etmektedir. Ayrıca şeffaflık ile hesapverebilirlik kavramları çerçevesinde merkez bankası düzenli olarak para politikası raporu yayınlamaya ve kamuoyunu bilgilendirerek enflasyon beklentilerini yönlendirmekte, zaman tutarsızlığı sorununu ortadan kaldırarak enflasyon beklentilerindeki dalgalanmaları azaltmaktadır (Fischer, 1995:41). Spiegel (2008:5-9) ise küreselleşme ile birlikte uluslararası varlıkların ikame edilebilirliğine dikkat çekmiştir. Böylece ülkeler gelir sağlamak amacıyla enflasyon yaratmayacaktır. Bununla birlikte finansal varlıkların birbiriyle ikame edilebilirliğindeki artış ve sermaye hareketliliği sonucunda faiz oranlarının uluslararası piyasalar tarafından büyük ölçüde belirlenmesi sağlanacaktır. Bu nedenle ulusal para politikasının faiz oranı üzerindeki etkisi azalmaktadır. (Genschel, 2004:618-19).

İktidar partisinin uygulayacağı makro ekonomik politikalarda otonom hareket etmesinin kısıtlanma gerekçelerinden biri de sermaye, mal ve bilginin uluslararası hareketliliğe sahip olması dolayısıyla küresel piyasalara adapte olabilmeyi amaçlayan ülkelerin para ve maliye politikalarında belirli kriterleri kabul etmek zorunda kalmasıdır (Walsh, 1994:243-45). Bu bağlamda seçmenler ve ulusal iktidarlar başarılı bir yönetimden bahsedilebilmesi için cari açık, bütçe açığı, enflasyon ile büyüme gibi makro ekonomik göstergelerde kabul edilebilir seviyelere ulaşılması gerektiğinin bilincindedirler.

İktidar partilerinin kendi çıkarları doğrultusunda seçim öncesinde genişletici politikalara başvurarak ekonomiye müdahalesini disipline eden en önemli faktörlerden birisi yabancı sermaye ve yatırımlardır. Yabancı sermaye ve yatırımların ülkeler açısından çok önemli bir konuma gelmesi ve iktidara gelen partiler için bir başarı göstergesi niteliği taşıması, yabancı sermayenin arzu edeceği politikaların uygulanmasına yol açmaktadır. Yabancı sermaye ve yatırımların ülke tercihi ise kârlılıkları ve varlıklarının devamını sağlayacak politikalar önem taşımaktadır. Bu durumda sermayeden alınan vergiler, fiyat istikrarı, özelleştirmelerin yaygınlaşması, rekabete dayalı bir pazar ekonomisi, alt yapı yatırımları, beşeri sermayenin gelişimi ile büyüme ve cari açık gibi makro ekonomik gösterge performansları yabancı sermaye tarafından izlenmektedir (Tytell ve Wei, 2004:3-4; Root ve Ahmed,1979). Kısaca

hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önemli olan yabancı sermaye ve yatırımları ülkeye çekmek isteyen iktidarların uygulaması gereken belirli politikaların bulunduğu sonucuna varılabilir (Obstfeld, 1998:10; Taghipour ve Mousavi, 2011:137). Bu süreçte ülkeler için fiyat istikrarı büyümeye nazaran öne çıkmış ve partizan politikalar yakınsamıştır (Spiegel, 2008:10-13; Rose, 2007).

Bunlara ilaveten iktidarın sadece ulusal makro ekonomik politikaları değil dış ülkelerdeki uygulamaları da yakından izlemesi gerekmektedir (Swank, 1998:675-77). Örneğin sermayenin ülkeler arasında kolayca hareket edebilmesi nedeniyle yüksek vergi oranlarının bulunduğu ülkelerden kaçmak istemesi, iktidar partilerinin otonom bir vergi politikası izlemesini engellemektedir. Bu durumda ülkeler vergi politikalarını belirlerken diğer ülkelerin uluslararası sermayeye sunduğu fırsatları dikkate almak zorunda kalmaktadır. Ancak yaşanan rekabet vergi oranlarını düşürmektedir. Bunun sonucunda hem hareketliliği düşük olan emek üzerindeki vergiler artmakta hem de sermaye sahiplerinin iktidar partisi üzerindeki etkisi güçlenmektedir (Obstfeld, 1998:19; Asher ve Rajan, 1999:2-5).

Ulusal iktidarların kendi çıkarları doğrultusunda politikalar uygulamasını kısıtlayan faktörlerden birisi de Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Avrupa Birliği (AB), Dünya Bankası ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) gibi ulusüstü kuruluş ve bölgesel organizasyonların sayısı ile fonksiyonlarındaki artıştır. Söz konusu ulusüstü kuruluşlar, bölgesel ya da uluslararası alanda ortak kurallar oluşturarak iktidar partisinin çıkarları ya da ideolojileri doğrultusunda politikalara başvurmasını kısıtlamaktadır. Örneğin IMF, yapısal programlar ve uyum paketleri çerçevesinde ülkelerle anlaşmalar yapmakta, bu anlaşmalarda izlenecek makro ekonomik politikalar ile yapısal reformlar belirlenmektedir. İlaveten belediyeler ya da sivil toplum örgütleri güçlenerek çeşitli vergi, çevre ve kültürel yatırımlarda söz sahibi olmaktadır (Tanzi, 1998:1-14; Rodrik, 2002:14).

Küreselleşmenin kamu harcamalarına olan etkisi noktasında ise etkinlik hipotezi ile telafi hipotezinden bahsedilmektedir (Garrett, 1995:670). Küreselleşme sonrasında kamu harcamalarının azalacağını savunan etkinlik hipotezine göre kamu harcamalarının artması durumunda ulusal üretici firmaların uluslararası mal ve hizmet piyasalarındaki rekabet edebilirliği zarar görmektedir. Transfer harcamaları ya da çeşitli sosyal hizmetler, emek piyasasının dengesini bozarak dönemlerarası yatırım kararlarını da olumsuz etkileyebilmektedir. Bununla birlikte kamu harcamalarının finansmanında da sıkıntı

yaşanmaktadır. Çünkü yabancı sermayenin ülke dışına kaçışını önceleme amacıyla düşen vergi oranları vergi gelirlerini azaltacağından artan kamu harcaması bütçedeki açığı artıracaktır. Kamu harcamalarının finansmanında borçlanma yoluna gidilmesi ise faiz oranlarının yükselmesine ve yatırımların sekteye uğramasına yol açmaktadır (Garrett ve Nickerson, 2001:3-4). Özellikle sermayeden alınan vergilerin azalması devletin yeniden dağılım yapma kabiliyetini engelleyerek düşük gelir grubu aleyhine olacak şekilde transfer harcamalarının ve sosyal yardımların kısıtlanmasına yol açmaktadır (Tanzi, 2000:1-15).

Telafi hipotezi ise küreselleşme sonrasında kamu harcamalarının artacağına işaret etmektedir. Özellikle uluslararası rekabete sahip olmayan üretim faktörlerinin liberalleşme sonrası uğradıkları kayıpları gidermek amacıyla koruyucu politikaların uygulanması talep edilmektedir. Bu bağlamda örneğin vasıfsız emek faktörünün uluslararası hareketliliğinin düşük olması, emek sahiplerinin kendilerine yönelik kamu harcamaları ve teşviklerin artırılması yönünde iktidar partisine baskı yapmasıyla sonuçlanmaktadır (Dreher et al, 2008:263-265; Quinn,1997:534). Benzer şekilde Rodrik (1996:1-2) dışa açıklıkla birlikte dış ticaret hadlerinde sapma ve gelirdeki volatilitenin artması gibi risklerle karşılaşılacağını ileri sürmektedir. Bu sebeple gelir ve gideri stabilize ederek ortaya çıkan riskleri giderici özelliği nedeniyle sosyal güvence taleplerinin artacağını belirtmiştir.

Sonuç olarak küreselleşme iktidar partisini, uygulayacağı para ve maliye politikaları konusunda disipline ederken sol ve sağ parti politikalarının yakınsamasına yol açmaktadır. Çünkü küreselleşme, kendi çıkarları ya da ideolojileri doğrultusunda otonom hareket edemeyen ve sadece belirli politikalar uygulayan iktidarlar ortaya çıkarmaktadır (Potrafke, 2009:107; Drezner, 2001:53).

3. Literatür Taraması

Politik iş çevrimi konusunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları ülke gruplarını ele alırken bazıları ise tek bir ülke üzerine odaklanarak zaman serisi analizi kullanmıştır.

Örneğin gelişmiş ve gelişmekte olan 123 ülkeye odaklanan Shi ve Svensson (2002) özellikle gelişmekte olan ülkelerde politik iş çevrimlerinin varlığını destekler şekilde seçim öncesinde kamu harcamaları ve bütçe açıklarında artış tespit etmiştir. Çalışmada iktidar partisinin kurumsal yapılar tarafından kısıtlandığı ülkelerde politik amaçlı dalgalanmaların daha az olacağı ifade edilmiştir. Potrafke (2010) ise, yıllık GSYİH büyüme oranının seçim sürecindeki değişimine odaklanmıştır. 21 OECD ülkesini 1951-2006 döneminde analiz eden

Potrafke, iki partinin hâkim olduğu ülkelerde seçim öncesinde ve sol parti iktidarlığının ilk iki yılında GSYİH büyümesinde artış tespit etmiştir. Böylece seçmenlerin açık bir şekilde partileri ödüllendirdiği ya da cezalandırdığı kaydedilmiştir. Panel veri analizi kullanan bir başka çalışmada Taghipour ve Mousavi (2011), 22 gelişmekte olan ülkeyi 1990-2006 döneminde incelemiştir. Orta Doğu, Güney Afrika ve Asya ülkelerine odaklanan Taghipour ve Mousavi, küreselleşme ve enflasyon arasında negatif ilişki tespit ederek finansal bütünleşmenin para politikası üzerindeki disiplin etkisine işaret etmiştir. Schuknecht (2000) ise, 24 gelişmekte olan ülkeyi 1973-1992 yılları arasında incelediği çalışmasında kamu harcamalarında politik iş çevrimlerine dair kanıtlar elde ederken kamu yatırımları ve vergilerde aynı bulgulara ulaşamamıştır. Ayrıca Schuknecht, iktidarın takdire bağlı politikalar uygulamasını engelleyecek kurumsal kısıtlamalara dikkat çekmiştir. Panel veri çalışmalarından Burkovskaya (2013) ise geleneksel fırsatçı yaklaşım ile rasyonel fırsatçı yaklaşımın varlığını sorgulamıştır. Burkovskaya çalışmasında Macaristan, Meksika ve Rusya’da seçim öncesinde genişletici para politikası izlendiği seçim sonrasında ise daraltıcı para politikası uygulandığı bulgusuna ulaşmıştır. Ancak rasyonel beklentiler varsayımı dolayısıyla parasal genişlemenin reel değişkenleri etkilemeyeceğine işaret etmiştir. Bununla birlikte ülkelerin hemen hepsinde maliye politikalarında fırsatçı davranışların gözlemlendiğini belirtmiştir.

Leertouwer ve Maier (2001) ise, bağımsız merkez bankasının aktif bir şekilde seçim kaynaklı dalgalanmalar ortaya çıkarmadığını tespit etmiştir. Leertouwer ve Maier, OECD ülkelerini 1960-1997 dönemi için ele almış ve para politikası aracı olarak kısa dönem faiz oranını kullanmıştır. Diğer taraftan Almanya’nın seçim öncesinde genişletici, seçim sonrasında ise daraltıcı para politikaları uyguladığını ve parasal büyüklüklerde gözlenen değişimin $\mp 0.2 - 0.4$ aralığında olduğunu tespit eden çalışmalar söz konusudur (Berger ve Woitek, 2000:2). Bağımsız merkez bankasına sahip Almanya’da karşılaşılan bu durumu Hayo ve Hefeker (2002:657-658), resmi olarak bağımsız görünen merkez bankalarının kurumsal bağımsızlığına kavuşmamış olmasıyla açıklamaktadır. Bir başka deyişle merkez bankası yönetiminde bulunan kişilerin iktidar partisi lehinde ya da aleyhinde bulunabilecek şekilde kararlar alabilmesinden söz edilmektedir.

Uluslararası ekonomik bütünleşme ile birlikte seçmenlerin oy kararlarında ekonomik performansın daha az etkili olduğunu kanıtlayan ilk çalışma ise Hellwig (2001) tarafından yapılmıştır. Hellwig (2001), dokuz sanayileşmiş ülkeyi 1996-1998 dönemi için yatay kesit

analiziyle incelemiştir. Benzer şekilde Hellwig ve Samuels (2007:287) de küreselleşme sonrasında seçmenlerin ekonomik göstergeleri dikkate alarak oy kullanmasının azaldığını tespit etmiştir. Çalışmada 75 OECD ülkesi 1975-2002 dönemi için ele alınmıştır.

Tek bir ülkeye odaklanan çalışmalardan Gonzalez (2002), Meksika'da 1957-1997 döneminde seçimi tekrar kazanmak isteyen iktidar partilerinin seçim öncesinde kamu harcamaları ve transfer harcamalarını artırdığını tespit etmiştir. Ülkenin demokratikleşme döneminde seçim kaynaklı dalgalanmaların kuvvetlendiği de gözlenmiştir. Rusya ekonomisine odaklanan Treisman ve Gimpelson (2001), çalışmada seçim öncesinde eğitim, sağlık harcamalarında ya da belli bölgelere yapılan transfer harcamalarında ve minimum reel ücrette artış tespit etmiştir. Akhmedov ve Zhuravskaya (2003) da Rusya için fırsatçı güdülerle iktidarın ekonomiye müdahale ettiği bulgusuna ulaşmıştır. 1996-2002 döneminin aylık verilerle bölgesel düzeyde incelendiği çalışmada seçim öncesinde eğitim, sağlık harcamaları ile endüstriyel teşviklerin arttığı seçim sonrasında ise azaldığı tespit edilmiştir.

Karakaş (2013) ise Türkiye'de seçim döneminde fırsatçı güdülerle ekonomiye müdahale edilip edilmediğini sorgulamıştır. Bütçe açığı, kamu harcamaları, kamu yatırımları ve transfer ödemeleri gibi mali değişkenlere odaklanılan çalışmada ARMA modeli kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda 1969-2008 döneminde Türkiye'de fırsatçı politik iş çevrimi modelini destekleyen bulgulara ulaşmıştır. Bir başka çalışmada Telatar (2001) Türkiye'de seçim öncesinde para arzı ve kamu harcamalarında artış tespit etmiştir. Telatar, logit ve probit modelleri ile 1986-1997 dönemini analiz etmiştir. Özkan ve Tarı (2010) ise 1985 sonrası dönemde gerçekleşen milletvekilliği seçimlerinde geleneksel fırsatçı yaklaşımın geçerliliğini sorgulamıştır. Para arzı, GSYİH ve kamu harcamaları değişkenlerinin dikkate alındığı çalışmada genel olarak 2002 ve 2007 seçimlerinde, 1987 seçimlerine kıyasla seçimi kazanma güdüsüyle ekonomiye müdahalenin zayıfladığı belirlenmiştir.

4. Metodoloji

Bu çalışmada fırsatçı politik iş çevrimi modelinin küreselleşme sonrasında geçerliliğini sorgulamak amacıyla dinamik panel veri yöntemi kullanılmaktadır. Dinamik panel tahmin yöntemlerinden ise Arellano ve Bover (1995)'in GMM-sistem tahminine yer verilmektedir. Dinamik modelin iktisadi konularda kullanılması, iktisadi olayların birçoğunun geçmiş değerlerinden etkilenmesiyle açıklanmaktadır. Dinamik ilişki (1) nolu eşitlikteki gibi gösterilebilmektedir (Baltagi, 2008:147):

$$Y_{it} = \delta Y_{i,t-1} + X'_{it}\beta + u_{it} \quad i = 1, \dots, N \quad t = 1, \dots, T \quad (1)$$

Açıklayıcı değişkenler arasında gecikmeli bağımlı değişkenin yer aldığı (1) nolu eşitlikte δ , bir skalerdir. Açıklayıcı değişkenleri gösteren X'_{it} , $(1 \times K)$, β ise parametre olup $(K \times 1)$ boyutludur. u_{it} 'nin aşağıdaki gibi bir yönlü hata bileşenleri modeli izlediği varsayılmaktadır:

$$u_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (2)$$

Burada $\mu_i \sim \text{IID}(0, \sigma_\mu^2)$ olup birim etkiyi göstermektedir. $v_{it} \sim \text{IID}(0, \sigma_v^2)$ 'dir. μ_i ve v_{it} , birbirinden bağımsızdır. Y_{it} , μ_i 'nin bir fonksiyonu olması nedeniyle $Y_{i,t-1}$ 'de μ_i 'nin bir fonksiyonudur. Bu nedenle $Y_{i,t-1}$ ve μ_i korelasyonlu, ayrıca En Küçük Kareler tahminleri yanlı ve tutarsızdır. Kısaca bağımlı değişkenin gecikmeli değerine açıklayıcı değişken olarak modelde yer verilmesi, bağımlı değişkenin hata terimiyle ilişkili olmasına yol açmakta ve bu durum statik panel tahmin yöntemlerinin tutarsız sonuçlar vermesine yol açmaktadır (Greene, 2000). Bu durumda, tutarlı tahminler vereceği ifade edilen Araç Değişken (IV) Yönteminin kullanılması önerilmiştir. Kullanılacak araç değişkenlerin; açıklayıcı değişkenlerle korelasyonlu ancak hata terimi ile ilişkisiz olması gerekmektedir. Anderson ve Hsiao (1981) tarafından önerilen araç değişken yönteminde ilk olarak modelde birim etkiden (μ_i) kurtulmak amacıyla birinci farkın alınması istenmektedir. Daha sonra hata terimleri ile korelasyonlu olan $\Delta Y_{jt-1} = (Y_{jt-1} - Y_{jt-2})$ 'nin yerine, $\Delta Y_{jt-2} = (Y_{jt-2} - Y_{jt-3})$ ya da Y_{jt-2} 'yi, araç değişken olarak kullanmayı önermiştir. Çünkü v_{it} otokorelasyona sahip olmadığı sürece, söz konusu araç değişkenler $\Delta v_{it} = (v_{it} - v_{it-1})$ ile korelasyonlu olmayacaktır. Diğer taraftan, burada önerilen araç değişken tahmin yöntemi, olasılıklı bütün moment koşullarının kullanımına imkân vermediğinden ve Δv_{it} yapısını dikkate almadığından tutarlı ancak etkin sonuçlar vermeyecektir (Baltağı, 2005: 136). Bu sebeple Arellano ve Bond (1991), Anderson ve Hsiao (1981) yöntemini geliştirerek tüm geçerli gecikmeli değişkenlerin araç değişken olarak kullanılmasını sağlayan Genelleştirilmiş Momentler Yöntemini (GMM) ortaya atmıştır. Böylece Arellano ve Bond (1991), bağımlı değişkenin gecikmeli düzeyleri ($Y_{i,t-2}, Y_{i,t-3}, \dots$) ve Δv_{it} ile oluşturulan momentleri kullanarak model tahminini gerçekleştirmiştir. Fakat sonraki yıllarda Arellano ve Bover (1995) tarafından GMM yönteminden daha güçlü olduğu ifade edilen, GMM-sistem tahmin yöntemi ortaya atılmıştır.

Söz konusu yöntem Blundell ve Bond (1998) tarafından daha da geliştirilmiştir (Yerdelen Tatoğlu, 2012:80). Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998), otoregresif süreçlerin çok sürekli olması durumunda gecikmeli düzeylerin zayıf araçlar olacağını savunmuştur. Bu nedenle Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998), bağımlı değişkenin gecikmeli farklarının hata düzeylerine ortogonal olduğu ilave moment koşulları oluşturmuştur. Söz konusu moment koşulunun oluşturulabilmesi için panel-düzyet etkisinin ilk olarak gözlenebilen bağımlı değişkenin birinci farkıyla ilişkisiz olduğunu varsaymıştır (Drukker, 2008).

5. Model ve Bulgular

Bu çalışmada iktidar partilerinin küreselleşme sonrasında fırsatçı davranışlarda bulunup bulunmayacağı araştırılmaktadır. Bu doğrultuda Dreher ve Vaubel (2007,2009)'in çalışması örnek alınmaktadır. Çalışmalarında para politikası göstergesi olarak uluslararası rezervleri kullanan Dreher ve Vaubel'e göre seçimi tekrar kazanmayı arzulayan fırsatçı iktidar partisi, seçim öncesinde uluslararası rezervlerde bir azalmaya seçim sonrasında ise artışa yol açmaktadır. Dreher ve Vaubel, rezervlerde seçim sürecinde yaşanan bu müdahaleleri, iktidar partisinin seçimlere giderken para arzını artırması ve seçim sonrasında daraltıcı para politikası izlemesinin bir sonucu olarak değerlendirmektedir.

Sabit döviz kurunun uygulandığı bir ülkede merkez bankası parasal genişlemeyi devalüasyonsuz gerçekleştirebilmektedir. Ancak esnek kur söz konusu olduğunda, parasal genişlemenin döviz kuruna etkisi minimize edilmeye çalışılmaktadır. Böyle bir uygulamaya gidilmediğinde, kurdaki değer kaybı ithalat fiyatları başta olmak üzere ekonomiyi ve dolayısıyla seçimleri olumsuz etkilemektedir. Böylece Dreher ve Vaubel (2009)'e göre merkez bankası, kendi ulusal parasında dalgalanma yerine uluslararası rezerv ve bunun neticesinde parasal tabanın değişimini tercih etmektedir. Döviz rezervlerindeki azalma istenmeyen bir durum olmakla birlikte, kurdaki değer kaybı ve ithalat fiyatlarındaki artışla kıyaslandığında rezervlerdeki azalış halk tarafından daha az izlenen ve daha az önemsenen bir olaydır (Dreher ve Vaubel, 2007:3-4). Bu nedenle merkez bankası ilk olarak diğer ülkelerin merkez bankalarında bulunan yabancı rezervlerini kendi ulusal parası karşılığında satmaktadır. Daha sonra yabancı paradaki genişlemeye karşılık gelecek şekilde kendi ulusal parasal genişleme oranını artırmaktadır. Son olarak ise para arzındaki düşüş, açık piyasa işlemleri ile sterilize edilmektedir. Böylece kura müdahale gerçekleşmiş olmaktadır. Bunlara karşın merkez bankası parasal tabanı açık piyasa işlemleri ile genişletmeyi de tercih

edebilmektedir. Bu durumda kurdaki değer kaybı ulusal parada satış gerçekleştirilerek önlenmektedir. Son olarak merkez bankası ülkedeki yabancı paraya müdahaleyi sterilize etmektedir (Dreher ve Vaubel, 2007:3).

Uluslararası rezerv talebini etkileyen ve ampirik çalışmalarda kullanılan faktörler genel olarak; dışa açıklık, ülke büyüklüğü, kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla, ticari açıklık, ülke büyüklüğü, finansal gelişmişlik ve dış borçlar şeklinde sıralanabilmektedir. Bu çalışmada yer alan değişkenler ise, zaman aralığı ve mevcut literatür (örneğin, Lane ve Burke (2001), Choi ve Baek (2004), Frenkel ve Jovanovic (1981), Dreher ve Vaubel (2007,2009)) ile verinin bulunabilirliği göz önüne alınarak belirlenmiştir. Değişkenlere ait veriler Dünya Bankası Veri Tabanı (World Development Database) ve Penn World Table'dan elde edilmiştir. Çalışmada 27 OECD ülkesi³ 1995-2010 döneminde analiz edilmiştir. Finansal bütünleşme sonrasında yaygınlaşan ulusal ve uluslararası kurumsal gelişmeler gibi sebeplerle partilerin seçimi kazanma güdüsüyle fırsatçı davranışlar sergilemesini kısıtladığına dair görüşlerin geçerliliğini sınamak üzere modellerde OECD ülkeleri tercih edilmiştir. Rezerv talebinin seçim öncesi ve sonrasında nasıl bir değişim sergilediği dolayısıyla fırsatçı davranışın sorgulandığı model aşağıdaki gibidir:

$$res_{it} = \alpha_0 + \beta_1 res_{i,t-1} + \beta_2 exp_{it} + \beta_3 open_{it} + \beta_4 ex_{it} + \beta_5 gdp_{it} + \beta_6 before_{it} + \beta_7 after_{it} + \beta_8 k_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Modeldeki değişkenler şu şekildedir:

res_{it} ; Uluslararası rezervlerin trend GSYİH'ya oranıdır. Uluslararası rezervler, toplam rezervlerden altın mevcudunun çıkarılmasıyla elde edilmiştir. Ülkelerin altın stoklarını dönemsel olarak değiştirmemeleri gerekçesiyle altın mevcudu uluslararası rezervlerin dışında bırakılmıştır. Politik iş çevrimleri cari GSYİH'yı etkilediğinden trend GSYİH tercih edilmiştir. Trend GSYİH, Hodrick-Prescott Filtresinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

³ Kanada, Şili, Fransa, Danimarka, Almanya, Macaristan, İzlanda, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Japonya, Kore, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, İspanya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Avustralya, Rusya ve Slovenya.

gdp_{it} : Logaritmik ve sabit fiyatlarla hesaplanan GSYİH'yı temsil etmekte olup ekonomik gelişmişliğin göstergesi olarak modele dâhil edilmiştir. GSYİH'nın rezerv talebine olası etkisi belirsizdir. Örneğin gelişmiş ülkeler, spekülasyon krizlerden daha az etkileneceğinden GSYİH arttıkça rezerv talebi azalacaktır (Lane ve Burke, 2001). Öte yandan, gelişmiş ülkelerin daha fazla rezerv tutma imkânının olması, β_5 katsayısının pozitif çıkmasını da sağlayabilecektir (Gosselin ve Parent, 2005:5).

exp_{it} : Dışsal volatilitiyi göstermektedir. Dışsal volatilité, Edwards (1985), Flood ve Marion (2002) ile Choi ve Baek (2004) çalışmalarında olduğu gibi ihracat büyümesinin 5 yıllık standart sapması alınarak hesaplanmıştır. Dışsal volatilité arttıkça, dış şokların büyüklüğü artacağından güven oluşturmak için ülkeler daha fazla rezerv tutmak isteyeceklerdir (IMF, 2003:80-81).

$open_{it}$: İhracat ve ithalatın GSYİH içerisindeki yüzde (%) oranı olup ticari açıklığı temsil etmektedir. Ticari açıklık arttıkça bir ülkenin dış şoklara daha fazla maruz kalması sebebiyle söz konusu değişkenin katsayısının pozitif olması beklenmektedir (Gosselin ve Parent, 2005:5-6).

ex_{it} : Resmi döviz kurunu ifade etmekte olup bir birim Amerikan dolarına karşılık gelen ulusal para birimidir. Döviz kuru dönem ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Rezervlerin GSYİH'ya oranı, kurdaki değişmeden pozitif yönde etkilenecektir. Döviz kuru modele dâhil edilmediğinde, örneğin seçimden önce döviz kurunda yaşanan bir devalüasyon, seçimlerin rezerv talebini etkilemesi şeklinde yansıtılabilecektir (Dreher ve Vaubel, 2007),

$before_{it}$: Seçimin gerçekleştiği ayı dikkate almakta ve o ay öncesindeki 1 yılı kapsayacak şekilde oluşturulmaktadır. Böylece fırsatçı davranışları test etmek üzere kullanılmaktadır.

$after_{it}$: Fırsatçı politik iş çevrimlerinin varlığını sınamak üzere kullanılmış olup seçimin gerçekleştiği ayı dikkate almakta ve sonrasındaki 1 yılı kapsayacak şekilde oluşturulmaktadır. Teoriye göre seçim öncesi dönemde rezervler azalmaktadır. Seçimden sonra ise tekrar artabilmektedir. Bu nedenle fırsatçı politik iş çevrimi teorisinin geçerli olabilmesi için β_6 'ın negatif olması gereklidir. Bununla birlikte β_7 'un pozitif çıkması istenmekte ancak fırsatçı davranışın varlığına dair kanıtlar için seçim öncesi dönemi temsil

etmek üzere kullanılan değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olması şartı yeterli görülmektedir.

k_{it} :Temel modelde yer almayan ancak yapılan modelin ve dolayısıyla elde edilen sonuçların dirençliliğini sınamak amacıyla yapılan modellerde kullanılan kontrol değişkenlerini ifade etmektedir. Böylece modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerin ve seçim göstergelerinin belirleyici faktörler olma gücü test edilmektedir. Tablo 1’de görüleceği üzere her modelde farklı bir kontrol değişkeni kullanılmıştır. Veri bulunabilirliği çerçevesinde belirlenen bu açıklayıcı değişkenlerden birisi faiz oranıdır (*lend*). Faiz oranları, rezervlerin fırsat maliyetini oluşturduğundan *lend* değişkeninin katsayısının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif olması beklenmektedir. Ayrıca finansal açıklığı temsilen, sermaye akımları verisinin temininde sıkıntı ile karşılaşıldığından, bu veriyi oluşturan göstergelerden biri olan doğrudan yabancı yatırımların GSYİH içerisindeki oranı (*fin*) kullanılmıştır.

İki aşamalı GMM-sistem tahmincisinden elde edilen bulgular Tablo 1’de özetlenmiştir. Tablo 1’de seçim öncesinde iktidar partisinin ekonomiye müdahalesini yansıtan *before* değişkeninin istatistiksel olarak % 1 ve % 5 düzeylerinde anlamlı olduğu görülmektedir. Seçim sonrasındaki bir yılı yansıtan *after* değişkeninin ise istatistiksel olarak anlamsız olduğu belirlenmiştir. Temelde *before* endeksinin anlamlı ve negatif işaretli olması, fırsatçı politik iş çevrimlerinin varlığına dair yeterli bir kanıt oluşturmaktadır. Çünkü seçim öncesi rezervlerde başlayan bir azalma, krizi tetikleyerek bu süreçte seçim sonrasında da azalmaya devam edebilmektedir. Bu nedenle fırsatçı eğilimlerin varlığını sınamak amacıyla, seçim öncesini ve sonrasını temsil eden *before* ve *after* değişkenlerinin yerine sadece seçimlerin gerçekleştiği yılı dikkate alan bir kukla değişken de uygulamalarda kullanılabilir (Dreher ve Vaubel (2009: 761).

Tablo 1

GMM-Sistem Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
res (1)	0.898(0.009)***	0.831(0.016)***	0.859(0.058)***	0.902(0.009)***
exp	0.0116(0.002)***	0.007(0.001)***	0.006(0.001)***	0.023(0.005)***
open	-0.0026(0.00)***	-0.002(0.00)***	-0.002(0.000)***	-0.005(0.00)***
ex	0.066(0.007)***	0.046(0.012)***	0.0455(0.013)***	0.142(0.021)***
before	-0.0114(0.005)**	-0.024(0.00)***	-0.023(0.007)***	-0.032(0.014)**

after	-0.0033(0.011)	0.003(0.007)	0.001(0.008)	-0.003(0.027)
lend		-0.003(0.00)***	-0.003(0.000)***	
gdp			0.002(0.004)	
fin				-0.004(0.00)***
Spesifikasyon Testleri				
AR(1)	0.0037	0.0022	0.0028	0.0040
AR(2)	0.4729	0.8613	0.9057	0.3558
Sargan Testi	0.9872	0.9977	0.9855	0.9930

Not: ***, % 1, ** ise % 5 düzeyindeki anlamlılıkları ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir.

Modelde AR(2) testi sonucuna göre otokorelasyon bulunmamakta, Sargan testi ise kullanılan araç değişkenlerin geçerli olduğunu ifade etmektedir. Modelde yer alan tüm değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklayıcı gücü ise istenildiği gibi 0.000 olasılık değerine sahip Wald testi ile desteklenmektedir.

Yine aynı ülkeler için seçim yılının gerçekleştiği yıl 1 değerini, diğer yıllar ise sıfır değerini alan kukla değişkenin (*dum*) kullanıldığı örnek modelden elde edilen sonuçlar ise Tablo 2’de özetlenmektedir. Burada fırsatçı modelin varlığını destekleyecek şekilde seçim yılını temsil eden kukla değişken % 1 düzeyinde anlamlı ve teoride beklenildiği gibi katsayısı negatiftir. Otokorelasyon testi ve Sargan testi ise otokorelasyon olmadığına ve kullanılan araç değişkenlerin geçerli olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 2

GMM-Sistem Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar
res (1)	0.906(0.142)***
exp	0.023(0.005)***
open	-0.004(0.000)***
ex	0.152(0.018)***
fin	-0.003(0.000)***
dum	-0.0342(0.008)***
AR(1)	0.0036
AR(2)	0.4563
Sargan Testi	0.9858

*Not: ***, % 1, düzeyindeki anlamlılıkları ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir.*

Modelde yer alan diğer değişkenlerden dışsal volatilité ve ekonomik gelişmişliğin uluslararası rezerv talebini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Teoride beklenildiği gibi faiz oranlarındaki artış uluslararası rezervler talebini azaltmıştır. Finansal gelişmişlik ve dışa açıklık ile uluslararası rezerv talebi arasında ise ters yönde ilişki belirlenmiştir. Diğer taraftan ekonomik gelişmişliğin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir.

Sonuç olarak finansal bütünleşmenin ve kurumsallaşmanın oldukça ileri seviyede yaşandığı son yıllarda fırsatçı davranışların çok sınırlı olmakla birlikte hâlâ mümkün olduğu görülmektedir. Tahmin edilen modellerin dirençliliği için kullanılan farklı kontrol değişkenleri sonrasında da modelin dirençli olduğu ortaya çıkmıştır.

6.Sonuç

Makro ekonomi ve politika bilimlerini birleştiren politik iş çevrimi modelleri konusunda son yıllarda yapılan ampirik çalışmalarda artış gözlenmektedir. Bu çalışmanın amacı da seçimleri tekrar kazanmak isteyen iktidar partisinin fırsatçı davranışlar sergileyip sergilemediğini sorgulamaktır. Bu doğrultuda 27 OECD ülkesi 1995-2010 döneminde dinamik panel veri modelleri ile analiz edilmiştir. Çalışmada fırsatçı yaklaşımda savulduğu üzere seçim öncesinde iktidar partisinin parasal genişleme gerçekleştirdiği ve bunun sonucunda da uluslararası rezervlerde seçim döneminde azalma ortaya çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak analizler sonucunda seçim değişkeninin uluslararası rezervleri belirlemedeki katsayısının düşük olması nedeniyle iktidar partisinin seçimi kazanma amacıyla ekonomik göstergeleri etkileme çabasının oldukça sınırlı olduğu da tespit edilmiştir. Bu durumda küreselleşme sonrasında iktidarın ekonomiye genişletici para politikası ile hâlâ müdahale edilebildiği ancak büyük ölçüde kısıtlandığı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Akhmedov, A. & Zhuravskaya, E. (2003). Opportunistic Political Cycles: Test in a Young Democracy Setting. *CEPR Discussion Paper*, No.3855, London: Centre for Economic Policy Research..

Alesina, A. (1987). Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game. *The Quarterly Journal of Economics*,.102(3), 651-678.

Alesina, A. & Roubini, N. (1992). Political Cycles in OECD Economies. *Review of Economic Studies*, 59(4), 663-688.

Alesina, A. & Sachs, J. (1988). Political Parties and the Business Cycle in the United States: 1914-1984. *Journal of Money, Credit and Banking*, 20(1), 63-82.

Anderson, T. W. & Hsiao, C. (1981). Estimation of Dynamic Models with Error Components. *Journal of the American Statistical Association*. 76(375), 598-606.

Arellano, M. & Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297.

Arellano, M. & Bover, O. (1995). Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models. *Journal of Econometrics*, 68(1), 29-51.

Asher, M. G. & Rajan, R.S. (2001). Globalization and Tax Systems: Implications for Developing Countries with Particular Reference to Southeast Asia. *ASEAN Economic Bulletin*, 18(1), 119-139.

Baltagi, B. H. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data*, Fourth Edition, John Wiley and Sons, Ltd.

Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. Third Edition, John Wiley and Sons, Ltd.

Berger, H. & Woitek, U. (2000). *The German Political Business Cycle: Money Demand Rather Than Monetary Policy*.

Burkovskaya, Anastasia (2013). Monetary political business cycles: new democracy setting. *Quantile*, 11, 75-90.

Carlsen, F. (1997). Counter fiscal Policies and Partisan Politics: Evidence From Industrialized Countries. *Applied Economics*, 29, 145-151.

Blundell, R. & Bond, S. (1998). Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models. *Journal of Econometrics*, 87(1), 115-143.

Choi, C. & Baek, S.G. (2004). Exchange Rate Regimes and International Reserves. *Mimeo*.

Cukierman, A. & Meltzer, A. (1986). A Theory of Ambiguity, Credibility, and Inflation under Discretion and Asymmetric Information. *Econometrica*, 54(5), 1099-1128.

Drazen, A. (2000). *Political Economy in Macroeconomics*. Princeton: Princeton University Press.

Dreher, A. & Vaubel, R. (2007). Foreign Exchange Intervention And The Political Business Cycle. *KOF Working Papers*, No.159.

Dreher, A. & Vaubel, R. (2009). Roland Vaubel: "Foreign Exchange Intervention and The Political Business Cycle: A Panel Data Analysis. *Journal of International Money and Finance*, 28, 755-775.

Dreher, A., Sturm, J.E. & Ursprung, H. (2008). The Impact of Globalization on The Composition of Government Expenditures: Evidence From Panel Data. *Public Choice*, 134, 263-292.

Drezner, D.W. (2001). Globalization and Policy Convergence. *International Studies Review*, 3(1), 53-78.

Drukker, D.M. (2008). Econometric Analysis of Dynamic Panel-Data Models Using Stata. *Summer North American Stata Users Group Meeting*, July 24-25.

Edwards, S. (1985). On the Interest Rate Elasticity of the Demand for International Reserves: Some Evidence from Developing Countries. *Journal of International Money and Finance*, 4, 287-295.

Fernandez-Albertos, J. (2006). Does Internalization Blur Responsibility? Economic Voting and Economic Openness in 15 European Countries. *West European Politics*, 29 (1), 28-46.

Fischer, S. (1995) . *Modern Approaches to Central Banking*. NBER Working Paper, No.5064, March.

Flood, R. & Marion, N. (2002). Holding International Reserves in an Era of High Capital Mobility. *IMF Working Paper*, No:WP/02/62.

Frenkel, J. & Jovanovic, B. (1981). Optimal International Reserves: A Stochastic Framework. *Economic Journal*, 91, 507-514.

Garratt, D. (1998). An Analysis of Political Business Cycle Theory and Its Relationship With The New Political Macroeconomics. *Discussion Papers in Economics*, No:98/4.

Garrett, G. (1995). Capital Mobility, Trade, and The Domestic Politics of Economic Policy. *International Organization*, 49 (4), 657-687.

Garrett, G. & Nickerson, D. (2001). Globalization, Democratization and Government Spending In Middle Income Countries. Yale University, June 2001. (çevrimiçi) http://web.uct.ac.za/depts/politics/depnews/Pg_Notices/COURSE%20NOTICES/POL5012Z/Garrett%20and%20Nickerson.pdf, 7 Eylül 2012.

Genschel, P. (2004). Globalization and the Welfare State: a retrospective. *Journal of European Public Policy*, 11(4), 613-636.

Gonzalez, M. A. (2002). Do Changes in Democracy Affect the Political Budget Cycle? Evidence from Mexico. *Review of Development Economics*, 6(2), 204-224.

Shi, M. & Svensson, J. (2002). Political Budget Cycles In Developed and Developing Countries. (çevrimiçi) <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.8595&rep=rep1&type=pdf>

Gosselin, M.A & Parent, N. (2005).An Empirical Analysis of Foreign Exchange Reserves in Emerging Asia. *Bank of Canada Working Paper*, No.2005-38.

Greene, W. H. (2000). *Econometric Analysis*, Prentice Hall, New Jarsey.

Hayo, B. & Hefeker, C. (2002). Reconsidering Central Bank Independence. *European Journal of Political Economy*, 18, 653-674.

Heckelman, J. C. (2002). Variable Rational Partisan Business Cycles: Theory and Some Evidence. *The Canadian Journal of Economics*, 35(3), 568-585.

Hellwig, T. (2001). Interdependence, Government Constraints and Economic Voting. *Journal of Politics*, 63(4), 1141-1162.

Hellwig, T. & Samuels, D. (2007). Voting in Open Economies: The Electoral Consequences of Globalization. *Comparative Political Studies*, 40 (3), 283-306.

Hibbs, D.A.J. (1977). Political Parties and Macroeconomic Policy. *The American Political Science Review*, 71(4), 1467-1487.

Kaplan, S. B. (2008). From Spendthrifts to Misers: Globalization and Opportunistic Politicians. Annual Meetings of American Political Science Association, Boston, August 28-31.

Karakaş, M. (2013). Political Business Cycles in Turkey: A Fiscal Approach. *Yönetim ve Ekonomi*, 20 (1), 245-262.

Keohane, R. O. & Milner, H.V. (1996). Internationalization and Domestic Politics. R. O. Keohane, H. V. Milner (Ed.), *Internationalization and Domestic Politics: An Introduction (s.3-16)*, Cambridge University Pres.

Lane, P. R. & Burke, D. (2001). The Empirics of Foreign Reserves. *Open Economies Review*, 12, 423-434.

Leertouwer, E. & Maier, P.(2001) . Who Creates *Political* Business Cycles?: Should Central Banks be Blamed?. *European Journal of Political Economy*, 17, 445-463.

Nordhaus, W. D.(1975). The Political Business Cycle. *The Review of Economic Studies*, 42(2), 169-190.

Nordhaus, W. D.(1976). Inflation Theory and Policy. *The American Economic Review*, 66 (2), 59-64.

Obstfeld, M. (1998). The Global Capital Market: Benefactor or Menace?. *The Journal of Economic Perspectives*, 12(4), 9-30.

Özkan, F. & Tarı, R. (2010). Türkiye’de 1980 sonrası Seçim Dönemlerinin Politik Konjktürel Dalgalanmaları Teorisi Çerçevesinde Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,36, Ağustos-Aralık, 223-238.

Persson, T. & Tabellini, G. (1990). *Macroeconomic Policy, Credibility and Politics*, Harwood Academic Publishers, Switzerland.

Potrafke, N. (2009). Did Globalization Restrict Partisan Politics? An Empirical Evaluation of Social Expenditures in a Panel of OECD Countries. *Public Choice*, 140, 105-124.

Potrafke, N. (2010). Political cycles and economic performance in OECD countries: empirical evidence from 1951-2006. *MPRA Paper*.

Quinn, D. (1997). Correlates of Change in Financial Regulation. *American Political Science Review*, 91(3),531-551.

Rodrik, D. (2002). Feasible Globalizations. *NBER Working Paper*, No. 9129.

Rogoff, K. ,& Sibert, A. (1988). Elections and Macroeconomic Policy Cycles. *The Review of Economic Studies*, 55(1), 1-16.

Rogoff, K. (2003). Globalization and Disinflation. Federal Reserve Bank of Kansas City Conference, September 10.

Root, F. & Ahmed, A.(1979). Empirical Determinants of Manufacturing Direct Foreign Investment Developing Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 27, 751-767.

Rose, A. (2007). A Stable International Monetary System Emerges: Inflation Targeting as Bretton Woods, Reversed. *Journal of International Money and Finance*, 26, 663-681.

Schuknecht, L. (2000). Fiscal Policy Cycles and Public Expenditure in Developing Countries. *Public Choice*, 102(1-2),113-128.

Spiegel, M. M. (2008). Financial Globalization and Monetary Policy Discipline: A Survey With New Evidence From Financial Remoteness. *Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper Series*, No.2008-10, July 18.

Swank, D. (1998). Funding the Welfare State: Globalization and the Taxation of Business in Advanced Market Economies. *Political Studies*, XLVI, 671-692.

Taghipour, A. & Mousavi, A. (2011). The Effect of Financial Globalization on Monetary Policy Discipline: The Evidence From 22 Developing Countries. *Money and Economy*, 6(1),135-150.

Tanzi, V. (1998). The Demise of the Nation State?. *IMF Working Paper Series*, No:98/120, August.

Tanzi, V. (2000). Globalization and the Future of Social Protection. *IMF Working Paper*, No.WP/00/ 12, Washington, January.

Telatar, F. (2001). Politik Devresel Dalgalanmalar Teorisi Işığında Demokrasi-Siyaset-Ekonomi İlişkisi Türkiye Örneği. *İktisat, İşletme, Finans*, 16 (187), 50-66.

Treisman, D. & Gimpelson, V. (2001). Political Business Cycles and Russian Elections, or The Manipulations of “Chudar”. *British Journal of Political Science*, 31, 225-46.

Tytell, I. & Wei, S.J. (2004). Does Financial Globalization Induce Better Macroeconomic Policies?. *IMF Working Paper*, October 15.

Walsh, J. I. (1994). International Constraints and Domestic Choices: Economic Convergence and Exchange Rate Policy in France and Italy. *Political Studies*, 42, 243-258.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). *İleri Panel Veri Analizi, Stata Uygulamalı*, Beta Yayınevi, İstanbul.

A Comparison between Ancient Greek and Early Islamic Understanding and Practice of Slavery

Hasan Emir AKTAŞ¹

Abstract

Slavery is a practice which has been applied since the earliest societies. Though this inhumane practice has been abolished in nineteenth century in the sense of chattel slavery, it still prevails under some other forms. Slavery is one of the worst conditions that human beings have ever experienced. As slaves were deprived of any legal rights and social status, position of a society towards slaves might be a good indicator for the humanly quality and humanistic principles of that society.

This paper compares understanding and practices of slavery in the Ancient Greek society, which is held as the basis of Western civilization, and early Islamic society, which is accepted to have laid foundations of Eastern-Islamic civilization. With this comparison, it has been tested through a critical practice like slavery, whether all democratic standards, individual rights and humanistic principles have been developed by the West, as asserted by Western political establishments.

Key Words: Slavery, Human Rights, Ancient Greece, Early Islamic Period

Kadim Yunan ve Erken İslam Dönemlerinin Kölelikle İlgili Anlayış ve Uygulamalarının Karşılaştırılması

Özet

Kölelik dünyanın ilk toplumlarından beri uygulanmış bir pratiktir. Bu gayri insane uygulama, bedeni kölelik anlamında on dokuzuncu yüzyılda kaldırılmakla beraber, başka bazı şekiller altında hala varlığını sürdürmektedir. Kölelik insanoğlunun tarihte yaşadığı en kötü şartlardan birini oluşturmuştur. Diğer taraftan köleler her türlü hukuki haktan ve sosyal statüden yoksun oldukları için, bir toplumun kölelere yönelik tavrı onun insane vasıfları ve insane değer verme prensipleri için iyi bir gösterge olabilir.

Bu çalışmada Batı medeniyetinin temeli olarak değerlendirilen Kadim Yunan toplumu ile Doğu-İslam medeniyetinin temellerini attığı kabul edilirken İslam toplumunun kölelikle ilgili anlayış ve uygulamaları mukayese edilmektedir. Bu karşılaştırma ile bütün demokratik standartların, ferdi hakların ve insane prensiplerin, Batılı siyasi yapıların iddia ettiği gibi, Batı tarafından geliştirilip geliştirilmediği kölelik gibi kritik bir uygulama üzerinden test edilmiş olmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Kölelik, İnsan Hakları, Kadim Yunanistan, Erken İslami Dönem

¹ Assist. Prof. Dr., Ataturk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration, Erzurum, Turkey. E-mail: hasanaktas@atauni.edu.tr

1. Introduction

When you read Western social scientists and politicians, you will see that everything that human beings own today regarding human values like equality, human rights, rule of law, democracy etc. were originated and created by the West. It is Western people who have formed all the present human values step by step during their different periods throughout history, starting from ancient Greece and including even the dark and backward periods of Middle Age. On the other hand, they tend to see the East as the land of despotic societies. People of the East are deprived of the capacity to create advanced human values. They are a characterless crowd, which are ruled by despotic rulers as “a herd” and who consume their lives in a world of superstitions. The Eastern people could never get out of the circle of “barbarism”, which also constituted the viewpoint of ancient Greek people for outsiders.

But an aspect of this approach to the East attracts a special attention: We can see that this sort of biases of the Western people about Eastern peoples in general much more intensify when it comes to the matter of Muslim peoples. The achievements made by Sumerians and Egyptians are often appreciated by Western social scientists. But Muslim peoples, who created societies much more humanistic and civilized than Sumerians and Egyptians are mostly tended to be excluded from the dynamics that have built up the historical development of the human beings.

In addition to that, Western people accept human values only within the framework that they themselves have drafted. Democracy can exist only in the form accepted by them and cannot be valid in any other forms. Human and woman rights are possible only by the Western standards. The authority to fill the content of such values and to determine their structure exclusively belongs to Western people. For example if a woman wants by her free will to live in the decent atmosphere of a man’s home as his second wife, she is considered nothing more than a slave. But if a woman becomes a prostitute by her free will and has to live in an environment improper for human dignity, there is nothing contrary to woman rights.

When Western people monopolize all values developed by human beings and confine the authority to determine their nature and structure to themselves, the Eastern-Muslim societies feel themselves excluded, alienated and scorned. They find two choices before themselves: Either to accept readily everything imposed by the West and to abandon their distinctive personality and identity; or to be alienated completely from the Western people

and values and to attempt a struggle of identity and existence against the West. However, as the struggle they attempt is blocked by all kinds of diplomatic, political and strategical tactics and plots, they get stuck in the quagmire of violence and this causes their societies to go further backward instead of forward. And this event becomes only a part of the trap set to weaken and exploit Muslim societies by Western powers, which are not often honest and consistent even with their own values and principles.

If Western and other people want the societies of different civilizations, cultures and religious identities to compromise and develop in peace, they have to respect different cultures and human values created by those cultures in the past and at present, and to accept that human values and legal standards can become in different forms and natures for different societies.

For a comparison to be made between the Western and Eastern-Islamic civilizations with regard to human rights and values, perception and practice of 'slavery' might be a good criterion. Because slavery was substantially established, accepted and widespread in the societies before the emergence of these two civilizations. So perpetuating the practice would not cause any reaction from the social environment. In other words, maintaining the inferior status and bad conditions of slaves would not cost those societies any economic or political loss. Therefore, if the members of a society take any positive or negative steps pertaining to slaves, this step would naturally reflect their value judgments and moral standards.

As for the place and significance of the periods studied here for the Western and Eastern-Islamic civilizations, it is obvious that the first century AH was a period in which the foundations of Islamic civilization had been laid and which presents the most original and purest model of that civilization. Similarly, the ancient Greek thought and practice forms a historical setting which harbors, for most of Western people, the roots of Western civilization.

While comparing the chief personalities, it is certain that the Prophet of Islam played a prominent role in drafting the ideal model for Islamic civilization; and Aristotle, along with Plato, played such a role in designating an ideal model for Greek society as well as for the Western civilization. Actually, Aristotle's position that justified and even advocated slavery influenced the political structures in the West in the later centuries (Kenny, 2006: 76).

Before seeing the practices and understandings in Ancient Greece and Early Islamic Period, it will be better to look briefly at the applications of the former societies and states in this matter.

2. Slavery in the History

Although slavery intensified in the pre-modern period in which Western powers and merchants bought and sold thousands of African black people like commercial goods and exploited them in America and Europe to increase their commercial profit, it was a practice which came from the earliest societies of the history.

Throughout the history, slavery has often rested on the event that a people defeats another one and puts it under its own control. In such a case, the victor could impose all of their demands and law structure on those defeated and captured. Those who were defeated had to accept everything imposed on them and to recognize an inferior status of slavery which blocks the path to the upper classes of the society (Ennals, 2007: 42).

Although slavery over the earlier periods was a practice commonly accepted and incessantly perpetuated, it had not shown a consistency and regularity in terms of its legal and moral foundations(Ennals, 2007: 41).

However, in the course of time people came to perceive slavery as a normal practice. Now both enslaving and enslaved people accepted this practice as a normal part of the life and even of the natural order (Drescher 2009: ix).

When we look at its course until present time, we can find out some phases of development from chattel slavery to serfdom and to some other social and economic forms, though it has not shown a certain line of development (Ennals, 2007: 41).

2.1. Slavery in the Ancient Societies

The first communities who lived in Mesopotamia started using irrigation system and became the first community to advance to settled agriculture. But that change also led the settled communities to go frequently to war with each other for water and land and to enslave the people captured from the enemy. The increase in the agricultural works resulted in the employment of the captives in agricultural area as slaves, instead of being killed as before (Sylvester, 1999: 49).

Furthermore, during Sumerian period, new occupations emerged, such as building new houses, temples and other places, and working in larger farms and workshops, which required additional labor force. So this was another factor which caused the enslavement to spread further (Sylvester, 1999: 51).

Although enslavement during the Sumerian period occurred mostly due to wars, in the case of default in paying a debt, the debtor could become the slave of the creditor. Even the debtor could give his son or daughter instead of himself as a slave (Sylvester, 1999: 51).

The social structure for Sumerians is hierarchically as follows: The highest class consisted of royal aristocracy, clergy, rich merchants and landlords. At the lowest level stood slaves consisting of outsiders, war captives or the children sold by their families. In between those two classes was a middle class of peasants, artisans, fishermen and scribes (Lopez, 2008: 39).

Babylonia, a powerful ancient state in Mesopotamia, also accepted and perpetuated slavery practice. Hammurabi, who came to throne in 1780 BC as the sixth king of that empire, regulated slavery too in his famous Code. In these regulations, slaves were held as private property: they could be traded, given away, exchanged, inherited or rented. Also, slave-owners are allowed to use their female slaves as prostitutes. Although Hammurabi Code recognized some ways to manumit the slaves, releasing of a permanent slave was a rare occasion (Sylvester, 1999: 54).

During the Old and Middle Kingdom of Egypt, slavery did not spread much, because there wasn't an imperialist and militarist foreign policy as well as peasants could be forced to work when needed. Whereas during the New Kingdom, those captured from the Hyksos when they were expelled from Egypt, and those captured in the imperialist battles of the state increased the number of slaves dramatically. During this period, slaves were traded in slave markets and private persons along with the state could easily buy and use slaves (Sylvester 1999: 61-62). Quran tells that Prophet Joseph was sold in a slave market in Egypt when he was a young boy (Quran, 12/20).

The Jews, one of the oldest peoples of the Middle East, were both enslaved by others and they enslaved other people. They were enslaved in 1570 BC by Egyptians and in 597 BC by Babylonians. For the Jews, enslavement of non-Jewish people was permanent and children of slaves were born as slaves. They enslaved people mostly in battle fields, but enslaving the debtors in default was also a common practice. Though enslavement seemed temporary in the latter case, it often continued for rather a long time (Sylvester, 1999: 62-63).

Hittites, prominently a militarist people, consisted of a military aristocracy and a middle class of artisans, merchants, peasants and horse-breeders. But at the lowest level of the social pyramid, stood slaves (Lopez, 2008: 44).

In the Ancient Middle East sale of children into slavery was not uncommon. Even parents of a child could sell him/her for money (Mendelsohn, 1978: 15).

2.2. Slavery Practice in the Ancient Greece

Slavery existed throughout the history of Ancient Greece and slaves did a large proportion of physical labor in all social areas (Nardo, 2006: 307).

Chattel slavery in Greece became so widespread after 600 BC that they were cheap enough to be purchased by even middle class people... By 5th century BC, number of slaves increased in some city-states to a level to cover the one third of the total population (Vernant, 1990: 66).

Greek people accepted slavery as a part of the natural order and a condition which is completely approved by gods (Nardo, 2006: 307).

Development of the idea for personal freedom in Greece under the transformation of the city-states into a new political structure, encouraged paradoxically development of chattel slavery as a complementary element. Also, probably rise in the economic activities encouraged import of slaves by increasing demand for labor force (Martin, 2000: 65).

Democratic citizen structure in Ancient Greece consisted only of adult male citizens and those people covered merely a small part of the total population (perhaps between % 10 and % 20) (Raaflaub et al., 2007: 11). For instance in Athens, which comprised half a million population, number of citizens was twenty or thirty thousand. Majority of the population were slaves. Slaves were possessed property and they did not have any role in the social and political life of the polis. Practice of slavery was regarded as a natural institution in the life and political thought of the polis and people did not need to consider and discuss over it. Slaves were a necessary and important element for the life of polis; it was a means of production, but it was nothing more than a tool in political, social and economic life (Göze, 2011: 5).

For our today's way of thinking, there is an obvious contradiction between some people's freedom and some other's servitude. But Greek way of thinking was different: freedom of some people could not be imagined without other's slavery and these two extremes were not seen contradictory, but complementary and independent facts (Austin and Vidal, 1986: 19).

That Greek people classified the outsiders as "metics" or slaves and accordingly deprived majority of the people of civil and /or political rights stemmed from a principle of racial exclusiveness (Lerner, 1988: 138).

As the Greek labeled outsiders as "barbarians" in an alienating and insulting manner, they regarded foreign-origin slaves as barbarians too and treated them accordingly (Coleman, 2000: 34).

The Greek believed that Greek language, religion and trade was superior compared to other peoples. They did not like living together with outsider “barbarians”. And they grudgingly accepted non-Greek slaves just to do undignified works (Ackermann, 2008:xxxiii).

Greek people regarded slaves as dishonest, lazy and naturally deficient creatures lacking complete mental and moral capacities. Therefore they thought slaves could not be trusted and had to be supervised wherever possible (Nardo, 2006: 307).

For Greek, if one was defeated in a battle field, he/she would not allow to be captured and enslaved, as life was not worth living at all costs. So if a person, even if a woman or a child allowed to be enslaved, he/she was considered to display a slavish mentality (Coleman, 2000: 34).

Exact number of slaves at the hands of Greek people is not clear, but a household of moderate means might have two or three and a well-to-do family might have between fifteen and twenty slaves (Nardo, 2006: 307).

Many Athenian public slaves worked in silver mines of the state. These workers were treated with cruelty. They were always shackled, were forced to work in extremely bad conditions and they did not have any hope to be released (Nardo, 2006: 309).

In Greece slaves were property of their masters. They did not have right to apply to any legal authority even when they were treated badly. They were subject to heavy bodily punishments when they committed a crime. But, citizens, even when they broke laws, could compensate it with their property or they could appear before courts (Coleman, 2000: 35).

Slave-owners could punish their slaves without fear of punishment. Although a master’s killing his slave was an improper act in Athena, its punishment was not more than a ritual of purification (Vernant, 1990: 66).

All over Greece, it was a common practice to torture slaves who would give evidence before courts. The reason for this was that if slaves were not corrected by oppression, their dishonesty by nature might drive them to lying (Nardo, 2006: 309; Jones, 2008: 62).

Female slaves in Aphrodite shrine in Corinth worked as sacred prostitutes and their earnings were considered a contribution to the temple (Vernant, 1990: 67).

As there was no effort to prevent male extramarital sexual activity, full burden of monogamy fell upon the wife. Married men enjoyed sexual relationship with their lovers (male or female) and so females had to foist upon the role of a gatekeeper in the privileged circle of citizens(Jones, 2008: 95).

Slaves could seldom get freedom especially in some crucial occasions like fighting in a battle. But even in those cases, they could not be a citizen of Greek city-state; they could only join in ‘metics’, the outsiders living in the country. They were also expected to help their former masters when they were called (Vernant, 1990: 67; Coleman, 2000: 34).

Despite their miserable living conditions, slaves had never embarked upon a large scale revolt; because they came from quite different origins and ethnicities and lived so scattered not to be organized in a revolt (Vernant, 1990: 67).

Modern scholars “could hardly believe that so “extraordinary a culture”, concerned as it was with justice, equality and freedom, could adhere to so evident an abuse” (Coleman, 2000: 34).

2.3. Aristotle’s Approach to Slavery

Aristotle writes in his *Politics* about partnerships between wife and husband, slave and master and ruler and subjects. For him, ruler and master are naturally they are as they have an advanced mind capacity, whereas status of subjects and slaves are also natural because they have only a bodily capacity to do what the formers foresee (Aristotle, 1958: 5). For Aristotle, as slave persons cannot rule themselves, they are natural slaves of the reasonable to guide them with rationality (Sheldon, 2001: 276).

Aristotle assumed that there are differences between slave and master determined by the nature just as between child and adult, male and female, animal and human being. However there is no objective evidence to prove an innate and natural difference between slave and master (McClelland, 1996: 59)

“In essence, the natural slave is said to suffer from a deficiency of the reasoning part of the soul. This has moral and intellectual implications: it means that he is incapable of living a life of autonomy and independence, in other words, the life of a free man. His best hope of fulfilling his (limited) potential is to serve a natural master, who can guarantee him security, while harnessing his capacities, essentially for bodily service, to his own ends and those of the household. Such service is useful and beneficial for the slave.” (Garnsey, 1999: 38)

It should also be noted that Aristotle was in agreement with conventional understanding of his time by his argument justifying slavery as a natural fate. And people stating opposite views were rare in Greek society (Vernant, 1990: 184).

In fact, a line of thinking emerged at the end of fifth century which asserted that there was no fundamental difference between the Greek and outsiders and slavery could not be justified theoretically and in principle. Aristotle set out to refute this view and tried to

demonstrate that antithesis between master and slave was a natural reality and some were master by nature, whereas others were naturally slaves (Austin and Vidal, 1986: 19).

Aristotle was not ideologically and intellectually democrat as many other well-known Greek intellectuals. When Aristotle presented his views against equality and in favor of natural slavery, actually he tried to find logical explanations to his prejudices regarding the society he lived. For him, if common people are given equality and freedom, this would lead to anarchy, disorder and lawlessness (Rauflaub et al., 2007: 160).

Aristotle not only thought like earlier societies that slavery was rooted in a natural order, but also that there was a group of people fitted naturally to slavery. Just at this point moral considerations and especially injustice of reducing people to slavery come into reckoning (Garnsey, 1999: 38).

As Aristotle tried to advocate and justify inhumane and unfair a practice, he could not avoid many contradictions despite that he was the founder of 'logic' and 'law of non-contradiction'. "Aristotle's defense of natural slavery is deemed incoherent because it is full of inconsistencies. Aristotle says that slaves lack the deliberative element (Politics 1254b22–23, 1260a12–13) but also that if they did not participate in reason they would not be able to execute their masters' orders (Politics 1254a23–24). He says that slaves are not capable of self-rule (Politics 1254b16–21) but also that they have the excellence necessary to fulfill their functions (Politics 1259b22–28, 1260a1–3, 1260a35–36). He distinguishes slaves from children on the ground that children possess the deliberative element (albeit in an immature form) (Politics 1260a13), but then insists that the proper response to slaves, even more than to children, is admonition rather than command alone (Politics 1260b5–7). He says that slaves are simply matter or bodies waiting for minds as form to impose order on them (Politics 1252a31–34, 1254b15–20) but also that, as human beings, they are constituted by matter and form (Politics 1254a32–34), and share in the capacity to reason (Politics 1259b29)". (Frank, 2006: 183)

Aristotle refuses slavery arising from war captivity on the ground that excellence in power does not mean excellence in human value and that war might not be fair. But the philosopher, who rejects historical source of slavery, tries to rationalize and justify this institution with much more controversial arguments (Copleston, 1993: 353). That is, putting aside a reason that slavery is necessitated by the balance of power between combatting forces, he based his thesis on a much more unfair and inhumane argument that some people are

inferior and brutish and so they had better live under the control of wise masters(Kenny, 2006:76).

2.4. Slavery Practice in Pre-Islamic Arab Society

There are various reasons for slavery in pre-Islamic societies: 1. Wars; 2. The understanding that some people are slave by nature, resulting from race and class discrimination; 3. Committing a felony; 4. One's selling himself, his children or relatives as slaves due to poverty; 5. Sale of waifs and strays as slaves; 6. Enslavement of debtor in default by creditor; 7. Being born from slave parents or mother; 8. Enslavement for trading and profiting; 9. Enslavement through piracy and banditry (Akgündüz, 2000: 118).

Arabs during pre-Islamic period perceived society as divided along the lines such as property, race and gender. Economic and political spheres were prominently controlled by members of wealthy and noble families. According to many historical records, a son of a wealthy and healthy man from a dark-skinned woman could be a slave (Souaiaia, 2008: 119).

As in Mecca in pre-Islamic period there was no central law and authority, people could protect themselves from other people's attacks and harassments by protection of the tribes. During the first days of Islamic revelation, especially the destitute and slave Muslims had to endure harassments of people hostile towards Islam(Hodgson, 1993: 110).

Although all Muslims suffered great troubles during first days of Islam, conditions of slaves were rather worse. They were, man and woman, beaten, abandoned naked on the hot sands of the desert, were dragged in the streets with a rope around their necks. These tortures were intolerable. Abu Bakr, a close friend of the Prophet, purchased some of these male and female slaves and manumitted them. And some others were not sold by their masters despite his paying a great amount for them (Hamidullah, 1959: 77).

2.5. Understanding and Practice of Slavery during Early Islamic Period

Prophet Muhammad lived a modest life in a small and simple house during his glorious days as well as his troubled and distressed times. He repaired his garments during his daily life, on the other hand he was considered among the elite of his community (Hitti, 2011: 170). For this reason, attitude of the Prophet was neither influenced by the elitist and insulting manner of a haughty aristocrat nor was it distorted by the reactionary psychology of a person who experienced the humble and scorned life of lower classes.

As Islam aimed to correct the unfair order of the former society which was based on economic, social and political privileges, it attracted the discriminated classes; and therefore new Muslims of the earlier period were mostly from slaves and lower classes (Hitti, 2011: 163).

One of those converted to Islam during this early period was Zaid b. Haritha, servant of the Prophet himself. Subsequently he was manumitted and became foster son of the Prophet. Later on, he became one of the chief commanders of Islam (Hodgson, 1993: 107).

Quran advises slave-owners to help slaves to earn money and to gain their freedom... The Prophet was also narrated to have advised people to treat slaves kindly and to release them. Although slavery continued in Islamic community, their conditions increasingly improved and they gained some religious and social status and legal rights. The first caliphs ruling the Islamic society after the Prophet also made humanistic reforms. Enslavement of free Muslims was prevented and ultimately prohibited. Free people's selling themselves, their children or relatives was forbidden and trading of the debtors in default was completely prohibited. (But these practices remained in Roman lands and continued at least until sixteenth century in Christian Europe.) Later on, matter of freedom was examined more in Islamic society and it became one of the principles of Islamic jurisprudence, which prescribed that everyone not recognized as slave was accepted free (Lewis, 2006: 15-16).

Conditions of slaves in Islamic societies were better than those in Greek and Roman societies; because Muslim jurists put more emphasis on humanistic matters. For instance, if a slave becomes ill, the master has to help his/her treatment and he has to give aid during his/her old age. If a master does not treat his slave kindly and does not do what is required, the judge can force him to sell or release his slave. Slave-owner cannot oppress his slave by excessive work, otherwise he will be punished (Lewis, 2006: 17).

The fundamental references of the Islamic society shaping and determining its understanding concerning slavery have been Quranic verses and the Prophet's words and deeds.

In many Quranic verses, "manumission" is encouraged especially in the contexts of prescribing people ways of charity and benevolence, and of compensating some mistakes and offences.

"It is not righteousness that ye turn your faces towards East or West; but it is righteousness— to believe in God and the Last Day, and the Angels, and the Book, and the Messengers; to spend of your substance out of love for Him, for your kin, for orphans, for the

needy, for the wayfarer, for those who ask, and for the ransom of slaves; to be steadfast in prayer, and practice regular charity; to fulfill the contracts which ye have made; and to be firm and patient in pain (or suffering), and adversity, and throughout all periods of panic. Such are the people of truth, the God-fearing.” (Quran, 2/177)

In this Quranic verse, highest virtues and principles prescribed by Islam for an ideal Muslim have been summarized, among which is helping the manumission of slaves.

“Never should a Believer kill a Believer; but (If it so happens) by mistake, (compensation is due): If one (so) kills a Believer, it is ordained that he should free a believing slave, and pay compensation to the deceased's family, unless they remit it freely. If the deceased belonged to a people at war with you, and he was a Believer, the freeing of a believing slave (is enough). If he belonged to a people with whom ye have a treaty of mutual alliance, compensation should be paid to his family, and a believing slave be freed. For those who find this beyond their means, (is prescribed) a fast for two months unning: by way of repentance to God: for God hath all knowledge and all wisdom.” (Quran, 4/92)

Here for the moral compensation of killing a Believer by mistake, freeing a believing slave is required as if to save the life of a slave as a compensation for the life damaged by mistake.

“God will not call you to account for what is futile in your oaths, but He will call you to account for your deliberate oaths: for expiation, feed ten indigent persons, on a scale of the average for the food of your families; or clothe them; or *give* a slave his freedom. If that is beyond your means, fast for three days. That is the expiation for the oaths ye have sworn. But keep to your oaths. Thus doth God make clear to you His Signs, that ye may be grateful.” (Quran, 5/89).

Here among the acts to expiate one's broken oath, we see again ‘giving a slave his freedom’.

“Alms are for the poor and the needy, and those employed to administer the (funds); for those whose hearts have been (recently) reconciled (to Truth); for those in bondage and in debt; in the cause of God; and for the wayfarer: (Thus is it) ordained by God, And God is full of knowledge and wisdom.” (Quran, 9/60)

Here it is meant by ‘alms’ a special category of charities, not alms in common. This category is ‘zakat’ in Islamic terminology. Zakat is obligatory for every well-to-do Muslims and if there is a state ruled by Islamic law, it must collect zakat itself and distribute it to people in need. The rates for this special alms-giving is all determined by Islamic law and also

the groups of people who can receive ‘zakat’ are listed here, including manumitting ‘those in bondage’.

“Marry those among you who are single, or the virtuous ones among your slaves, male or female: If they are in poverty, God will give them means out of His grace: For God encompasseth all, and He knoweth all things.” (Quran, 24/32)

Here another important step is prescribed for the adaptation of slaves within the society. It is quite clear that Quran considers slaves as perfect human individuals and evaluates them in terms of their personal virtues.

“But those who divorce their wives by Zihār, then wish to go back on the words they uttered,— (It is ordained that such a one) should free a slave before they touch each other: This are ye admonished to perform: and God is well-acquainted with (all) that ye do.” (Quran, 58/3)

Again to expiate an oath regarding one’s separation from his wife, following a pre-Islamic tradition, ‘freeing a slave’ is prescribed.

Here some words and deeds of the Prophet regarding slaves and slavery will be mentioned as Prophetic traditions are one of the two fundamental references of Islamic understanding, along with Quran. (The reference book, Bukhari, is the most trusted collection of Hadith, accepted by both Eastern and Western scholars.)

Narrated Abu Huraira: The Prophet said, "Whoever frees a Muslim slave, Allah will save all the parts of his body from the (Hell) Fire as he has freed the body—parts of the slave." (Bukhari, Book: 46; Hadith: 693)

Narrated Asma' bint Abu Bakr: The Prophet ordered us to free slaves at the time of solar eclipses. (Bukhari, Book: 46; Hadith: 695)

Solar eclipses gave the Prophet the impression that the order in the universe is exposed to failure, so during solar or lunar eclipses he prayed or did charities to exalt God’s power.

Narrated Abu Musa: Allah's Apostle said, "He who has a slave—girl and educates and treats her nicely and then manumits and marries her, will get a double reward." (Bukhari, Book: 46; Hadith: 720)

Here we can see many aspects of a humanistic and egalitarian approach to slaves: First of all, the slave here is a girl, so she needs more care and affection. She will be treated kindly. She will be educated, which shows the same responsibility that one feels towards his own children. She will be manumitted and finally she will be married. All these steps show that the

Prophet accepted no discrimination at all towards enslaved human beings on the human, race, gender and individual grounds.

Narrated Al-Ma'rur bin Suwaid: I saw Abu Dhar Al-Ghifari wearing a cloak, and his slave, too, was wearing a cloak. We asked him about that (i.e. how both were wearing similar cloaks). He replied, "Once I abused a man and he complained of me to the Prophet . The Prophet asked me, 'Did you abuse him by slighting his mother?' He added, 'Your slaves are your brethren upon whom Allah has given you authority. So, if one has one's brethren under one's control, one should feed them with the like of what one eats and clothe them with the like of what one wears. You should not overburden them with what they cannot bear, and if you do so, help them (in their hard job). (Bukhari, Book: 46; Hadith: 721)

Feeding slaves with the like of one eats and clothing them with same garments one wears is a high standard of egalitarian approach, which even today some masters would fail to show towards their servants.

Narrated Ibn `Umar: Allah's Apostle said, "If a slave is honest and faithful to his master and worships his Lord (Allah) in a perfect manner, he will get a double reward." (Bukhari, Book: 46; Hadith: 722)

This is an approach to compensate the slave's lack of freedom and living comfort with extra divine gifts. That is just the same consolation he gave to diseased people when they lacked a healthy, comfortable life.

Narrated Abu Huraira: Allah's Apostle said, "A pious slave gets a double reward." Abu Huraira added: By Him in Whose Hands my soul is but for Jihad (i.e. holy battles), Hajj, and my duty to serve my mother, I would have loved to die as a slave. (Bukhari, Book: 46; Hadith: 724)

Narrated Anas bin Malik: Allah's Apostle said, "You should listen to and obey, your ruler even if he was an Ethiopian (black) slave whose head looks like a raisin." (Bukhari, Book: 89; Hadith: 256)

Here he abolishes some firmly established biases towards slave and black people and opens all levels of social and political status to those centuries-old oppressed and insulted classes.

Narrated Ibn `Umar: When the earliest emigrants came to Al-`Usba, a place in Quba', before the arrival of the Prophet (to Medina)-Salim, the slave of Abu Hudhaifa, who knew the Qur'an more than the others used to lead them in prayer. (Bukhari, Book: 11; Hadith: 661)

Leading Muslims in prayer is an important religious as well as social position. In fact such a position represents the Prophet himself. Muslims in that instance did not hesitate to give that position to a more knowledgeable slave.

Narrated Ibn `Umar: Allah's Apostle made it incumbent on all the slave or free Muslims, male or female, to pay one Sa' of dates or barley as Zakat-ul-Fitr. (Bukhari, Book: 25; Hadith: 580)

This is a small amount of alms one is expected to give once a year as a gratitude for his life. All members of the society, male or female, slave or free, are independent, conscious and responsible individuals before the same God.

Narrated Abu Huraira: The Prophet said, "If a slave-girl commits illegal sexual intercourse and it is proved beyond doubt, then her owner should lash her and should not blame her after the legal punishment. And then if she repeats the illegal sexual intercourse he should lash her again and should not blame her after the legal punishment, and if she commits it a third time, then he should sell her even for a hair rope." (Bukhari, Book: 34; Hadith: 362)

The punishment prescribed for a slave is slighter than a free woman. The slave should not be blamed after the punishment. This is civilized and progressive an attitude, which prevents insulting and excluding a slave for his guilt, which will lead to punish her more than what she legally deserves.

Narrated Anas bin Malik: Abu Taiba cupped Allah's Apostle and so Allah's Apostle ordered that a Sa of dates be paid to him and ordered his masters (for he was a slave) to reduce his tax. (Bukhari, Book: 34; Hadith: 412)

The Prophet showed a polite and grateful attitude towards a slave, who did him a favor.

Narrated Abu Huraira: The Prophet said, "Allah says, 'I will be against three persons on the Day of Resurrection: 1. One who makes a covenant in My Name, but he proves treacherous. 2. One who sells a free person (as a slave) and eats the price, 3. And one who employs a laborer and gets the full work done by him but does not pay him his wages.' "

(Bukhari, Book: 34; Hadith: 430)

Here the Prophet prohibits selling a free person as slave.

Narrated Abu Huraira: The Prophet prohibited the earnings of slave girls (through prostitution). (Bukhari, Book: 35; Hadith: 483)

That is another improvement for the dignity and honor of female slaves, compared to some former societies including the Greek.

Narrated `Ammar: I saw Allah's Apostle and there was none with him but five slaves, two women and Abu Bakr (i.e. those were the only converts to Islam then). (Bukhari, Book: 57; Hadith: 12)

Narrated Usama bin Zaid: That the Prophet used to take him (i.e. Usama) and Al-Hassan (in his lap) and say: "O Allah! Love them, as I love them..." (Bukhari, Book: 57; Hadith: 81)

Usama was the son of the Prophet's slave Zaid bin Haritha and Hassan was the Prophet's grandson. The Prophet shows a great affection for the son of a slave and feels the same concern as he does for his own grandson.

Narrated Bilal bin Rabah, the freed slave of Abu Bakr. The Prophet said (to Bilal), "I heard the sound of your shoes in Paradise just in front of me." (Bukhari, Book: 57; Hadith: 97)

Narrated Jabir bin `Abdullah: `Umar used to say, "Abu Bakr is our chief, and he manumitted our chief," meaning Bilal. (Bukhari, Book: 57; Hadith: 98)

Abu Bakr and Umar were the first two caliphs of Islam. They were also among the leading figures of the first Islamic society. Bilal was a slave who was converted to Islam during the first and hardest days of the Islamic revelation. The point here is that Umar, the second famous caliph of Islam and prominent and influential figure of Islamic society calls a manumitted black slave "our master/lord", "sayyiduna" in Arabic.

Narrated Qais: Bilal said to Abu Bakr, "If you have bought me for yourself then keep me (for yourself), but if you have bought me for Allah's Sake, then leave me for Allah's Work." (Bukhari, Book: 57; Hadith: 99)

Abu Bakr bought Bilal to save him from the cruelties of his former infidel master. Bilal's courage and expression addressing a man who manumitted him and who is a prominent figure of both pre-Islamic and Islamic period is remarkable. He should have received that courage and self-confidence from the Prophet and Muslims around him.

Narrated `Abdullah bin `Umar: We used not to call Zaid bin Haritha the freed slave of Allah's Apostle except Zaid bin Muhammad till the Qu'anic Verse was revealed: "Call them (adopted sons) by (the names of) their fathers. That is more than just in the Sight of Allah." (Bukhari, Book: 60; Hadith: 305)

Calling a freed slave as 'son of the Prophet' doesn't make a problem for Prophet or Muslims.

Narrated Haritha bin Wahb: Al-Khuza`i: The Prophet said, "Shall I inform you about the people of Paradise? They comprise every obscure unimportant humble person, and if he takes Allah's Oath that he will do that thing, Allah will fulfill his oath (by doing that). Shall I inform you about the people of the Fire? They comprise every cruel, violent, proud and conceited person." Anas bin Malik said, "Any of the female slaves of Medina could take hold of the hand of Allah's Apostle and take him wherever she wished." (Bukhari, Book: 73; Hadith: 97)

Here we see the Prophet's remarkable affection and kindness for female slaves. Whatever problem they ask for help, the Prophet never refuses.

Narrated Abu Huraira: The Prophet said, "If somebody manumits a Muslim slave, Allah will save from the Fire every part of his body for freeing the corresponding parts of the slave's body..." (Bukhari, Book: 79; Hadith: 706)

Narrated Abu Huraira: I heard Abu-l-Qasim (the Prophet) saying, "If somebody slanders his slave and the slave is free from what he says, he will be flogged on the Day of Resurrection unless the slave is really as he has described him." (Bukhari, Book: 82; Hadith: 841)

Narrated Abu Haraira: Allah's Apostle said, "A lady slave should not be given in marriage until she is consulted, and a virgin should not be given in marriage until her permission is granted..." (Bukhari, Book: 86; Hadith: 100)

This is an attitude that tends to give female slaves the fundamental civil rights and freedoms, instead of imposing them about their private life.

Narrated `Aisha: After the slanderers had given a forged statement against her, Allah's Apostle called `Ali bin AbiTalib and Usama bin Zaid when the Divine Inspiration was delayed. He wanted to ask them and consult them about the question of divorcing me... (Bukhari, Book: 92; Hadith: 462)

The Prophet wanted to consult someone about his very private a matter like divorcing. One of those he consulted was `Ali bin AbiTalib, the Prophet's son-in-law and cousin. The second one was the son of his freed slave.

Narrated `Abdullah bin `Umar: The Prophet sent an army under the command of Usama bin Zaid. When some people criticized his leadership, the Prophet said, "If you are criticizing Usama's leadership, you used to criticize his father's leadership before. By Allah! He was worthy of leadership and was one of the dearest persons to me, and (now) this (i.e. Usama) is one of the dearest to me after him (i.e. Zaid). (Bukhari, Book: 57; Hadith: 77)

Usama was the son of Zaid b. Haritha, freed slave of the Prophet. The Prophet had made the father commander of the Islamic army in a battle. Later on, he appointed Usama, the son, commander of the army, at the age of eighteen, who would command tens of prominent figures of Islamic society.

3. Conclusion

It has been seen that there are many differences between Ancient Greek and Early Islamic practice and understanding concerning slavery:

1. Above all Islamic perspective accepts wars as the only necessitating reason for the emergence of slavery; whereas Greek approach recognizes some so-called 'natural' differences between individuals as legitimate reason for slavery.

2. Islamic civilization considers slavery as an undesirable institution, necessitated by war and diplomacy conditions. Therefore it uses all kinds of opportunities and encourages any sort of steps to release the slaves in hand. But Greek civilization holds slaves as tools necessary for the functioning of the economic and social machine and doesn't need to make an attempt to improve the conditions of those people.

3. For Islamic understanding, slaves have exactly and absolutely the equal humanly values and properties as free individuals. Slavery is nothing more than an accidental trouble that a normal human being undergoes for a period in his/her life, like accidents or diseases. Therefore he/she has to be treated in a manner that a dignified human being deserves. However the Greek held slaves as inferior creatures unable to manage himself/herself and they didn't mind to treat them like a machine or an animal.

4. Islamic civilization did not apply a discrimination to slaves based on races and classes; whereas Greek civilization regarded outsiders as 'barbarians' and did not abstain from applying racism by excluding the free outsiders from the political society as well as enslaving the captured outsiders in a permanent status.

5. The freed slaves in the Islamic society could rise to the highest ranks of the political society in terms of their skills and abilities. But in Greek society, even if the slaves were manumitted, which was quite rare an occasion, they could, at best, rise to the level of outsiders, who were excluded ever from the political society.

6. In Islamic law, slaves receive, for many offences and crimes, only half of the punishment prescribed for free people. This is a humanistic attitude aiming to compensate and

alleviate the troublesome situation they endure. As for the Greek practice, the punishments applied to slaves were much more severe and arbitrary than free men.

7. As Islam regarded slavery as an undesired practice necessitated by special conditions, number of slaves in Islamic communities in the later centuries increasingly declined and their conditions considerably improved; Whereas in the West, which was a heir of Greek civilization, conditions of slaves increasingly worsened both throughout Roman era and during the pre-modern period. Emergence of a process in which thousands of Africans were driven by force from their homelands to be sold like commercial commodities and worked in farms and factories with heaviest conditions might be originated from Greek understanding and practices.

References

- Ackermann, M. E. et. al. (2008).*Encyclopedia of World History*. V.I. New York: Facts on File.
- Akgündüz, A. (2000).*İslam Hukukunda Kölelik Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*. İstanbul: OSAV.
- Aristotle (1959).*Politics*. H. Rackham (Tr.). London: William Heinemann Ltd.
- Austin, M. M. & Naquet P. V. (1986).*Economic and Social History of Ancient Greece*. London: Batsford Academic and Educational Ltd.
- Coleman, J. (2000).*A History of Political Thought*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Copleston, F. (1993).*A History of Philosophy*. V.I. New York: Image Books.
- Ennals, R. (2007).*From Slavery to Citizenship*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Frank, J. (2006). The Political Theory of Classical Greece, in: R. E. Goodin (Ed.),*The Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Garnsey, P. (1999).*Ideas of Slavery from Aristotle to Augustine*. New York: Cambridge University Press.
- Göze, A. (2011).*Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım.
- Hamidullah, M. (1959).*Le Prophete de L'Islam*. V.I. Paris: Libraire Philosophique J. Vrin.
- Hitti, P. K. (2011).*Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*. S. Tuğ (Çev.). İstanbul: İFAV Yayınları.
- Hodgson, M. G. S. (1993).*İslam'ın Serüveni*, V.I. A. Demirhan (Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Jones, N. F. (2008).*Politics and Society in Ancient Greece*. London: Praeger.

- Kenny, A. (2006). *Western Philosophy*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Lerner, R. E. et al. (1988). *Western Civilizations*. New York: Norton & Company Inc.
- Lewis, B. (2006). *Ortadoğu'da Irk ve Kölelik*. E. Günsel (Çev.). İstanbul: Truva Yayınları.
- Lopez, E. (2008). *L'Histoire de Civilisations*. Paris: Eyrolles.
- Martin, T. R. (2000). *Ancient Greece*. New Haven & London: Yale University Press.
- McClelland, J. S. (1996). *A History of Western Political Thought*. New York: Routledge.
- Mendelsohn, I. (1978). *Slavery in the Ancient Near East*. Westport: Greenwood Press.
- Nardo, D. (2006). *The Greenhaven Encyclopedia of Ancient Greece*. Detroit: Greenhaven Press.
- Raaflaub, K. A. et al. (2007). *Origins of Democracy in Ancient Greece*. Berkeley: University of California Press.
- Sahih Bukhari, English Translation: M. Muhsin Khan, Available at http://d1.islamhouse.com/data/en/ih_books/single/en_Sahih_Al-Bukhari.pdf (accessed 30 July 2013).
- Sheldon, G. W. (2001). *Encyclopedia of Political Thought*. New York: Facts on File.
- Souaiaia, A. E. (2008). *Contesting Justice – Women, Islam, Law, and Society*. Albany: State University of New York Press.
- Sylvester, T. M. (1999). *Slavery Throughout the History*. Detroit: UXL.
- The Holy Quran (1983). English Translation: A. Yusuf Ali. Maryland: Amana Corp.
- Vernant, J. P. (1990). *Myth and Society in Ancient Greece*. New York: Zone Books.

İşgörenlerin Duygusal Bağlılıkları ile Kişisel Özellikleri Arasındaki Farklılığı Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma

Ali AKSOY¹ Bünyamin AKDEMİR², Onur YILMAZ³

Özet

Küreselleşme ile birlikte organizasyonların sabit maliyetleri düşürmek için sergiledikleri çabada öncelikli bir yere sahip olan işgören bağlılığının önemi gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı; farklı uluslardan işgörenlerin bağlı oldukları kurumlara hissettikleri duygusal bağlılıklarının kişisel özellikleri ile olan ilişkisini ortaya koymaktır.

Çalışma kapsamında, Amerika Birleşik Devletleri'nde hava araçlarının bakım ve onarım prosedürleri üzerine faaliyet gösteren çok uluslu bir eğitim kurumunda ülkelerinin silahlı kuvvetleri adına eğitim gören işgörenlerin örgütlerine hissettikleri duygusal bağlılıklarını ölçmek üzere Allen ve Meyer (1991) tarafından geliştirilen duygusal bağlılık ölçeği işgörene uygulanmış, sonuçlar doğrultusunda işgörenlerin duygusal bağlılık düzeyleri incelenmiştir. Yapılan uygulama ve analizler sonucunda; işgörenlerin; örgütlerine yönelik duygusal bağlılık düzeylerinin, milliyetlerine, medeni durumlarına, yaşlarına, örgütteki statülerine, hizmet sürelerine ve eğitim durumlarına göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel bağlılık, duygusal bağlılık, küreselleşme.

A Field Study on “Examining the Differences Between Individual Characteristics with Affective Commitment of Employees”

Abstract

With the globalization, the importance of employee's commitment, which has priority for companies' efforts in reducing the fixed costs has progressively continued day by day. The basic aim of the study is to find out relation between affective commitment and personal qualities of employees, who are different nations.

Within the scope of this study, questionnaire have been applied to employees, who take a course on behalf of their The Army Forces in a multi-national training centre, where gets active about maintenance and reparation procedures of aircrafts in U.S.A. by using "*Affective Commitment Scale*" developed by Meyer and Allen (1991) in order to determine affective commitment level of employees and according to the results, the affective commitment levels of employees have been studied. As a result of studies and analysis, it has been ascertained that levels of affective commitment to organizations of the employees with different nationalities varies depending on the nationality, marital status, age, status, tenure and education of employee.

Keywords: Organizational commitment, affective commitment, globalization.

¹Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü, e-mail:ali.aksoy@inonu.edu.tr

²Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü

³ İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

1. Giriş

Küreselleşen ekonomik anlayış ile birlikte organizasyonlar vizyonlarında da yapısal değişiklikler yapmaya başlamışlardır. Ulusal sınırların ötesine geçen rekabet ortamında hayatta kalma mücadelesi veren organizasyonlar temel faaliyet amacı olarak kazanç sağlamak adına iş süreçlerinde, ürün/hizmet gruplarında hatta faaliyet alanlarında bile değişikliğe gitmiştir. Ancak, fiziksel olarak adlandırabileceğimiz bu değişikliklere rağmen, sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlayabilmek için organizasyonlar, artık insan faktörü üzerinde daha fazla odaklanmaya başlamışlardır.

İşgören devir oranı ile personel devamsızlığındaki artış ve işgören verimliliğindeki azalma yöneticileri, işgörenin örgütsel bağlılığını artırmaya yönelik çalışmalar yapmaya sevk etmiştir. Yarım yüzyılı aşkın bir süredir gelişen bilimsel yöntemlerin ışığında örgütsel bağlılığın artırılması üzerine farklı bakış açıları temelinde sayısız çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir.

İşgörenlerin, örgütsel bağlılıklarının artırılması suretiyle organizasyonlarına daha fazla katkı sağlayacağı, performanslarında artış olacağı ve dolayısıyla müşteri memnuniyetinde de artış olacağı yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, örgütsel bağlılıktaki azalmalar personel devamsızlığında ve işgücü devrinde artışa ve iş gören performansında düşüşe neden olacaktır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar ışığında bu çalışmanın amacı, işgörenlerin kişisel özellikleri ile örgütsel bağlılığın boyutlarından biri olan duygusal bağlılık arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

2. Örgütsel Bağlılık Ve Boyutları

Değişen iş dünyasında, organizasyonların rekabet etmek için vazgeçilmezlerinden birisi olan örgütsel bağlılık olgusu ilk olarak 1960 yılında Howard Becker'in Side-bet yaklaşımı ile literatürdeki yerini almıştır. Bu olgunun temelini oluşturan bağlılık; *"bir kişiye, bir düşünceye, bir kuruma ya da kendimizden daha büyük gördüğümüz bir şeye karşı gösterdiğimiz sadakat ve yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüktür"* (Çöl, 2008:158) şeklinde tanımlanmıştır. Bununla birlikte Meyer vd. bağlılığı *" bireyleri bir veya daha fazla amaçla ilişkili davranış sergilemesine neden olan güç"* olarak ifade etmiştir (2001:301).

Yıllardır devam eden araştırmalara rağmen tanımı, etkileyen faktörleri, geliştirme metotları üzerinde ortak bir çerçevede buluşulamayan bağlılık kavramı üzerinden yola çıkarsak aynı durumun organizasyonlar için çok önemli bir olgu olan örgütsel bağlılık için de söylemek yanlış olmayacaktır. 50 yılı aşkın bir süredir üzerinde çalışılmasına ve tanımı üzerinde bir kesinlik söz konusu olmamasına rağmen genel bir çerçevede örgütsel bağlılık;

"çalışanların, örgüt amaç ve değerlerine yüksek düzeyde inanması ve kabul etmesi, örgütsel amaçları için yoğun çaba sarf etme isteği ve örgütte kalmak -örgüt üyeliğini sürdürmek- için duydukları güçlü bir arzu"(Mowday vd.,1979:311) şeklinde tanımlanmıştır. Bu kavramsal karmaşa şemsiyesi altında örgütsel bağlılığın ortaya çıkış şekilleri değişiklik göstermektedir. Farklı araştırmacılar, örgütsel bağlılığa farklı bakış açılarıyla yaklaşmışlardır. Becker 1960 yılında yayınladığı makalesinde örgütsel bağlılığı, *mevcut davranışa devam etmemekle oluşacak maliyetlerin farkındalığı* şeklinde ifade ederken; başka bir araştırmacı grup, *organizasyona duygusal açıdan bağlanma* olarak ifade etmektedir. Bir diğer bakış açısına göre ise örgütsel bağlılık; *davranışsal normlara uymaya yönelik ahlaki zorunluluk hissi* olarak ifade edilmiştir (Powell vd., 2004:159).Meyer ve Allen tarafından farklı bakış açılarının bir sentezi şeklinde ele alınan örgütsel bağlılık kavramı üç boyut altında incelenmiş ve örgütsel bağlılığın duygusal bağlılık, devamlılık bağlılığı ve normatif bağlılık şeklinde oluşabileceği ifade edilmiştir (Meyervd.,1991).

2.1. Duygusal Bağlılık

Örgütsel bağlılığın boyutlarından birisi olan duygusal bağlılık,Meyer ve Allen'e göre; *örgütte çalışan bireylerin duygusal olarak kendi tercihleri ile örgütte kalma arzusu* olarak tanımlanmaktadır (Boylu vd., 2007:58). Başka bir tanımda ise duygusal bağlılık; *çalışanların örgütü ailelerinin bir parçası olarak kabul etmeleri ve örgüte olan sadakatleri* olarak ifade edilmiştir (Bobbie, 2007:12). Bu bağlılığın temelini işgörenlerin işletmelerine karşı duydukları ihtiyaç veya zorunluluktan ziyade içten bir şekilde istemeleri oluşturmaktadır.

İşgörenin içsel bağlılığının bir sonucu olan duygusal bağlılık, bazı kaynaklar tarafından *kör sadakat* olarak da nitelendirilmektedir.İyi yönlendirildiği takdirde organizasyonlar için kilit rol oynayan çalışanın duygusal bağlılığının, olumsuz taraflarının da olduğu yapılan araştırmalar ile ortaya konulmuştur. Organizasyonuna mutlak bir şekilde bağlı olan işgören alınan kararları sorgulamadan yerine getirirken, verilen yanlış kararlarda hatayı tespit etse bile yöneticisini sorgulamayacak ve artması gereken performansta farkında olmadan düşüşe sebep olabilecektir. Bununla birlikte bireysel açıdan değerlendirildiğinde, zaman ve enerjisini örgütü için harcayan çalışan, ailesi ve iş dışı aktiviteleri için gerekli zamanı yaratmakta sıkıntı çekecektir. Buna ek olarak örgütsel bağlılığından dolayı örgütdışında kendini gösterebileceği bilgi ve yetenek gelişimine yeterli önemi vermeyecektir (Meyer vd., 1997:4-5).

Duygusal bağlılığın özellikle işgörenler açısından ortaya çıkarabileceği olumsuz etkilerin yanında, gerek organizasyonlar, gerekse işgörenler için oluşan olumlu etkileri de azımsanamayacak kadar fazladır. Organizasyonlar açısından ele alındığında duygusal

bağlılığın işgücü devir hızında ve devamsızlık oranlarında düşüşe sebep olduğu bununla ters orantılı olarak çalışan performansında artışa, dolaylı olarak müşteri memnuniyetine sebep olabileceği (Boylu vd., 2007:56) yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur.

2.2. Devamlılık Bağlılığı

Örgütsel bağlılığın bir diğer boyutu olan devamlılık bağlılığı, *işgörenin örgütten ayrılmayla birlikte oluşacak maliyetlerin farkındalığı* şeklinde tanımlanmaktadır (Meyer vd., 1997:56). Başka bir tanımda devamlılık bağlılığı; çalışanların organizasyonda çalıştığı süre içerisinde harcadığı emek, zaman ve çaba ile edindiği statü, para gibi kazanımlarını örgütten ayrılmasıyla birlikte, kaybedeceği düşüncesiyle oluşan bağlılık şeklinde ifade edilmiştir (Obeng vd., 2003:84).

Devamlılık bağlılığının temelini oluşturan en önemli faktörlerden biri olarak *organizasyondan ayrılmanın ekonomik maliyeti* (Shore vd., 2000:430) gösterilmektedir. Becker'inside-bet yaklaşımının temelini oluşturan ve bazı kaynaklarda da Türkçe'ye birikimli maliyet yaklaşımı olarak çevrilen bu yaklaşım; oluşan ek maliyetlerin çalışanın organizasyondan ayrılmasını zorlaştıracağı varsayımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım ışığında bağlılığı arttırmadaki en iyi yöntem olarak çalışanların organizasyondan ayrılmasıyla oluşacak maliyetlerin arttırılması gösterilmektedir (Meyer vd., 1997:56). Organizasyondan ayrılmanın ekonomik kayıplarının yanında, yapılan araştırmalar psikolojik kayıplarında yaşandığını ortaya koymuştur. İşgörenler, organizasyondan ayrılma kararı aldıklarında hem organizasyonlarına yaptıkları yatırımdan hem de organizasyonlarının kendilerine sağladıkları sosyal ve duygusal katkılardan mahrum kalmaktadır (Tak ve Aydemir, 2009:38). Bu tanımlar ışığında, bazı araştırmacılar devamlılık bağlılığını oluşturan faktörler olarak mesleki yatırımlar, duygusal maliyetler ve mesleki alternatiflerin kısıtlılığını ifade etmişlerdir (Carson vd., 1995; Becker, 1960).

Organizasyondan ayrılmanın maliyetini arttıran herhangi bir etken devamlılık bağlılığını arttırma potansiyeline de sahiptir (Meyer ve Allen, 1991:77). Bununla birlikte, çalışanların hizmet yılına bağlı kıdem tazminatları ve emeklilik yatırımları devamlılık bağlılığının artması ile doğru orantılı olduğu da (Powell vd., 2004:161) yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Meyer ve Allen tarafından yapılan bir araştırmada ise devamlılık bağlılığı sergileyen işgörenler açısından eğer iş gerekleri performans artışı gerektiriyor ise uygulayıcının bu artışı sergileyeceği aksi takdirde performansını arttırmak için bir çaba sarf etmeyeceği vurgulanmıştır (1991:77).

2.3. Normatif Bağlılık

Örgütsel bağlılığın bu boyutu, Wasti tarafından çalışanların organizasyonlarına karşı sorumluluğu ve yükümlülüğü olduğuna inanması ve bu yüzden kendini organizasyonda kalmaya zorunlu görmesine dayanan bir temel çerçeve üzerine inşa edildiği şeklinde ifade edilmiştir (2002:526). Başka bir tanımda Wiener normatif bağlılığı; *bireylerin örgütsel hedef ve çıkarlara uygun davranmada, yalnızca doğru ve ahlaklı olduklarına inandıkları davranışları göstermeleri* şeklinde ifade etmiştir (Aslan, 2008:165). Meyer ve Allen üç boyutlu örgütsel bağlılık modelinde ise normatif bağlılığı; *işgörenin örgütte kalmak için sahip olduğu bir zorunluluk hissi* olarak tanımlamıştır (Shore vd., 2000:431).

Normatif bağlılığın temelinde, işgörenin örgütü için kendisini borçlu hissetmesi yatmaktadır (Meyer ve Allen, 1991; Wasti, 2002). Bu durumun oluşmasında organizasyonun işgörenler için yaptığı yatırımlara işgörenlerin duyduğu minnet duygusu, kültürel yaptırımlar ve iş görenin ailesinden aldığı temel ahlaki değerler önemli rol oynamaktadır (Meyer ve Allen, 1997:61). Bununla birlikte normatif bağlılığın örgüt kültürü, yaş, eğitim, hizmet süresi gibi hususlardan etkilendiği çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur (Dordevic, 2004:112).

2.4. Örgütsel Bağlılık ve Kişisel Özellikler Arasındaki İlişki

Cinsiyet, milliyet, yaş, eğitim durumu, hizmet süresi gibi pek çok kişisel özelliğin, örgütsel bağlılık üzerinde farklı sonuçlar doğurduğu yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur. Yapılan bu araştırmalar neticesinde bazı değişkenlerin ilişkisi olumlu yönde iken, bazı değişkenlerin ilişkisi ters yöndür.

Yaş değişkenini ele alan pek çok araştırmada, yaş arttıkça bağlılığın da arttığına ilişkin bulgular elde edilmiştir (Angle ve Perry, 1981:7; Zajac ve Mathieu, 1990:176). Angle ve Perry işgörenlerin yaşları ilerledikçe, alternatif iş bulma ya da farklı bir eğitim alma imkânlarının azaldığını, bu nedenle üyesi oldukları örgütlere olan bağlılıklarının arttığını ifade etmektedirler (1981:7).

İşgörenlerin organizasyondaki çalışma süresi de örgütsel bağlılığı etkilemektedir. Yapılan araştırmaların büyük kısmı, çalışma süresi ile örgütsel bağlılık arasında ilişki olduğunu açıklamaktadır. Cohen; işgörenlerin çalışma süresi arttıkça, örgütten elde ettikleri kazançların da arttığını öne sürmektedir (1992:542).

Örgütsel bağlılığı etkileyen kişisel faktörlerden bir diğeri, işgörenlerin medeni durumlarıdır. Ancak, bu iki değişken arasındaki ilişki az sayıda kuramsal çalışmada ele alınmıştır. Mevcut araştırmalar sonucunda ortaya çıkan sonuçlarından birisi olarak, evli çalışanların ekonomik sorumluluklarından dolayı işe devam etme konusunda daha hassas oldukları yönündedir. Bununla beraber, medeni hal ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki konusunda henüz hiçbir teorinin bir sonuca ulaşamadığı düşüncesi yaygın olarak kabul görmektedir (Özkaya, Kocakoç ve Kaya, 2006:80).

İşgörenlerin eğitim düzeyi de organizasyona olan bağlılıklarını etkilemektedir. İşgörenlerin eğitim düzeyi, iş hayatına bakışını, iş hayatından beklentilerini etkileyen önemli bir değişken olmaktadır. Bazı araştırmalara göre, eğitim ve bilgi düzeyi yükseldikçe kişisel inisiyatif kullanma, sorumluluk alma, daha bağımsız karar verme ve uygulama olanağı artmaktadır. Bu durum, işgörenlerin monotonluk ve bıkkınlık durumlarını ortadan kaldırarak işi benimsemelerine yardım etmekte, ortaya çıkan rahatsızlık ve devamsızlıkları azaltmaktadır (Eren, 2000:68).

Örgütsel bağlılığı etkileyen diğer bir kişisel faktör olarak çalışanların cinsiyetine bakıldığında ise kadın ve erkek çalışanların farklı örgütsel bağlılık düzeylerinin olabileceğini araştırmalar göstermektedir. Angle ve Perry tarafından yapılan bir araştırmaya göre kadın işgörenler, organizasyonlar arası geçişe daha az yatkın olduklarından dolayı, çalıştıkları mevcut organizasyona karşı erkeklere göre daha fazla bağlılık sergilemektedir (1981:7). Yine aynı çalışmada ortaya çıkan bir diğer sonuca göre; erkek çalışanların çalıştıkları organizasyondaki hizmet sürelerinin uzunluğu kadınlara göre daha fazladır.

3. Araştırmanın Amaç, Yöntem ve Değerlendirmesi

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın öncelikli amacı farklı kültürlere sahip olankişilerin duygusal bağlılıklarını ortaya çıkarmak ve kişisel farklılıklarını tespit etmektir. Bu amaca bağlı olarak araştırmanın nihai amacı ise; farklı ülkelere mensup işgörenlerin bağlı oldukları örgütlere olan duygusal bağlılıklarının kişisel özelliklerine ilişkin göstereceği farklılığı tespit etmek veya belirlemektir.

3.2. Anakütle ve Örneklem

Araştırmanın ana kütlelerini Amerika Birleşik Devletleri, Virginia eyaleti, Fort Eustis şehrinde hava araçlarının bakım ve onarım prosedürleri üzerine faaliyet gösteren

AviationLogisticsSchool'da ülkelerinin silahlı kuvvetleri adına eğitim gören 15 Türkiye, 17 İsveç, 22 Mısır, 27 Suudi Arabistan, 49 Kolombiya ve 68 Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı toplam 198 personel oluşturmaktadır. Bu personellerin tamamı hakkında veri toplamak yerine, her milliyetten eşit sayıda kişiye ulaşılarak veriler elde edilmiştir.

Araştırmanın örneklemini ise her ülkeden 15 personel olmak üzere toplam 90 personel oluşturmaktadır. Bu oran, ana kütle için yaklaşık olarak %45'ini temsil etmektedir.

3.3. Araştırmanın Hipotezi

Araştırmanın amacına uygun olarak aşağıdaki hipotez ve alt hipotezler geliştirilmiştir.

H₀: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları kişisel özelliklerine göre farklılık göstermemektedir.

H₁: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları kişisel özelliklerine göre farklılık göstermektedir.

Alt hipotezler:

1. Personellerin Milliyetleri ve Duygusal Bağlılıkları

H₀: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları milliyetlerine göre farklılık göstermemektedir.

H₁: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları milliyetlerine göre farklılık göstermektedir.

2. Personellerin Yaşları ve Duygusal Bağlılıkları

H₀: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları ait oldukları yaş grubuna göre farklılık göstermemektedir.

H₁: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları ait oldukları yaş grubuna göre farklılık göstermektedir.

3. Personellerin Medeni Halleri ve Duygusal Bağlılıklar

H₀: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları medeni hallerine göre farklılık göstermemektedir.

H₁: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları medeni hallerine göre farklılık göstermektedir.

4. Personellerin Öğrenim Durumları ve Duygusal Bağlılıkları

H₀: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları öğrenim durumlarına göre farklılık göstermemektedir.

H₁: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları öğrenim durumlarına göre farklılık göstermektedir.

5. Personellerin Örgütteki pozisyonları ve Duygusal Bağlılıkları

H₀: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları örgütteki pozisyonlarına göre farklılık göstermemektedir.

H₁: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları örgütteki pozisyonlarına göre farklılık göstermektedir.

6. Personellerin Hizmet Süreleri ve Duygusal Bağlılıkları

H₀: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları örgütteki hizmet sürelerine göre farklılık göstermemektedir.

H₁: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları örgütteki hizmet sürelerine göre farklılık göstermektedir.

3.4. Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Araştırma ile ilgili veri toplama yöntemi olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Ankete katılan 90 personele toplu olarak anket ile ilgili bilgilendirme yapılmış olup, anlaşılmayan veyayanlış anlaşılan hususlar detaylandırılarak açıklanmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formunda toplam 15 soru bulunmaktadır. Bu soruların ilk 7 adedi ankete katılanların kişisel özellikleri ile ilgili olup, sonraki 8 adedi bağlı buldukları kuruma olan duygusal bağlılıklarını belirlemeye yöneliktir. Anketin duygusal bağlılığı ölçen kısmındaAllen ve Meyer (1991)' in duygusal bağlılık ölçeği soruları kullanılmıştır.

Ankete katılanların demografik özelliklerini yansıtan soruların dışındaki diğer tüm sorular beşli likert tipindedir. Duygusal bağlılığı ortaya koyan ifadeler 1- Kesinlikle katılmıyorum., 2- Katılmıyorum., 3- Kararsızım., 4- Katılıyorum., 5- Kesinlikle katılıyorum. şeklinde ölçeklendirilmiştir. Duygusal bağlılık skalasında bulunan bazı ifadeler olumsuz soru kalıbıyla sorulmuş olup verilerin analizi esnasında ters kodlama ile düzeltilmiştir.Uygulanan anketin duygusal bağlılık skalasını oluşturan soruların güvenilirlik değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-1

Güvenilirlik (Alpha Testi) Analizi

Cronbach's Alpha Değeri	Duygusal Bağlılık Ölçeği Soru Sayısı
,877	8

Ankete katılan işgörenlerin duygusal bağlılığını ölçen soruların güvenilirliği %87 çıkmıştır. Bu sonuca göre Alpha güvenilirlik testi çok iyi (yükseğe yakın) çıkmıştır.

Araştırmada anket yoluyla elde edilen veriler, SPSS (Statistical PackagesforSocialSciences) 17.0 paket programıyla analiz edilmiştir. Ayrıca, sağlıklı sonuç elde edilmesi için anket formunda yer alan önermeler olumlu ve olumsuz tarzda sorulduğundan, gerekli dönüştürmeler yapıldıktan sonra analizler gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizde öncelikli olarak anket formları değerlendirmeye alınan katılımcıların ilişkili tanımlayıcı bilgiler verilmiştir. Ortaya atılan hipotezlerin test edilmesiamacıyla da Tek Yönlü Anova Testleri kullanılmıştır. Ankete katılanların tümünün (%100) cinsiyetinin erkek olmasından dolayı cinsiyet faktörü değerlendirmeye alınmamıştır. Yapılan analiz sonuçları, ilgili başlıklar altında tablolara dönüştürülerek aşağıda verilmiştir.

3.5. Verilerin Değerlendirilmesi

Tablo-2

Personellerin Yaş Grupları

Yaş	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
18-24	5	5,6	5,6
25-31	19	21,1	26,7
32-38	36	40,0	66,7
39-45	30	33,3	100,0
Toplam	90	100,0	

Araştırmaya katılan cevaplayıcıların yaş gruplarına bakıldığında, %5'i 18-24, %21'i 25-31, %40'ı 32-38 ve %33'ünün ise 39-45 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre katılımcıların büyük oranda orta yaş grubuna ait oldukları görülmektedir. Ayrıca 45 yaş üstü kişilerin bu kapsamda kurumları tarafından değerlendirilmedikleri dikkat çekici bir durum olarak ifade edilebilir. Bu durumun sebebi incelendiğinde; 45 yaş ve üzeri kişiler silahlı kuvvetlerin yapısı gereği emeklilik hakkını elde etmiş veya daha genç yaşlarda bu uzmanlık eğitimlerini aldıklarından kurumları tarafından bu eğitimler için düşünülmedikleri yorumu yapılabilir. Bunun yanı katılımcıların yaşları ile duygusal bağlılıkları arasında doğrusal bir

ilişki varsayımı; orta yaş grubuna ait katılımcıların bağlı buldukları kurumlara karşı hissettikleri duygusal bağlılığın bir göstergesi olarak görülebilir.

Tablo-3

Personellerin Milliyetleri

Milliyet	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Türkiye	15	16,7	16,7
Amerika Birleşik Devletleri	15	16,7	33,3
Mısır	15	16,7	50,0
İsveç	15	16,7	66,7
Kolombiya	15	16,7	83,3
Suudi Arabistan	15	16,7	100,0
Toplam	90	100,0	

Ankete katılan katılımcılar milliyetleri açısından değerlendirildiğinde altı farklı ülkeye mensup katılımcılar %16.7 ile eşit bir dağılım sergilemektedirler. Bu çalışmanın örneklemini her milliyetteki kişi sayısının eşit olmasından dolayıdağılım eşit olmuştur.

Tablo-4

Personellerin Medeni Halleri

Medeni Hal	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Evli	68	75,6	75,6
Bekar	22	24,4	100,0
Toplam	90	100,0	

Katılımcılar medeni durumları açısından incelendiğinde yaklaşık 3/4'ünün evli olduğu Tablo-4'de gösterilmiştir. Bu tablodaki sonuçlara göre katılımcıların büyük çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Ayrıca; evli ve bekâr katılımcılar açısından farklı duygusal bağlılık düzeylerini ortaya çıkarma adına araştırma için önemli bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

Tablo-5

Personellerin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Lise	23	25,6	25,6
Yüksek Okul	30	33,3	58,9
Lisans	36	40,0	98,9
Lisans Üstü	1	1,1	100,0
Toplam	90	100,0	

Görüşülen kişilerin eğitim durumları incelendiğinde, lisans mezunlarının %40 ile en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Araştırmadaki katılımcıların yaklaşık olarak 3/4' lük kısmının yüksek öğrenim mezunu olması, yaptıkları işe ilişkin olarak gerekli yeterlilik ve iş gereklerinin yüksek olduğu bir işte çalıştıklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte lise, yüksek okul ve lisans mezunları arasındaki benzer dağılım, duygusal bağlılık düzeylerindeki farklılaşma açısından önemli bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

Tablo-6: Personelin Örgütteki Pozisyonları

Statü	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Bakım Teknisyeni	46	51,1	51,1
Kontrolör	31	34,4	85,6
Eğitmen	13	14,4	100,0
Toplam	90	100,0	

Katılımcıların çalıştıkları organizasyonlar içindeki statüleri incelendiğinde, katılımcıların %51,1'ini bakım teknisyenleri oluştururken bunu %34,4 ile kontrolörler ve %14,4 ile eğitmenler takip etmektedir. Teknik literatür incelendiği zaman hizmet süresi ve mesleki tecrübe ile doğru orantılı olarak statülerin önem derecelendirilmesi yukarıdan aşağıya doğru

eğitmen, kontrolör ve bakım teknisyeni şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcıların statülerini gösteren frekans dağılımı incelendiğinde çıkan sonuç da bu sıralamayla benzerlik arz etmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların duygusal bağlılıklarının çalıştıkları statülerle doğru orantılı olarak farklılık gösterebileceği söylenebilir.

Tablo-7: Personellerin İşletmedeki Hizmet Süresi

Hizmet Süresi	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1-3 Yıl	5	5,6	5,6
4-6 Yıl	11	12,2	17,8
7-9 Yıl	17	18,9	36,7
10 Yıl ve Üzeri	57	63,3	100,0
Toplam	90	100,0	

Katılımcıların almış oldukları temel eğitim 12 ay sürmektedir. Bu eğitimlerini tamamlamadan teknik personel olamadıkları için hizmet süreleriyle ilgili aralıklar belirlenirken bir yıldan daha az olan hizmet süresi değerlendirme kriteri olarak alınmamıştır. Bununla birlikte katılımcıların hizmet sürelerine dikkat edildiğinde 10 yıl ve üzeri hizmet eden personel sayısı 57 ile %63,3'ü oluşturmaktadır. Bu durum katılımcıların yaş grupları ve statüleri ile paralel olarak sergiledikleri duygusal bağlılık açısından önemli bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

Tablo-8: Personellere Uygulanan Duygusal Bağlılık Ölçeği

Duygusal Bağlılık Faktörleri	D1		D2		D3		D4		D5		Mean	Std. Dev.
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%		
Kariyerimin geri kalanını bu örgütte geçirmekten mutluluk duyarım	-	-	-	-	3	3,3	24	27	63	70	4,67	,540
Örgütümü, örgüt dışından kişilerle konuşmaktan hoşlanırım.	-	-	-	-	5	5,6	51	57	34	38	4,32	,577
Örgütümün sorunlarını kendi sorunlarım gibi benimserim.	-	-	-	-	1	1,1	51	57	38	42	4,41	,517
Şu anki örgütime bağlı olduğum gibi kolayca başka bir örgütede bağlanabilirim.	48	53	32	36	10	11	-	-	-	-	4,42	,687

Kendimi çalıştığım örgütün bir parçası olarak hissediyorum.	50	56	40	44	-	-	-	-	-	-	4,56	,500
Kendimi çalıştığım örgüte duygusal olarak bağlı hissediyorum.	48	53	40	44	2	2,2	-	-	-	-	4,51	,546
Bu örgütün benim için çok özel bir anlamı var.	-	-	-	-	3	3,3	51	57	36	40	4,37	,550
Bu örgüte karşı güçlü bir ait olma hissim var.	40	44	47	52	3	3,3	-	-	-	-	4,41	,559

Tablo-8'deki kısaltmalar: D1: Kesinlikle Katılmıyorum, D2: Katılmıyorum, D3: Kararsızım, D4: Katılıyorum, D5: Kesinlikle Katılıyorum.

Tablo-8 incelendiğinde, katılımcıların genel olarak örgütlerine duygusal açıdan bağlı olduklarını görülmektedir. “Kariyerimin geri kalanını bu örgütte geçirmekten mutluluk duyarım”, “Kendimi çalıştığım örgütün bir parçası olarak hissediyorum”, “Kendimi çalıştığım örgüte duygusal olarak bağlı hissediyorum” gibi ifadelerinkatılımcılar nezdinde oldukça kabul gördüğü ve desteklendiği söylenebilir.Bununla birlikte; “Örgütümü, örgütdışından kişilerle konuşmaktan hoşlanırım.”, “Bu örgütün benim için çok özel bir anlamı var.”ve “Bu örgüte karşı güçlü bir ait olma hissim var” gibi değişkenlerin ise diğerlerine göre daha az kabul gördüğü söylenebilir.

Tablo-9: Personellerin Milliyetleri ile Duygusal Bağlılıkları Arasındaki Anova Testi

Duygusal Bağlılık Faktörleri	F	Sig.
Kariyerimin geri kalanını bu örgütte geçirmekten mutluluk duyarım	5,486	,000
Örgütümü, örgütdışından kişilerle konuşmaktan hoşlanırım.	5,310	,000
Örgütümün sorunlarını kendi sorunlarım gibi benimserim.	3,590	,005
Şu anki örgütüme bağlı olduğum gibi kolayca başka bir örgütede bağlanabilirim.	19,162	,000
Kendimi çalıştığım örgütün bir parçası olarak hissediyorum.	5,964	,000
Kendimi çalıştığım örgüte duygusal olarak bağlı hissediyorum.	2,718	,025
Bu örgütün benim için çok özel bir anlamı var.	8,122	,000
Bu örgüte karşı güçlü bir ait olma hissim var.	9,526	,000

Tablo-9'da, katılımcıların duygusal bağlılık düzeylerinin milliyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere ANOVA test sonuçları görülmektedir. Tablo-9 incelendiğinde, katılımcıların duygusal bağlılık düzeylerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir.Buna göre;H_{1.1}"Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal

bağlılıkları milliyetlerine göre farklılık göstermektedir" hipotezinin kabul edildiği sonucunu ortaya çıkmaktadır.

Tablo-10: Personellerin Yaş Grupları ile Duygusal Bağlılıkları Arasındaki Anova Testi

Duygusal Bağlılık Faktörleri	F	Sig.
Kariyerimin geri kalanını bu örgütte geçirmekten mutluluk duyarım	9,019	,000
Örgütümü, örgüt dışından kişilerle konuşmaktan hoşlanırım.	2,058	,112
Örgütümün sorunlarını kendi sorunlarım gibi benimserim.	2,890	,040
Şu anki örgütüme bağlı olduğum gibi kolayca başka bir örgüte de bağlanabilirim.	8,163	,000
Kendimi çalıştığım örgütün bir parçası olarak hissediyorum.	4,380	,006
Kendimi çalıştığım örgüte duygusal olarak bağlı hissediyorum.	5,712	,001
Bu örgütün benim için çok özel bir anlamı var.	2,974	,036
Bu örgüte karşı güçlü bir ait olma hissim var.	4,883	,003

Tablo-10'da katılımcıların yaşlarının duygusal bağlılıklarına nasıl yansıtıldıklarına ilişkin 0,05 anlamlılık düzeyinde "anova" testi sonuçlarına yer verilmiştir. Tablo-10 incelendiğinde duygusal bağlılık faktörlerinin yaşa göre farklılık gösterdiği açıkça görülmektedir. Diğer bir ifadeyle katılımcıların yaşlarındaki farklılık duygusal bağlılık seviyelerini farklı şekilde etkilemektedir. Katılımcıların yaş gruplarına göre duygusal bağlılıkların farklılık göstermesi; **H_{1.2}**"Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları ait oldukları yaş grubuna göre farklılık göstermektedir" hipotezinin kabul edildiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Tablo-11: Personellerin Medeni Halleri ile Duygusal Bağlılıkları Arasındaki Anova Testi

Duygusal Bağlılık Faktörleri	F	Sig.
Kariyerimin geri kalanını bu örgütte geçirmekten mutluluk duyarım	13,852	,000
Örgütümü, örgüt dışından kişilerle konuşmaktan hoşlanırım.	,786	,378

Örgütümün sorunlarını kendi sorunlarım gibi benimserim.	8,959	,004
Şu anki örgütime bağlı olduğum gibi kolayca başka bir örgüte de bağlanabilirim.	29,839	,000
Kendimi çalıştığım örgütün bir parçası olarak hissediyorum.	7,015	,010
Kendimi çalıştığım örgüte duygusal olarak bağlı hissediyorum.	16,065	,000
Bu örgütün benim için çok özel bir anlamı var.	11,064	,001
Bu örgüte karşı güçlü bir ait olma hissim var.	14,337	,000

Tablo-11'de katılımcıların medeni hallerinin duygusal bağlılıklarına nasıl yansıtıldıklarına ilişkin 0,05 anlamlılık düzeyinde "anova" testi sonuçlarına yer verilmiştir. Tablo-11 incelendiğinde katılımcıların medeni hallerindeki farklılık duygusal bağlılık seviyelerini farklı şekilde etkilemektedir. Katılımcıların medeni hallerine göre duygusal bağlılıkların farklılık göstermesi; H_{1.3}. "Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları medeni hallerine göre farklılık göstermektedir" hipotezinin kabul edildiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Tablo-12: Personellerin Öğrenim Durumları ile Duygusal Bağlılıkları Arasındaki Anova Testi

Duygusal Bağlılık Faktörleri	F	Sig.
Kariyerimin geri kalanını bu örgütte geçirmekten mutluluk duyarım	3,597	,017
Örgütümü, örgütdışından kişilerle konuşmaktan hoşlanırım.	3,898	,012
Örgütümün sorunlarını kendi sorunlarım gibi benimserim.	1,146	,335
Şu anki örgütime bağlı olduğum gibi kolayca başka bir örgütede bağlanabilirim.	2,505	,064
Kendimi çalıştığım örgütün bir parçası olarak hissediyorum.	,719	,543
Kendimi çalıştığım örgüte duygusal olarak bağlı hissediyorum.	4,348	,007
Bu örgütün benim için çok özel bir anlamı var.	1,143	,337
Bu örgüte karşı güçlü bir ait olma hissim var.	4,906	,003

Tablo-12'de katılımcıların öğrenim durumlarının duygusal bağlılıklarına nasıl yansıtıldıklarına ilişkin 0,05 anlamlılık düzeyinde "anova" testi sonuçlarına yer verilmiştir. Tablo-12 incelendiğinde katılımcıların öğrenim durumlarının duygusal bağlılık seviyelerini kısmi olarak etkilediği anlaşılmaktadır. Katılımcıların öğrenim durumlarına göre duygusal bağlılıkların farklılık göstermesi; "Kariyerimin geri kalanını bu örgütte geçirmekten mutluluk duyarım", "Örgütümü, örgütdışından kişilerle konuşmaktan hoşlanırım.", "Kendimi çalıştığım örgüte duygusal olarak bağlı hissediyorum." ve "Bu örgüte karşı güçlü bir ait olma

hissim var.” değişkenlerine göre H1.4."Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları örgenim durumları göre farklılık göstermektedir" hipotezinin kabul edildiği sonucunu ortaya koymaktadır.Bununla birlikte; “*Örgütümün sorunlarını kendi sorunlarım gibi benimserim.*”, “*Şu anki örgütüme bağlı olduğum gibi kolayca başka bir örgütede bağlanabilirim.*”, “*Kendimi çalıştığım örgütün bir parçası olarak hissediyorum.*” ve “*Bu örgütün benim için çok özel bir anlamı var.*” Değişkenlerine göre ise **H0.4.** "Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları medeni hallerine göre farklılık göstermemektedir" Hipotezinin kabul edildiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Tablo-13: Personellerin Örgütteki Pozisyonları ile Duygusal Bağlılıkları Arasındaki Anova Testi

Duygusal Bağlılık Faktörleri	F	Sig.
Kariyerimin geri kalanını bu örgütte geçirmekten mutluluk duyarım	,591	,556
Örgütümü, örgüt dışından kişilerle konuşmaktan hoşlanırım.	,683	,508
Örgütümün sorunlarını kendi sorunlarım gibi benimserim.	,098	,907
Şu anki örgütüme bağlı olduğum gibi kolayca başka bir örgüte de bağlanabilirim.	1,499	,229
Kendimi çalıştığım örgütün bir parçası olarak hissediyorum.	,591	,556
Kendimi çalıştığım örgüte duygusal olarak bağlı hissediyorum.	3,867	,025
Bu örgütün benim için çok özel bir anlamı var.	6,885	,002
Bu örgüte karşı güçlü bir ait olma hissim var.	2,663	,075

Tablo-13'de katılımcıların statülerinin duygusal bağlılıklarına nasıl yansydıklarına ilişkin 0,05 anlamlılık düzeyinde "anova" testi sonuçlarına yer verilmiştir. Tablo-13 incelendiğinde katılımcıların statülerindeki farklılığın duygusal bağlılık seviyelerini etkilemediği anlaşılmaktadır. Katılımcıların statülerine göre duygusal bağlılıkların farklılık göstermemesi; **H0.5.**"Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları örgütteki pozisyonlarına göre farklılık göstermemektedir" hipotezinin kabul edildiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Tablo-14: Personellerin Hizmet Süreleri ile Duygusal Bağlılıkları Arasındaki Anova Testi

Duygusal Bağlılık Faktörleri	F	Sig.
Kariyerimin geri kalanını bu örgütte geçirmekten mutluluk duyarım	5,365	,002
Örgütümü, örgüt dışından kişilerle konuşmaktan hoşlanırım.	,796	,500

Örgütümün sorunlarını kendi sorunlarım gibi benimserim.	3,159	,029
Şu anki örgütüme bağlı olduğum gibi kolayca başka bir örgütede bağlanabilirim.	7,013	,000
Kendimi çalıştığım örgütün bir parçası olarak hissediyorum.	3,567	,017
Kendimi çalıştığım örgüte duygusal olarak bağlı hissediyorum.	3,431	,021
Bu örgütün benim için çok özel bir anlamı var.	2,069	,110
Bu örgüte karşı güçlü bir ait olma hissim var.	5,199	,002

Tablo-14'de katılımcıların hizmet sürelerinin duygusal bağlılıklarına nasıl yansıtıldıklarına ilişkin 0,05 anlamlılık düzeyinde "anova" testi sonuçlarına yer verilmiştir. Tablo-14 incelendiğinde katılımcıların hizmet sürelerindeki farklılık duygusal bağlılık seviyelerini farklı şekilde etkilemektedir. Katılımcıların hizmet sürelerine göre duygusal bağlılıkların farklılık göstermesi; **H1.6.**"Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıklarıörgütteki hizmet sürelerine göre farklılık göstermektedir." hipotezinin kabul edildiği sonucunu ortaya koymaktadır.

4.Sonuç Ve Öneriler

Bu çalışmada, farklı ülke mensubu işgörenlerin örgütlerine olan duygusal bağlılık düzeylerinin kişisel özellikleri bakımından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Çalışmanın birinci kısmında yer alan literatür taramasında; bağlılık, örgütsel bağlılık; örgütsel bağlılığın boyutları olan duygusal, devamlılık ve normatif bağlılık kavramlarına değinilmiş ve örgütsel bağlılığın kişisel özellikler ile olan ilişkisi ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci kısmında ise, araştırma sonuçları doğrultusunda çalışanların kişisel özellikleri bakımından duygusal bağlılık düzeylerindeki farklılıklar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmaya katılanlardan elde edilen sonuçlara göre; katılımcıların tamamının erkek; 3/4' lük kısmının evli, büyük bir kısmının orta yaş grubuna dâhil olup, 10 yıl ve üzeri bir hizmet süresine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo-15: Cevaplayıcıların Kişisel Özelliklerinin Frekans Dağılımları

Yaş	Frekans	Yüzde	Medeni Hal	Frekans	Yüzde
18-24	5	5,6	Evli	68	75,6
25-31	19	21,1	Bekar	22	24,4
32-38	36	40	Toplam	90	100
39-45	30	33,3	Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Toplam	90	100	Lise	23	25,6
Milliyet	Frekans	Yüzde	Yüksek Okul	30	33,3
Türkiye	15	16,7	Lisans	36	40
Amerika Birleşik Devletleri	15	16,7	Lisans Üstü	1	1,1

Mısır	15	16,7	Toplam	90	100
İsveç	15	16,7	Statü	Frekans	Yüzde
Kolombiya	15	16,7	Bakım Teknisyeni	46	51,1
Suudi Arabistan	15	16,7	Kontrolör	31	34,4
Toplam	90	100	Eğitmen	13	14,4
Hizmet Süresi	Frekans	Yüzde	Toplam	90	100
1-3 Yıl	5	5,6			
4-6 Yıl	11	12,2			
7-9 Yıl	17	18,9			
10 Yıl ve Üzeri	57	63,3			
Toplam	90	100			

Bu doğrultuda özellikle medeni durum ve yaş ile yakından ilişkili olarak sosyal açıdan belirli bir olgunluk seviyesine ulaşmanın yanı sıra hizmet yılı ve eğitim durumuyla doğru orantılı olarak belirli bir tecrübî seviye ulaşılmış olmanın örgüte duyulan duygusal bağlılık düzeyini pozitif yönde etkilediği yorumlanabilir. Bununla birlikte cevaplayıcıların çalıştıkları statüleri ile hissettikleri duygusal bağlılık arasında bir ilişki olmadığı sonucuna yapılan analizlerle ulaşılmıştır. Yapılan analizler ışığında elde edilen sonuçlar incelendiğinde, farklı ülkelere mensup işgörenlerin duygusal bağlılıklarının kişisel özelliklerine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre araştırmamızın “**H₀**: Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları kişisel özelliklerine göre farklılık göstermemektedir” temel hipotezi rededilmiş; **H₁**: “Personelin örgütlerine karşı hissettikleri duygusal bağlılıkları kişisel özelliklerine göre farklılık göstermektedir” hipotezi ise kabul edilmiştir.

Katılımcıların duygusal bağlılık sorularına verdikleri cevaplar ışığında; kurumların çalışanlarına sağlayacakları kıdem tazminat teşvikleri, yüksek emeklilik yardım teşvikleri ve çeşitli ödül sistemleri vasıtasıyla çalışanların duygusal bağlılıkları artırılabilir. Bununla birlikte örgüt kültürünü yaymayı amaçlayan kurum içi ve dışı eğitim ve seminerler aracılığı ile de aidiyet duygusunun gelişimi sağlanabilir. Bu durumun duygusal bağlılık düzeyinde bir artış yaratması muhtemel görünmektedir.

Örgüte bağlılık, çalışanların örgütle özdeşleşmesini ve örgüte katılımını arttıracak; dolayısıyla da çalışanlardan daha üstün performans elde edilebilecektir. Bu sebeple işletmelerin çalışanlarının duygusal bağlılık düzeylerini arttırmaya yönelik politikalar belirlemeleri önemlidir. Duygusal bağlılığın yüksek düzeyde olması devamlılık bağlılığını da

beraberinde getirecek; hem işgören devri ile ilgili maliyetler azalacak hem de çalışanların işte göstermiş oldukları performans düzeyi yükselecektir. Politika belirleme konusunda ise Allen ve Meyer' in ileri sürmüş olduğu üç boyutlu örgütsel bağlılık modelindeki örgütsel bağlılığın belirleyicilerine dikkati yöneltmek yararlı olabilir (Özutku, 2008:94).

Kaynakça

- Allen, Natalie; Meyer, J.P. (1991), "A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment", *Human Resource Management Review*, Vol. 1, No. 1, pp. 61-89.
- Allen, Natalie; Meyer, J.P. (1997), *Commitment in The Workplace: Theory, Research and Application*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Angle, Harold L.; Perry, James L. (1981), "An Empirical Assessment of Organizational Commitment and Organizational Effectiveness", *Administrative Science Quarterly*, Vol. 26, No. 1, pp. 1-14.
- Aslan, Şebnem (2008), "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Örgütsel Bağlılık ve Mesleki Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Araştırılması", *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt 15, No. 2, s. 163-178.
- Becker, Howard (1960), "Notes on The Concept of Commitment", *American Journal of Sociology*, Vol. 66, pp. 32-42.
- Boylu, Yasin; Pelit, E.; Güçer, E. (2007), "Akademiye'nin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt 44, No. 511, s. 55-74.
- Carson, Kerry D.; Carson, Paula Phillips; Bedeian, Arthur G. (1995), "Development and Construct Validation of a Career Entrenchment Measure", *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, No. 68, pp. 301-320.
- Cohen, Aaron (1992), "Antecedents of Organizational Commitment Across Occupational Groups: A Meta-Analysis", *Journal of Organizational Behavior*, Vol. 13, No. 6, pp. 539-558
- Çöl, Güner; Ardiç, Kadir (2008), "Sosyal Yapısal Özelliklerin Örgüte Bağlılık Üzerine Etkileri", *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 22, No. 2, s. 157-174.
- Dordevic, Biljana (2004), "Employee Commitment in Times of Radical Organizational Changes", *Economics and Organization*, Vol. 2, No. 2, pp. 111-117.
- Eren, Erol (2000), *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Meyer, John P.; Herscovitch, L. (2001), "Commitment in The Workplace: Toward a General Model", *Human Resource Management Review*, No. 11, pp. 299-326.
- Mowday, Richard T.; Steers, Richard M.; Porter, Lyman W. (1979), "The Measurement of Organizational Commitment", *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 14, No. 2, pp. 224-247.
- Obeng, Kofi; Ugboro, I. (2003), "Organizational Commitment Among Public Transit Employees: An Assessment Study", *Transportation Quarterly*, Vol. 57, No. 2, pp. 83-98.
- Özkaya, Meltem Onay; Kocakoç, İpek Deveci; Kara, Emre (2006), "Yöneticilerin Örgütsel Bağlılıkları ve Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkileri İncelemeye Yönelik Bir Alan Çalışması", *Yönetim ve Ekonomi*, C.13, S.2, s.77-96.

- Özutku, Hatice (2008), Örgüte Duygusal, Devamlılık Ve Normatif Bağlılık İle İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, C.37, S.2, s.79-97.
- Powell, Deborah M.; Meyer, J.P. (2004), "Side-bet Theory and The Three-Component Model of Organizational Commitment", *Journal of Vocational Behavior*, No. 65, pp. 157-177.
- Shore, Lynn M.; Tetrick, L.; Shore, T.H.; Barksdale, K. (2000), "Construct Validity of Measures of Becker's Side Bet Theory", *Journal of Vocational Behavior*, No. 57, pp. 428-444.
- Tak, Bilçin; Çiftçioğlu, Aydem (2009), "Üç Boyutlu Mesleki Bağlılık Ölçeğinin Türkçe'de Güvenilirlik ve Geçerliliğinin İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması", *İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, No. 1, s. 35-54.
- Tanner, Bobbie M. Jr. (2007), An Analysis Of The Relationships Among Job Satisfaction, Organizational Trust, And Organizational Commitment In An Acute Care Hospital, Doctoral Thesis, San Francisco CA: Saybrook Graduate School and Research Center.
- Wasti, Arzu S. (2002), "Affective and Continuance Commitment to The Organization: Test of An Integrated Model in The Turkish Context", *International Journal of Intercultural Relations*, Vol. 26, No. 5, pp. 525-550.
- Zajac, Dennis M.; Mathieu, John E. (1990), "A Review and Meta-Analysis of the Antecedents, Correlates, and Consequences of Organizational Commitment", *Psychological Bulletin*, Vol. 108, No. 2, pp. 171-194.

**CİNSİYETLER ARASI GELİR EŞİTSİZLİĞİNİ GİDERMEDE BİR ARAÇ OLARAK
MİKRO KREDİ: BİLECİK İLİ UYGULAMASI¹**

Necati ÇİFTÇİ*

Refiye AKKUL**

Özet:

1976 yılında Bangladeş'te M.Yunus'un özellikle kadınlar için başlattığı ve bütün dünyaya hızla yayılan mikro kredi yoksullukla savaşmak için düşünülmüştür ve başarıyla da uygulanmaktadır. Kadınların mikrokredi yoluyla bir gelir elde etmeleri ve kendileri için ve aileleri için harcama yapmaları önemlidir. Mikrokredi; cinsiyetlerarası gelir eşitsizliğini gidermede etkili olabilecek bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Çalışmada Bilecik ilinde yaşayan ve mikrokrediden yararlanan kadınlara ilişkin yapılan anket sonucunda Mikrokrediden yararlanan kadınların gelirlerinde dikkate değer artış olduğuna yönelik bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mikrokredi, Kadın Yoksulluğu, Cinsiyetlerarası gelir eşitsizliği

Jel Kodları: D63, J15, J16

**THE EFFICIENCY OF MICRO CREDIT ON RESOLVING INCOME
INEQUALITY BETWEEN SEXES: THE CASE OF BİLECİK**

Abstract:

Micro credit is initiated by M.Yunus especially to fight against to poverty of women in Bangladesh in 1976. Afterward it has been successfully applied all over the World. It is important for the women to have an additional income created by using micro credit and spend it for themselves and for their families. Micro credit is taking the attention of people as an effective method for decreasing the cross gender income inequality. In this study, we examine whether micro credit is increased women's income in Bilecik province. We found that it has notable effect on enhanced women's income.

Key Words: Micro credit, women's poverty, cross gender income inequality

Jel Codes: D63, J15, J16

¹ Bu çalışma yazarlar tarafından Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi II'ye sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

* Yard. Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisat Bölümü, Mail: necati.ciftci@bilecik.edu.tr

** Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mail: refiyeakkul@hotmail.com

1.Giriş

Bangladeş'te ekonomi profesörü olan M. Yunus 1974 yılında köylerde yaptığı çalışma sayesinde Mikro kredi sistemini geliştirmiştir. Bu gün Grameen üyelerinin % 97'sini kadınlar oluşturmaktadırlar. Mikro kredi, Birleşmiş Milletlerin ortaya koyduğu Milenyum Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olan önemli bir araçtır. Dünyadaki yoksullukla mücadelede en etkili araç olan mikro krediden 150 milyondan fazla insan yararlanmaktadır. Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi ülkelerde açlıkla mücadele eden fakir insanlar için hayatta kalma aracı olarak kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise, sosyal bağların güçlenmesini kolaylaştırmak için mikro kredi uygulamaları yapılmaktadır.

Mikro kredi yoksulluğu ortadan kaldırmanın yanı sıra, yeni yatırımları cesaretlendirmekte ve özellikle cinsiyetler arası gelir eşitsizliğini gidermek için kadınların kendi işlerini kurmalarına imkân vererek tüketici olmaktan çıkarıp üretici haline dönüştürmektedir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mikro kredinin tanımı, özellikleri, amacı ve felsefesi anlatıldıktan sonra ikinci bölümde mikro kredinin nasıl uygulandığına değinilmiştir. Üçüncü bölümde dünyada ve Türkiye'de mikro kredinin nasıl uygulandığı, özellikle Bilecik ilinde mikro kredi alan üyelerle yapılan anket sonuçları incelenecektir. Sonuç bölümünde konu ile ilgili önerilerde bulunulacaktır.

2. Mikro Kredi

Mikro kredi, gelir getirici bir faaliyette bulunmak isteyen yoksullara özellikle kadınlara verilen küçük ölçekli bir bireysel kredi türüdür (www.tgmp.gov.tr). Mikro kredi bölgeler ve cinsiyetler arası gelir farklılıklarının giderilmesinde ve yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır (Korkmaz vd., 2004:17).

2.1. Mikro Kredinin Amacı

Bireylerin başış almak yerine çeşitli finansman kuruluşlarından borç almalarını sağlayarak, kendi işlerini kurup çalışarak hayatlarını kazanmalarına olanak veren mikro kredi; düşük gelirli kişiler için oldukça avantajlı bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır (Dolun, 2005:2; İslam, 2006: 58). Ataerkil toplum yapısı yüzünden zaten yeterince zarar görmüş kadınların, neredeyse tükenmiş olan özgüvenleri, bir de iş hayatına girme fırsatından mahrum kaldıkları için parçalanmaktadır. Buna ek olarak başkalarının merhametine muhtaç olarak hayata tutunmaya çalışmak böyle kadınlar için bir hayli zor olmaktadır. Bu açıdan

bakıldığında bağış yapanların iyi niyetinden her ne kadar şüphe duyulamazsa da, psikolojik açıdan üzücü durumlara mahal verilmesi mümkündür.

İşte bu aşamada mikro kredi devreye girmektedir. Bağışın yerini alan mikro krediler, hem yoksulluktan hem de cinsiyetlerinden darbe yiyen; yani çift taraflı ezilmiş kadınlara yeni bir dünyanın kapılarını aralamaktadır.

2.2. Mikro Kredinin Özellikleri

- Kendi işini kurarak gelir getirici faaliyette bulunan yoksullara özellikle kadınlara destek vermeyi esas almıştır.
- Kefalet, teminat veya senet benzeri işlemler istenmediği gibi icra takibi de yapılmamaktadır. Mikro kredide esas olan insanların birbirlerine güvenmesi ve inanmasıdır. Özellikle grup kurmanın temelinde bu amaç yatmaktadır.
- Bütün verilen paralar kredi olup, borç olarak verilir ve haftalık taksitlerle hizmet maliyeti ile birlikte geri toplanır.
- Başlangıç kredi alan üye; aldığı krediyi zamanında öder, disiplinli olarak toplantılara katılır ise, ikinci yıl kredisini arttırarak alma şansına sahip olur.
- Mikro kredi almak isteyenler şubelere giderek başvurabilecekleri gibi, saha çalışmaları esnasında mikro kredi görevlileri de eve kadar gelerek sistemi anlatarak almak isteyenlere mikro kredi verebilirler (http://tgmpfaaliyet_raporu_2007_tr (17.02.2010)).

2.3. Mikro Kredinin Öncelik Sıralaması

Mikro kredide ana hedef yoksul aileleri buldukları durumdan çıkarıp, kendi çabalarını daha iyi koşullara erişmek için kullanmalarını sağlamaktır. Mikro kredinin hedef kitlesi öncelikle kadınlardan oluşmaktadır. Grameen Bank'ın kurucusu Muhammed Yunus da, “Müşterilerinin % 97'sinin kadınlardan oluştuğunu” belirtiyor ([http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=85041\(14/05/2010\)](http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=85041(14/05/2010))).

Kadınların tercih edilmesinin nedenlerini; fazla sorumluluk sahibi olmaları, ödemelerini aksatmadan düzenli bir şekilde yapmaları, daha az riskli ve daha gerçekçi yatırımlara yönelmeleri olarak sayabiliriz. Kadınların hedeflenmesinde diğer bir neden hep arka plana itilmiş olan kadınların desteklenerek iş sahibi olmalarına, gelir elde etmelerine ve toplumda söz sahibi olmalarına yardım etmektir (Christen & Lyman, 2003:1; Öner, 2007:4).

2.4. Mikrokredi ile Ticari Bankalar Arasındaki Farklar

• Geleneksel bankacılık sisteminde bankalar, kredi verecekleri kişilerden ipotek, teminat ve kefalet isterler. Ancak mikro kredi uygulamasında böyle teminatlar yoktur, kefil istenmemektedir.

• Mikro kredi uygulamasında; mikro kredi çalışanları taksitlerin tahsil edilmesi için her hafta mahalle veya köye giderek oradan tahsilatı yaparlar. Ticari bankalarda ise, müşteriler bankaya kadar gitmek mecburiyetindedir.

• Klasik bankaların amacı, karın maksimizasyonudur. Ancak mikro kredi kuruluşlarının ana amacı; özellikle yoksul kadınlara finansal hizmetler sunarak fakirliğin azaltılmasıdır.

• Klasik bankalar kredilendirmede erkekler üzerinde yoğunlaşırken mikro kredi kuruluşları kadınlara öncelik vermektedirler.

• Mikrokredi kuruluşlarında icra veya mahkeme süreci uygulanmamaktadır. Klasik bankacılık anlayışında ise vadesinde tahsil edilemeyen krediler için cezalandırma yöntemine başvurulmaktadır.

• Mikrokredi kuruluşları, kredisini ödemekte güçlük çekenlerin kredilerini yeniden yapılandırarak onların üretkenliğini teşvik etmekte ve hayatlarını daha iyi koşullarda devam ettirme olanağı sağlamaktadır.

• Klasik bankacılıkta borç alanlar ödeme güçlüğüne girdiğinde, kredi üzerinde faiz yürütülmesine devam edilmektedir. Bunun sonucunda uygulanan faiz kimi zaman ana paranın birkaç katına çıkmaktadır. Mikrokredi kuruluşlarında ise ödenecek faiz önceden belirlenen maksimum miktarı aşmamaktadır (<http://www.israf.org/pdf/mikrofinansman-farki.pdf>. (12.07.2010)).

3. Mikrokredi Uygulaması

Grameen Bankası; 1983 yılında çıkarılan tüzükle birlikte yasal bir görünüme kavuşmuştur. Grameen Bankası'nda kredi çeşitleri şunlardır;

1. Temel Kredi,
2. İskân Kredisi,
3. Yükseköğrenim Kredisi,
4. Teknoloji Kredisi,

5. Küçük İşletme Kredisi,
6. Kredi alan üyelerin okuldan mezun olmuş öğrencileri için İşletme Kredisi,
7. Dilenciler için verilen krediler (Lofça vd., 2010:98).

Genelde aynı amaca sahip ya da aynı meslek grubuna mensup 5 kişiden oluşan gruplar oluşturulmaktadır. Gruplarda bir grup lideri vardır. Gruplar haftalık toplantı yaparak; kredilerin geri ödemelerini tespit etmekte, değişik konularda konuşmalar yaparak görüşlerini paylaşmaktadırlar. Grup oluşumundan yaklaşık üç ay sonra grubun en fakir iki üyesine ilk kredileri verilmektedir. Onlar geri ödemelerini düzgün bir şekilde yerine getirirlerse diğer iki üyeye ve son olarak da grup liderine kredileri verilir. Grup liderleri gruplarındaki diğer üyelerin kredi dağıtımını ve geri ödemelerin toplanmasına yardımcı olmaktadır. Kredilerin geri ödemeleri 50 haftalık taksitlerle düzenlenmektedir (<http://www.grameeninfo.org/bank/bcycl.html>.(01.12.2010)).

Bu küçük grupların altısının bir araya gelmesiyle bir merkez grubu oluşturulmaktadır. Merkez gruplarının da; kendi içlerinde bir merkez lideri ve yardımcısı vardır. Küçük grupların toplantıları yanında Merkez Grupları da düzenli olarak haftalık toplantılar yaparlar. Toplantılarda grup bilinci aşılacak için ve Merkez Grubundaki üyelerin güven duygularını geliştirmek adına bir çeşit yemin töreni yapılmaktadır. Bankanın görevli memuru da bu toplantılara katılarak kredilerin geri ödemeleri yapmaktadır. Toplantılar sayesinde bireylerin bankaya gitmeleri yerine bankanın ihtiyaç sahiplerine ulaşması amaçlanmıştır (<http://www.grameeninfo.org/bank/bcycl.html>.(01.12.2010)).

3.1. Grameen Vakfının Doğuşu

Grameen 'in yoksullukla savaşındaki başarısı tüm dünyanın ilgisini çekmiştir. Bangladeş'te yoksullar için başarılı olan sistemin farklı coğrafyalarda da yoksulluğa çare olarak uygulanması düşünülmüştür. Diğer ülkelerde hayata geçirilen mikrokredi projelerine destek olmak amacıyla 1989 yılında Grameen Vakfı kurulmuştur. Vakfın görevlendirdiği eğitimli Grameen çalışanları dünyanın çeşitli bölgelerine giderek Grameen Bankasının modellerini kurmaktadırlar (Adaman ve Bulut, 2007:29). 22 ülkede 52 ortağı bulunan vakıf, Asya, Afrika, Amerika ve Ortadoğu'da 11 milyon dolayında kişiye yardım etmektedir (<http://www.milliyet.com/2006/10/13/son/sondun18.asp>(13/ 07/ 2010))

4. Dünya’da Mikrokredi Uygulamaları

Mikrokredi projesi 1976 yılında Jobra köyünde başlamıştır (Yunus, 2003:15-24). Mikro kredi gelişmiş ve gelişmekte olan 175 ülkede uygulanmaktadır (<http://israf.org> (12.07.2010)).

Bangladeş’te Muhammed Yunus’un başlattığı mikro kredi hizmetleri günümüzde mikro işletmelerin oluşmasına yönelik kredi hizmetlerinden, para transferleri ve sigortacılık işlemlerini kapsayan geniş bir hizmet yelpazesi oluşturan mikro finans hizmetlerine dönüşmüştür (Döşeyen, 2000: 37).

Dünya geneline baktığımızda Tablo 1’de gördüğümüz ülkelerin mikrokredi yoluyla kadınların cinsiyetler arası gelir eşitsizliğini çözmek için başlattıkları çalışmalar yer almaktadır.

Kadınlar için özellik arz eden birkaç ülkeyi incelemek konumuz açısından yararlı olacaktır;

Grameen programı bir kutup bölgesinde ilk defa Norveç’te uygulanmıştır. Norveç’te mikro kredilerin yoksulluğu ortadan kaldırmak için değil, aksi halde adalarını terk edecek insanların sosyal hayatlarının devamını sağlamak için kullanılmıştır. Bu programın başarısı sayesinde halen Finliler ve Ruslar’ da kuzey bölgelerinde aynı programı başlatmıştır ([http://www.bulentbalkan.com /index_files/Page1597.htm](http://www.bulentbalkan.com/index_files/Page1597.htm) (14.07.2010)).

Tablo 1

Dünya’da Mikrokredi Kaynaklı Önemli Başarı Örnekleri

ÜLKE	Örgüt/kişi Adı	Çalışmaları
Hindistan	SEWA(1970)	İlk mikro krediyi başlattılar.
Portekiz	Nakış İşçileri Sendikası (1970)	Sosyal haklar sağlamış bir işçi örgütüdür.
Şili	4 Yerel Ev Eksenli Çalışan Sendikası	Latin Amerika’yla koordinasyonlu çalışmaktadır.
Asya (Nepal,Tayland..)	Ev Eksenli Çalışan Kadın Örgütleri	Mikrokredi yoluyla yoksulluğun azaltılması çalışmaları yapmaktadır.
Orta ve Doğu Avrupa	Ev Eksenli Çalışan Kadın Örgütleri	Bazıları resmi olarak da örgüt kurmuşlardır.
Tunus	Enda Inter-Arabe (1990)	28.000 kişiye mikrokredi verilmiştir.

Lübnan	Kırsal Kapasiteyi Geliştirme Birliği (ADR)	Yönetim konusunda dersler vermektedir. Uluslar arası destek almaktadırlar.
İran	Hamyaran Sivil Toplum Şemsiye Örgütü	Kent ve ulusal seviyelerde üç aşamalı örgütler kurmuştur.

Kaynak: Aşçı ve Demiryürek, 2008:s 77.

Endonezya mikrokredi sektöründe; Bank Rakyat Indonesiac (BRI) hizmet vermektedir. Özellikle kırsal kesime mikro finans hizmetleri bankadan bağımsız bir birim olarak çalışan Unit Desas (UD) aracılığıyla hizmet verilmektedir.

Endonezya’ da yapılan ve kadınlara kredi vermenin sonuçlarını araştıran çalışmanın sonuçlarına göre kadınlara verilen kredinin kadınların aile içinde alınan kararlara katılımı arttırdığı, doğum oranını düşürdüğü ve hane halkının beslenme şartlarını iyileştirip çocukların eğitime olan ilgilerini arttırdığı görülmüştür (Panjaitan-Drioadisuryo, 1999:770).

4.1. Türkiye Grameen Projesi (TGMP)

Türkiye, Grameen türü mikro kredi ile tam olarak 2003 yılında tanışmıştır. Dünya Bankası’nın 500 milyon dolar kredi vermesi ve Başbakanlığın da ek olarak 130 milyon dolar bütçe ayırmasıyla; Türkiye İsrافی Önlleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust işbirliğiyle Diyarbakır’da 11 Haziran 2003 tarihinde proje uygulanmaya başlanmış ve 18 Temmuz 2003 tarihinde ilk mikro kredi çekleri verilmiştir (<http://www.tgmp.gov.tr>(18.07.2010)).

2003 yılında Diyarbakır’da pilot proje olarak uygulanmaya başlanan TGMP 1 şube, 2 grup ve 10 üye ile faaliyetlerine başlamıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucu 6 kişi kredi verilebilir bulunmuş ve toplam 3000YTL kredi kullanılmıştır. TGMP’nin 2008 yılı faaliyet raporlarına göre 2009 yılı itibariyle Şube sayısı 56 olmuştur. 2010 yılında bütün illerde şube açılması hedeflenmektedir (<http://www.tgmp.gov.tr>(18.07.2010)).

4.1.1. TGMP’nin Hedef Kitlesi

Türkiye’de TGMP’nin hedef kitlesi fakir olan insanlar özellikle fakir olan kadınlardır. Kırsal kesimde yaşayan ve 50 dönümden az arazisi olanlar ile kentlerde yaşayıp eşidi mal

varlığına sahip olan veya hiç mal varlığı olmayan fakir kadınlara kredi vermeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır (<http://www.tgmp.gov.tr>(18.07.2010)).

4.1.2.TGMP'nin Prensipleri

Yoksullar için düzenlenen projenin amacı; insanlara hibe vermektense özellikle kadınları üretkenliğe sevk ederek hayata yeni bir başlangıç yapmalarına imkân sağlamaktır.

Grameen Vakfıyla ortak yürütülen bu projenin Türkiye'de devamlılığını sağlamak açısından bazı prensipler belirlenmiştir. TGMP' nin prensiplerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1.TGMP, bir finansal organizasyondur, öncelikle çok yoksul insanlara, özellikle kadınlara destek vermektedir. TGMP'nin temel amacı; yardım ettiği yoksul insanların, hayatlarındaki ekonomik zorluklarla mücadele etmelerine yardımcı olmaktır.

2.TGMP' den kredi kullanabilmek için beş kadından oluşan grup oluşturmaları zorunludur.

3.TGMP'de yoksul insanlara verilen kredinin tahsilatı, görevli personelce evlerine kadar gidilerek yapılmaktadır.

4.TGMP'de teminatsız ve kefaletsiz bir şekilde yıllık olarak verilen kredinin geri ödemeleri haftalık taksitler halinde yapılmaktadır.

5.TGMP'de mikrokredinin limiti, yapılacak olan faaliyete ve gösterdikleri performansa göre belirlenmektedir. Genel olarak, üyenin kendi performansı ve grup performansına dayalı olarak kredi limiti arttırılabilmektedir (TGMP Faaliyet Raporu, 2008:7).

4.1.3.TGMP Uygulamasında Kredi Türleri

TGMP'nin Türkiye'de uyguladığı kredi türlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (TGMP faaliyet raporu 2007;13-17).

4.1.3.1.Temel Kredi

TGMP'de ana olan kredi türüdür. Yoksullar, ilk kredilerin bu kredi ile almaktadırlar. Normal olarak mikro kredi almak isteyen dar gelirli kadınlara verilen ve 100 TL – 700 TL

arasında değişen miktarlardaki kredidir. Temel kredi bir yıllık olarak verilmektedir. Bütün üyeler, aynı sistemde kalmak ve başarılı girişimci olmak şartıyla, kredi limitlerini arttırabilmektedirler. Bu sistemde üyeler, aldıkları kredi tarihinden itibaren 6 ay sonra ödediği miktarı tekrar kredi olarak alabilmektedirler. Üyelerin gönüllü tasarruf hesaplarına para yatırmalarına da imkân verilmektedir.

4.1.3.2. Girişimci Kredisi

Temel krediyi alanlar arasından, ticari olarak iş yapmak isteyen ve iş kadını olma yolunda önemli adımlar atmış ve onu kanıtlamış olan mikro kredi kullanıcısı kadınlara birinci yıldan sonra, her yıl en fazla 1000 TL artırılarak verilen kredi türüdür.

4.1.3.3. Mücadeleci Vatandaş Kredisi

Halen dilencilik yapmakta olan kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın bütün dilencilere verilen kredi çeşididir. 50 YTL'den başlayarak ve hizmet maliyeti alınmadan verilen kredide; geri ödeme yapılması, geri ödemenin taksit zamanı ve miktarını mücadeleci vatandaş belirlemektedir. Krediyi alan kişi, verilen krediyi geri ödemediği takdirde kendisine yeni kredi verilmemektedir. Verilen krediyi dilenci parası kullanılmadan tamamen yaptığı çalışmadan elde ettiği gelirle iade eden kişiye, %100 artırılan miktarda yeni kredi verilir. Bu krediden amaç, hiç kimseyi dilenci olarak bırakmamaktır.

4.1.3.4. Mikrosera İçin Verilen Kredi

2008 yılında mayıs ayında Mikrosera programı adıyla yeni bir program başlatılmıştır. Üyelere meyve ve sebze yetiştirmelerinde kullanılabilecek küçük bir sera sistemi tanıtmaktadır. Bazı üyeler evlerinin çatısına sera kurmuştur. Seraların tabanına toprak yerine perlit döşenmektedir. Mikrosera' da toprak yerine aynı zamanda talaş, kum yada başka bir madde de kullanılabilmektedir. Topraksız tarım olduğu için bu sistemde çok az su gerekmektedir. Aynı zamanda üretimde diğer üretimlere nazaran çok daha fazladır. Meyve, sebze, çiçek yetiştiriciliği yapılabilmektedir.

4.1.3.5. Hayvancılık Kredisi

Bu kredide, mikrosera kredisinde olduğu gibi 2008 yılının mayıs ayında başlatılmıştır. Mevcut üyelere yönelik olarak uygulanan ek bir kredidir. Daha önce sığır yetiştiriciliği konusunda deneyimi olan üyelere verilmektedir. TGMP 129 üyeye toplam 129.000TL hayvancılık kredisi dağıtılmıştır. Haftalık toplantılarda hizmet bedeli toplanmaktadır.

4.1.3.6. Sözleşmeli Kredi

Sözleşmeli kredi aslında bir kredi çeşidi değildir. Kredi alan yoksul üyelere haftalık olarak tahsil edilen kredi geri dönüşlerinde meydana gelebilecek muhtemel zorluklara karşı düşünülen bir alternatif yöntemdir. Kredi ödemekte zorluk yaşayan yoksullar, bu sistem sayesinde yoksulun borcunun tahsil edilmesinde zamanın genişletilmesini öngörmektedir. Böylece yoksul kişiler borcu öderken daha rahat olacak ve daha çok çalışma şevki edinebileceklerdir.

4.1.3.7. Gönüllü Tasarruflar

Gönüllü tasarruflar bir kredi şekli değildir. Kredi alan kişilerin gönüllü olarak yaptıkları tasarruflardır. Temel amacı yoksul insanlarda tasarruf bilincinin oluşturulmasıdır. Kendi hesaplarında biriken gönüllü tasarruflarla hayatlarında beklenmedik şekilde çıkan acil ihtiyaçlarını karşılamak için kullanabilmektedirler.

4.1.4. Kredilerin Verilme Süreçleri

Grameen Mikrokredi Projesi, Grameen Bank'ın yöntemlerini uygulayarak yoksul kesimi hedeflediği için; kredi verme süreci de benzerlik göstermektedir.

Proje kapsamında grup kredileri kullanılmaktadır. Üyelerin aynı aileden olmaması, aynı mahalle ya da köyde yaşaması ve benzer ekonomik şartlara sahip olması kredi kullanma sürecinde başlıca aranan şartlardır. Grameen Bank modelinde olduğu gibi grup üyeleri kendi aralarından birini grup başkanı seçerler. Krediler verilmeden ilk aşamada grup üyelerine kredi ile ilgili bilgi yedi günlük bir eğitim süresi içinde öğretilmektedir. Krediyi kullanma ve geri ödeme sürecinde yapmaları gerekenler anlatılmaktadır. Eğitim sonucunda TGMP'nin önerisinin grup üyelerince öğrenilmesi istenmektedir. Bu on öneri şunlardır (<http://www.tgmp.gov.tr>(18.07.2010));

1. Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi'nin dört prensibini takip edecek ve ilerleteceğiz. Bunlar: "Disiplin, Birlik, Cesaret ve Çok Çalışmak"
2. Başarıyı ailelerimize getireceğiz.
3. Aile nüfusunu mümkün olduğunca az tutacağız ve harcamalarımızı en aza indireceğiz. Kendi sağlığımıza dikkat edeceğiz.
4. Ekilebilir arazimiz olduğu takdirde sebze yetiştirip yiyeceğiz ve ihtiyaç fazlasını satacağız.

5. Çocuklarımızı eğiteceğiz ve onların eğitimi için gereken parayı kazanacağız.
6. Her zaman birbirimizin yardımına hazırlıklı olacağız. Eğer herhangi birimizin başı darda ise hepimiz ona yardım edeceğiz.
7. Eğer herhangi bir merkezde olumsuzluk ve disiplinsizlik varsa, oraya gidip onu düzelteceğiz.
8. Yardımlaşmayı sürdüreceğiz. Birbirimize destek olacağız.
9. Çocuklarımızı ve çevremizi her zaman temiz tutacağız.
10. Sürekli işlerimizi ilerletmenin yollarını arayacağız. Korku ve endişelerimizi yok edeceğiz.

Bu süreç içinde proje yetkilileri üyeleri gözleme fırsatı bulmaktadır. Eğitim sürecinin ardından krediler verilmektedir.

Türkiye’de başlangıç mikrokredi miktarı bir yıl için 100-700 TL arasında değişmektedir. Uygulanan “sermaye birikimi merdiveni” modeli sayesinde ilk yıl kredi almış ve taksitlerini tamamlamış kredi alan kadınların kredi miktarı her yıl en fazla 1000 TL’ye kadar arttırılabilmektedir.

4.1.5. Kredilerin Geri Ödenme Süreci

TGMP’nin uyguladığı mikrokredi yaklaşımı, Grameen modeline göre olmaktadır. Mikrokredinin geri dönüş sistemi olarak Genel Grameen (GGS) uygulanmaktadır. Mikrokredi programları için yeni imkanlar sağlamak için oluşturulmuş basit bir sistemdir. Kredinin limiti bireysel olarak üyenin gösterdiği kapasite ve kredinin kullanım amacına göre belirlenmektedir. Genel olarak üyeler temel kredi sistemiyle gelir getirici faaliyete aldıkları andan itibaren başlarlar. Bir hafta sonra, alınan kredi hizmet maliyeti ile birlikte 46 haftada ve haftalık olarak geri ödenmektedir. Mikro kredi alan kişilerden yıllık olarak % 15 oranında hizmet maliyeti alınmaktadır. Mikro kredi kullanıcılarından alınan hizmet maliyeti, mikro kredi faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla alınmaktadır (TGMP 2008, TGMP’nin el kitapçığı).

Kredi ödeme sürecinde üyelerle haftalık toplantılar yapılmaktadır. Bu toplantılar da üyeler birbirleriyle deneyimlerini ve karşılaştıkları sorunları paylaşmakta, proje yetkilileri de kredilerin nasıl kullanıldığını ve yürütülen faaliyetlerin ne durumda olduğunu takip etmektedirler (Acar, 2006: 33).

Projede üyelere tasarruf alışkanlığı öğretilmeye çalışılmaktadır. Üyelerden başlangıçta 7 TL alınmakta ve geri ödeme süreci boyunca her hafta belirli miktarlarda tasarruf yapmaları istenmektedir. Bu tasarrufları üyeler ihtiyaçları olduğu zamanlarda kullanabilmektedir.

4.1.6. Bilecik İlinde Mikrokredi Uygulamaları

Yoksul ailelerde; kaynaklar üzerindeki kontrol genelde erkeğe aitken, kadının parayla ilişkisi onu idareli kullanmak ile sınırlıdır. Mikro kredi yoksulluğu ortadan kaldırmanın yanı sıra, yeni yatırımları cesaretlendirmekte ve özellikle cinsiyetler arası gelir eşitsizliğini gidermek için; kadınların kendi işlerini kurmalarına imkân vererek onları tüketici olmaktan çıkarıp üretici haline dönüştürmektedir.

Bilecik ilinde mikro kredi 2009 yılında uygulanmaya başlamış olmasına rağmen, 2010 yılı sonunda üye sayısı 719 kişi olup, 691 kişi mikro kredi kullanmıştır. Kullananların tamamının kadın olması ve ödemelerin düzenli olarak yapılması konumuz açısından önemlidir.

Çalışmamızda incelediğimiz temel konular; mikro kredinin cinsiyetler arası gelir eşitsizliğine çözüm olup olmadığı, kadınların mikro kredi kullanımı sayesinde ekonomik özgürlüklerine kavuşup kavuşmadıkları, mikro kredi almaya başladıktan sonra ekonomik olarak kendi kararlarını vermeyi başarıp başarmadıklarıdır.

Veri toplamak amacıyla anket tekniği benimsenmiştir. Anketler Bilecik ilinin Şubat ayında yapılan TGMP haftalık grup toplantıları sırasında uygulanmıştır.

Mikrokredi kullanıcılarının yaş aralığını incelediğimizde, % 74 ile 26- 45 yaş aralığında 185 kişinin bulunduğunu görmekteyiz. Buradan genç nüfusun daha çok mikrokredi talebinde bulunduğu sonucuna ulaşıyoruz.

Bilecik ilinde mikrokredi kullanan bayanların % 54'lük kısmı ilköğretim mezunu olup bu da bize mikrokredi kullanan kadınların eğitimlerinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte kredi kullanan kadınlar arasında Yükseköğretim mezunu olanların oranı % 5 olarak doğu illerinde mikrokredi alan kadınlara yapılan anketlerde hiç yükseköğretim mezunu çıkmaması düşünüldüğünde oldukça yüksek bir orandır.

Mikrokredi kullanan kadınların % 6'sı (14 kişi) bekâr, % 85'i (220 kişi) evli, % 7'si (17 kişi) dul/boşanmıştır. Büyük çoğunluk evli olan kadınlardan oluşmaktadır.

Evli olan 220 kadından 141 tanesi yani % 56'sı kendi kararını verdiğini, 79 tanesi yani % 31'i görücü usulü ile evlendiğini beyan etmiştir. Görücü usulü ile evliliğin yaygın olduğu ülkemizde; Bilecik ilindeki bayanların evlilik kararlarını kendilerinin verdiği görülmektedir.

Mikrokredi kullanan kadınların aile yapısına baktığımızda çekirdek aile yapısı göze çarpmaktadır.

Mikrokredi kullanan kadınlar kullandıkları kredi ile çok çeşitli işler yapmaktadırlar. Bunları kategorilere ayırdığımızda; % 37'si (93 kişi) üretim ve işlem işini, % 27'si (68 kişi) iş ve ticaret, % 16'sı (39 kişi) dükkan sahibi, % 15'i (38 kişi) seyyar satıcılık, % 1'i (3 kişi) hayvancılık, yaklaşık % 4'ü (9 kişi) ise herhangi bir iş yapmamıştır.

Krediyle yapılan işte kimlerin çalıştığı konusuna bakıldığında; kadınların % 82'si (206 kişi) tek başına çalışmaktadır, % 8'i eşiyile beraber çalışmaktadır, % 4'ü (10 kişi) yanında işçi çalıştırmaktadır. % 5'i (12 kişi) bu soruya cevap vermemiştir. Krediyi herhangi bir iş için kullanmadığını söyleyen 9 kadın vardır ve ayrıca ne iş yaptığını söylemeyen 3 kadın vardır. Daha çok borç ödemek için alıp herhangi bir iş yapmayan kadınlar da vardır.

Sonuç olarak; kadınların aldıkları mali kaynaklarla yeni işler kurması ve ya mevcut işlerini büyütmesi; onların yaşadıkları ayrımcılıklara çözüm olmuş, gelirlerinde küçük bile olsa bir artış olduğu gözlenmiştir. Gelirlerinin artmadığını söyleyen kadınlar bile mikrokredinin yararlarını göz ardı edemeyeceklerini vurgulamışlardır. Mikrokrediye yapılan eleştirilerden biri krediyi kadınların aldığı ama kullanımını eşlerin yaptığı yönündedir. Ancak; Bilecik'te kredi kullanan kadınların krediyi kendilerinin kullandığı gözlenmiştir. Kadınların krediden elde ettikleri karla hangi tür harcama yaptıkları sorulduğunda çoğunluğu temsil eden 124 kişi yani % 50'si temel ihtiyaçlara olduğunu söylemiştir. Sosyal boyutlarına baktığımızda; kadınların gelirlerini harcama kararı vermeye başlamaları, arkadaş çevrelerinin çoğalması ve aile içi ilişkilerine olumlu yönde yansımaları gibi çok önemli katkıları olmuştur. Bir başka önemli konu kadınlar hemcinslerine mikrokredi almalarını önermiştir.

5. Sonuç

Eşinin geliri ne olursa olsun, gerek aile içi ilişkilerin düzenli bir şekilde işlemesi; gerekse kadınların kendi ayakları üzerinde durabilmesi için kendi ekonomik özgürlüklerine sahip olması gerekmektedir. Bu da küçükte olsa mikrokredi sayesinde mümkün olabilmektedir.

Kadınların, sosyal ve ekonomik kararların alınması sürecine dahil edilmesi gerekmektedir. Kendi kararlarını kendilerinin verebilmesi için onlara daha büyük imkanlar

sunulabilmelidir. Kısıtlı olanaklarla bu kadar büyük işler başaran kadınlar daha fazla imkan verildiğinde daha önemli işler başarabilirler.

Kredilerle yaptıkları işlerden elde ettikleri gelirleri ailelerinin temel ihtiyaçlarına harcayan kadınlar kendilerinden önce ailesini ve çocuklarını düşünmektedir. Bunun içindir ki gelirlerinin artması kadınları her açıdan güçlü kılacaktır. Kadınların güçlü olması demek, gelirlerini arttırması demek onların ailelerinin ve geleceğimiz olan çocuklarımızın da güçlü olması demektir. Kendi kararlarını vermeyi başaran kadınlar daha güçlü nesiller yetiştirerek ülkemizin geleceği açısından da önemli adımlar atmaktadırlar.

Kaynakça

- Acar, Ş. (2006). *Commercial Bank and Microfinance in Turkey*. Banking the Unbankable, Mart 2006.
- Adaman, F. ve Bulut, T. (2007). *Diyarbakır'dan İstanbul'a 500 Milyonluk Umut Hikayeleri: Mikro kredi Maceraları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aşçı, Z ve Demiryürek, K. (2008). Kırsal Yoksullukla Mücadelede Yeni Adım: Mikro kredi. *Hr.Ü.Ziraat Fakültesi Dergisi*, 12 (4), 73-79.
- Christen, R.P. & Lyman, T.R. (2003). *Microfinance Consensus Guidelines: Guiding Principles on Regulation and Supervision of Microfinance CGAP*. Washington: The World Bank Group.
- Dolun, L. (2005). *Mikro Finansman*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü Yayınları.
- Döşeyen, A. (2007). Yoksullukla Mücadele programlarından Mikro kredi ve Türkiye Diyarbakır Örneği Başarı Değerlendirmesi. *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul.
- İslam, M. N. (2006). Mikro finans Uygulamasında Bangladeş ve Türkiye'de Başarı Koşulları. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Korkmaz, E. vd. (2004). *Mikro kredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Lofça, İ. vd. (2010). *Mikro kredi ve Yoksulluk: Yoksulluğun Olmadığı Bir Dünyaya Doğru*. Kahramanmaraş Valiliği, Yayın No: 8.
- Öner, E. (2007). Mikro finans Sistemi Ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İşletme Anabilim Dalı Finansman Bilim dalı Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara.
- Panjaitan-Drioadisuryo, R.M.D. & Cloud, K. (1999). Gender, Self-Employment and Microcredit Programs: An Indonesian Case Study. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol.39, 769-779.
- TGMP (2008). *10000'inci Üyeye Mikro kredi*. El Kitapçığı.
- Yunus, M. , (2003), *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*, İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- www.tgmp.gov.tr

<http://www.milliyet.com/2006/10/13/son/sondun18.asp> (13/ 07/ 2010).

http://tgmpfaaliyet_raporu_2007_tr (17.02.2010).

http://tgmpfaaliyet_raporu_2008_tr (17.02.2010).

http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=85041 (14/05/2010).

<http://israf.org> (12.07.2010).

<http://www.israf.org/pdf/mikrofinansman-farki.pdf>. (12.07.2010).

http://www.bulentbalkan.com /index_files/Page1597.htm (14.07.2010).

<http://www.tgmp.gov.tr> (18.07.2010).

<http://www.tgmp.gov.tr> (18.07.2010).

<http://www.grameeninfo.org/bank/bcycla.html>.(01.12.2010).

**Uluslararası Ham Petrol ve Altın Fiyatlarının Amerikan Doları ile İlişkisi:
Ampirik Bir Uygulama**

Mehmet Şentürk¹

Yusuf Ekrem Akbaş²

Uğur Adıguzel³

Özet

Bu çalışmada, uluslararası altın ve petrol fiyatlarının Amerikan doları ile etkileşimi 1989:01 ve 2013:12 dönemi için araştırılmıştır. Bu bağlamda öncelikle ADF ve DF-GLS birim kök testleri yapılmıştır. Bu test sonuçlarına göre her üç değişken de birinci farkı alınmak suretiyle durağan hale gelmektedir. Birim kök testlerinin ardından Vektör Otoregresif (VAR) modeli etki tepki analizi gerçekleştirilmiştir. Buna göre, Amerikan dolarında meydana gelen bir standart hatalık şok altın ve petrol fiyatlarını negatif etkilerken, altın ve petrol fiyatlarında meydana gelen bir standart hatalık şok, Amerikan dolarını negatif, birbirlerini ise pozitif etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Altın, Ham Petrol, ABD Doları, VAR, Etki-Tepki.

JEL Sınıflandırması: C22, F31, F33.

Abstract

In this study, the international gold and crude oil prices interaction with the U.S. dollar between the period of 1989:01 and 2013:12 were investigated. In this context, primarily the ADF and DF-GLS unit root tests were conducted. According to the results of this test, all three variables by taking the first difference is becoming stationary. Following the unit root tests Vector Autoregressive (VAR) model impulse-response analysis was carried out. According to impulse-response analysis results, a shock on the U.S. dollar, gold and crude oil prices negative affects. In addition to, gold and crude oil price shocks resulting on the U.S. dollar negative, and positive affect each other.

Anahtar Kelimeler: Gold, Crude Oil, US Dollar, VAR, Impulse-Response.

JEL Classification: C22, F31, F33.

¹ İrtibat Yazarı: Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, msenturk@kilis.edu.tr, sen-turkmehmet@hotmail.com

² Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

³ Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bl.

1. Giriş

1980'li yılların başından itibaren özellikle de gelişen ekonomilerde finansal piyasalarda kullanılan yatırım araçlarının çeşitliliği artmıştır. Bu çeşitlilik, finansal piyasalarda kırılmalıkların artmasına ve zaman zaman belirsizlik ortamının oluşmasına neden olabilmektedir. Oluşan belirsizlik ortamında altın genellikle güvenli liman olarak tercih edilmekte ve petrol ile birlikte hisse senedi, hazine bonusu, devlet tahvili gibi sermaye piyasalarında alınıp satılabilmektedir. Bu nedenle söz konusu emtialar üzerine yapılan ticari faaliyetler gün geçtikçe daha da cazip hale gelmektedir.

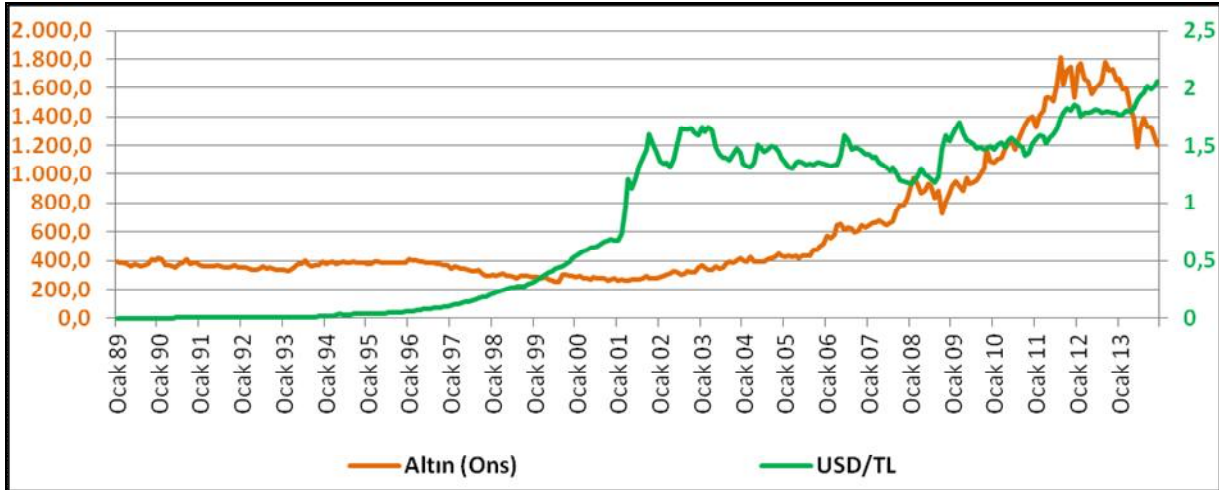
Emtia fiyatları, üretim maliyetleri üzerinde oluşturduğu etki nedeniyle günümüz gelişmekte olan ekonomileri için son derece önemli bir göstergedir. Öyle ki, sanayi üretiminin temel girdisi olarak karşımıza çıkan petrol ve kıymetli maden fiyatları üzerinde belirleyici olan altın fiyatlarının seyri, ekonomisi sanayi üretimine dayalı gelişmekte olan ülkeler için çok önemlidir. Uluslararası ham petrol ve altın fiyatları Amerikan doları cinsinden belirlendiği için Amerikan dolarının söz konusu ülkenin ulusal parası karşısındaki değeri de ham petrol ve altın ithalatında, maliyetleri önemli ölçüde etkilemektedir.

Amerikan dolarının ulusal para karşısında değer kazandığı dönemlerde ham petrol ve altın fiyatlarında bir yükseliş yaşanmasa dahi, ülkenin ithalat maliyetlerinde bir artış yaşanmaktadır. Altın fiyatları, sanayi üretiminde kullanılan bakır, demir, çelik vb. madenlerin fiyatları üzerinde belirleyici rol oynamakta, petrol ise hemen her sektörde enerji başta olmak üzere temel girdi olarak kullanılmakta ve fiyat dalgalanmaları üretim maliyetlerini ciddi ölçüde etkilemektedir. Bu noktada, Amerikan dolarının değeri de önem arz etmektedir. Öyle ki; USD/TL kurunun yükselmesi, bir başka ifade ile Amerikan dolarının, Türk lirası karşısında değer kazanması, Türkiye'nin söz konusu emtiaları ithal ederken daha yüksek maliyetlere katlanması anlamına gelmektedir. Bu da, ülkenin ihracat ve ekonomik büyümesini yavaşlatabildiği gibi, üretim maliyetlerindeki artıştan kaynaklı olarak sanayi üretimindeki daralma nedeniyle işsizlik ve enflasyon gibi ciddi makro ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmasına da neden olabilmektedir.

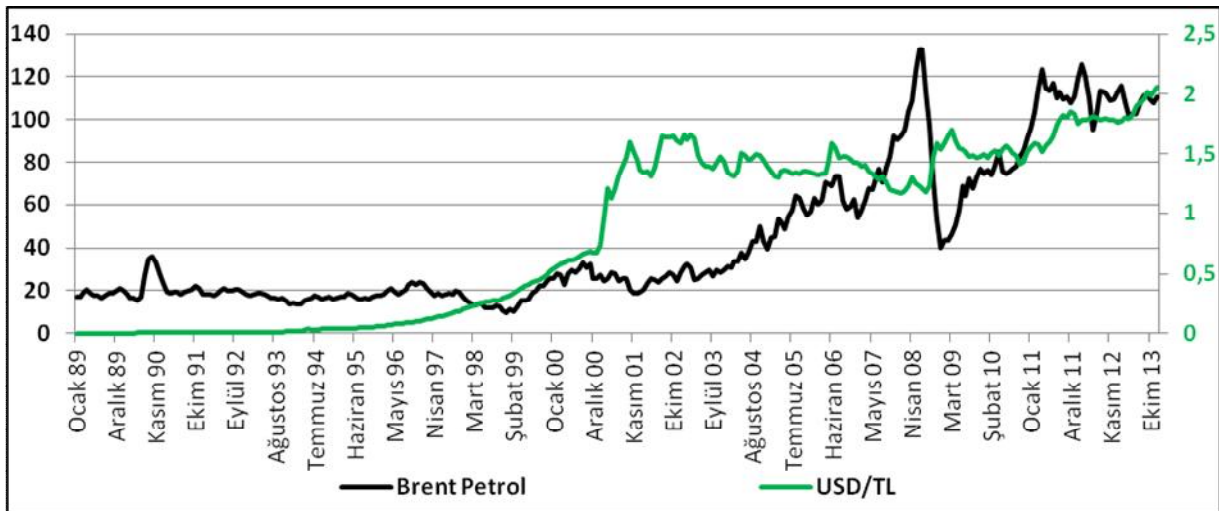
2. Altın ve Petrol Fiyatları ile Amerikan Dolarının Gelişimi

Şekil 1.'de 1989:01-2013:12 döneminde uluslararası altın fiyatları ve USD/TL kurunun, Şekil 2.'de ise, ham petrol fiyatları ile USD/TL kurunun seyri görülmektedir. Buna göre; her iki grafikte de söz konusu dönem içerisinde altın ve petrol fiyatlarının Amerikan

doları ile ters yönlü hareket içerisinde olduğu net bir biçimde görülmektedir. Öyle ki; Ocak 2001'den bu yana USD/TL kurunda yaklaşık iki kat artış görülmektedir. Bu dönemde, altın ve petrol fiyatlarının yükseliş trendine girdiği dönemlerde USD/TL kurunda gerilemeler görülürken, altın ve petrol fiyatlarının düşüş trendine girdiği dönemlerde de USD/TL kurunda yükselişler dikkati çekmektedir. Bu seyir özellikle de 2008 küresel finans krizinin yaşandığı dönemde belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1. 1989:01-2013:12 Döneminde Altın Fiyatları ile USD/TL Kurunun Gelişimi
Kaynak: World Gold Council ve TCMB verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2. 1989:01-2013:12 Döneminde Brent Petrol Fiyatı ile USD/TL Kurunun Gelişimi
Kaynak: Energy Information Administration ve TCMB verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

2. Literatür İncelemesi

Uluslararası piyasalarda altın ve petrol fiyatları ile Amerikan Doları arasındaki etkileşimi inceleyen birçok çalışma yapılmıştır. Capie v.d. (2005), altın fiyatları ile Amerikan doları arasındaki ilişkiyi 1971-2004 dönemi için ARCH–GARCH modeli ile incelemiştir. Buna göre; altının Amerikan dolarına karşı son 30 yıldır çok farklı seviyelerde güvenli liman (hedge) durumunda olduğu ortaya konulmaktadır. Bu da, iki temel soru ortaya çıkarmaktadır: birincisi; neden bir korunma –güvenli liman- durumu söz konusu olmuştur? İkincisi ise; altının Amerikan dolarına karşı koruyucu olduğu seviye neden bu kadar farklılaşmıştır? Altın bir güvenli liman gibi görünmektedir. Homojen bir varlık olması münasebetiyle açık pazarda sürekli olarak ticareti yapılabilecek durumdadır. Birçok iktisatçı birçok nedenden ötürü altına bir varlık özelliği kazandırmıştır ama bu nedenlerin altında asıl olarak para birimlerini üreten otoritelerce üretilememesi yatmaktadır. Bu şu anlama gelir; para tedarikini arttıran ve bu yüzden de zaman zaman değerini değiştiren kişiler altının değeri için aynısını yapamaz. Yani; altın fiyatları para piyasasını etkilemekte ancak kontrol mekanizmasının dışında, tamamen piyasa koşullarında belirlenmektedir (Capie v.d., 2005: 351-352).

Altının, Amerikan doları karşısında güvenli liman olarak hizmet vermesi ile ilgili olarak üç etki söz konusudur. Öncelikle, bazı durumlarda, dönüşüm oranlarının dalgalanmasının geçici olduğunu söyleyen sıkı beklentiler olmuştur. Böyle bir beklenti insanların çoğunu portföylerini yeniden düzenlemekten çok dalgalanmadan uzak durmaya itmektedir. İkinci olarak, dünyada altın üreticisi konumunda bulunan bazı ülkelerde meydana gelen krizler ya da arz yönlü volatiliteler, özel sektörün altına karşı duruşu etkilemiştir. Bu tür sorunlar da tabii ki altının arz yönlü beklentilerini riskli kılabilir. Son olarak ise; hükümet ya da merkez bankalarının altına karşı tutumları farklılaşabilmekte devletler altın stoklarını artırma yönünde kararlar alabilmektedirler (Capie v.d., 2005: 351-352).

Pukthuanthong ve Roll (2011) ise; altın ve petrol fiyatlarının Amerikan doları, Avro, Sterlin ve Yen karşısındaki durumunu 1971-2009 dönemi için incelemiştir. Bu çalışmada da yazarlar; uluslararası piyasalarda altın ve petrol fiyatlarının Amerikan doları ile ölçülmesinden kaynaklı olarak, söz konusu üç değişken arasında bir etkileşim olduğunu vurgulamaktadırlar. Öyle ki; Amerikan dolarının diğer para birimleri ile olan etkileşimi dahi bu durumu etkileyebilmektedir. Pukthuanthong ve Roll (2011)'a göre; 1971-2009 dönemi için

Amerikan doları, Avro, Sterlin ve Yen ile altın ve petrol fiyatları arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Bu demektir ki, altın ve petrol fiyatlarındaki volatiliteler anılan para birimlerini ters yönde etkilemektedir. Söz konusu dönemde bu ilişki nadiren tersine dönmekte olup bu da istisnadan başka bir şey değildir.

Lizardo ve Mollick (2010) ise; petrol fiyatları ile Amerikan doları arasındaki etkileşimi ele almışlar ve Amerikan dolarının 2001'den günümüze kadar konvertibl para birimlerine karşı değer kaybettiğini ortaya koymuşlardır. Para dönüşüm oranı modelinin de açıkladığı üzere para tedarikindeki ve çıktısındaki farklılıkları denetleyerek, petrol fiyat şoklarının Amerikan dolarının değerini nasıl etkilediğini inceleyen Lizardo ve Mollick (2010), bu iki değişken arasındaki ilişkiyi Norveç dışındaki tüm ülkeler için çok güçlü olarak görmüşlerdir. Ayrıca; uzun dönemde petrol fiyatları bir çok kez Amerikan dolarındaki volatilitelere neden olmuş ve bu durum ampirik bulgularla da ortaya konulmuştur. Genel olarak, petrolün gerçek fiyatındaki bir artış Amerikan dolarında önemli bir değer kaybına neden olmaktadır. Diğer taraftan önemli bir bulgu daha vardır ki o da; Japonya gibi petrol ithal eden ülkelerin para birimlerinin de Amerikan doları ile ilişkili olarak, petrol fiyatındaki artış karşısında değer kaybettiğidir.

Petrol küresel ekonomide yaygın bir kullanıma sahip olduğundan ve uluslararası pazarda da Amerikan doları ile hesaplandığı için uluslararası piyasalarda petrole olan aşırı talep, fiyatları yukarı çektiği gibi bir yandan da petrol ihraç eden ülkelerin elinde biriken aşırı Amerikan doları rezervi nedeniyle Amerikan dolarının değerini düşürmektedir. Bu durum, Amerikan doları ile ilişkilendirilen tüm para birimlerinin değerini de olumsuz etkilemektedir. Öz olarak; petrol fiyat şoklarının kısa dönemde Amerikan dolarının değerinde bir düşüşe neden olduğu gözlemlenmektedir (Lizardo ve Mollick, 2010: 407). Altın ve petrol fiyatlarındaki bu yükselişler, emtia fiyatlarına yaptığı etki ile ham madde ve ara malı maliyetini yükseltmekte ve bu da hemen tüm dünyada bir küresel resesyona neden olmaktadır. Bunun yanında ülkelerin ekonomik yapısını da bozarak Amerikan dolarını da değersiz hale getirdiğinden ekonomik bunalımı kaçınılmaz kılmaktadır.

Joy (2011)'e göre; altın fiyatları ile Amerikan doları arasındaki ilişki son 25 yılda oldukça farklı bir trend kazanmıştır. GARCH dinamik şartlı bağıntı modeline dayalı deneysel sonuçlar ışığında altın fiyatlarındaki değişimin Amerikan doları fiyatlarındaki değişimle olan bağlantısı genellikle negatiftir. Yani, altın fiyatındaki bir artış Amerikan doları fiyatındaki bir düşüşe neden olmaktadır. Ama bu bağıntı zaman içerisinde sabit kalmamıştır. Son 7 yıldır,

bağıntı artan bir şekilde negatif yönlü baskısını şiddetlendirmektedir. Öyle ki; 2008 yılı son 30 yılın en sert hareketine tanıklık etmiştir. Burada ortaya çıkan durum altının Amerikan dolarına göre daha güçlü bir yatırım sahası olduğudur.

Petrol fiyatları ile altın arasındaki ilişkinin varlığını inceleyen bir diğer çalışma da Zhang ve Wei (2010) tarafından koentegrasyon ve nedensellik testleri ile gerçekleştirilmiştir. Ham petrol piyasası ve altın piyasası arasındaki etkileşimi üç farklı perspektiften inceleyen geniş çaplı bir ampirik çalışma yürütmüşlerdir. Bu perspektifler fiyat koentegrasyonu, fiyat nedenselliği ve fiyat keşfidir (Zhang ve Wei, 2010: 176).

Son dönemde, hem ham petrol fiyatları hem de altın fiyatları arasındaki çekim iki katına çıkmıştır. Aynı zamanda şuna da dikkat çekmemiz gerekiyor ki ham petrol fiyatları ile altın fiyatları arasında pozitif anlamda yüksek derecede bir bağıntı vardır ve bu bağıntı örnekleme süresinde 0.9295 seviyesindedir. Yani altın fiyatları ile ham petrol fiyatları % 92 oranında birbirlerinden etkilenmektedir. Bu da iki pazarın benzer trendleri kullandığını ve etkili fiyat bilgisi içerdiğini göstermektedir. Öte yandan her iki piyasada da dengeli ve uzun süreli ilişki söz konusudur. Bu ilişkinin temelinde de Amerikan doları dönüşüm oranı, ekonomik temeller, jeopolitik olaylar gibi ortak faktörlerden etkilenmeleri yatmaktadır. Bunun yanında aynı gün içerisinde altın fiyatlarının ham petrol fiyatları üzerindeki etkisi, ham petrol fiyatlarının altın fiyatları üzerindeki etkisinden 5 kat daha fazladır. Üstelik ham petrol ve altın pazarları arasındaki uzun süreli dengenin sadece kısa süreli ve sınırlı bir şekilde kendini düzenleyebildiği ortaya konulmaktadır. Bu yüzden, ham petrol fiyatlarını kısa sürede değiştiren ana faktörleri incelediğimizde, altın piyasasındaki değişkenliğinin egemen bir faktör olarak düşünülmesi gerekmektedir ve bu bilgi destekleyici bir referans sağlamaktadır (Zhang ve Wei, 2010: 176-177).

Ham petrol piyasası ile altın piyasası arasında lineer Granger nedenselliği bulunmaktadır. Özellikle, ham petrol fiyatındaki bir düşüş, altın fiyatının da düşmesine neden olmakta ancak bunun tersi olmaktadır. Bu da şu anlama gelmektedir. 21. yy.'ın ilk birkaç yılında ham petrol fiyatı altın fiyatını etkilemiştir ama bunun tersi olmamıştır. Ek olarak, önemli derecede lineer olmayan Granger nedenselliğine sahip değildirler. Bu yüzden, ham petrol pazarı ile altın pazarı arasındaki etkileşimin direkt ve açık olduğu tartışılmakla birlikte ham madde pazarında ham petrolün rolünün altıninkinden daha fazla olduğu ortaya konulmaktadır (Zhang ve Wei, 2010: 176-177). Ham petrol fiyatları ağır metal ve sanayi

üretimini de önemli ölçüde etkilemektedir. Bu da ülkelerin sanayi üretimlerini düşürmekte ve ihracat potansiyellerini zayıflatmaktadır.

Tuly ve Lucey (2006) yapmış oldukları analizde APGARCH modelinin söz konusu veri tablolarına uygulanabildiği sonucuna GARCH, manivela ve güç etkilerini katarak varmışlardır. Uzun süreli altın fiyatı verilerini kullanarak, altını etkileyen makro ekonomik tek değişkenin Amerikan doları olduğunu ortaya koymuşlardır (Tuly ve Lucey, 2006: 324). Sjaastad (2008) ise; 1991-2004 dönemine ilişkin bulgularında; altın fiyatlarının Avro, Amerikan doları ve Yen ile etkileşim içerisinde olduğunu vurgulamışlar ve söz konusu dönem için altının küresel enflasyonun bir nedeni olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca; altını enflasyona karşı güvenli liman olarak öneren Narayan et. al. (2010) da, 2002-2008 dönemi için gelecek piyasalarını (future market) incelemişlerdir. Buna göre; petrol piyasasındaki bir yükseliş, küresel çapta enflasyona neden olmakta, oluşan bu enflasyon da kurları baskı altına almak suretiyle güvenli liman olarak atfedilen altına olan talebi artırmaktadır. Oluşan bu aşırı talep ise piyasa dinamiklerini alt üst ederek altın fiyatlarını artırmaktadır. Nitekim, petrol ve altın fiyatları Amerikan doları karşısında birlikte hareket etmektedirler. Üstelik altının uluslararası piyasalarda enflasyona karşı güvenli liman olarak tercih edilmesi durumu sadece spot piyasalarda değil future piyasalarında da kendisini göstermektedir (Narayan et. al., 2010: 3303).

3. Veri ve Metodoloji

3.1. Veri

Bu çalışmada 1989:1-2013:12 yılları arasında dünya ekonomisinde gerçekleşen aylık Amerikan Brent petrolünün Avrupa (FOB) spot satış fiyatı (OIL) ve altının ons fiyatı (GOLD) ile Amerikan dolarının, Türk lirası karşısındaki değeri (USD) arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler birim kök ve etki tepki analizleri yapılarak sınanmıştır. Bu ilişkilerin test edilmesinde; USD/TL kuru, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) elektronik veri tabanından (EVDS), Amerikan Brent petrolünün Avrupa (FOB) spot satış fiyatı, Enerji Bilgi Yönetimi'nden (U.S. Energy Information Administration), altın ons fiyatı ise, Dünya Altın Konseyi (World Gold Council) elektronik veri tabanından tedarik edilmiştir. Ayrıca, tüm veriler aylık ortalama olarak kullanılmıştır.

3.2. Metodoloji

VAR modeli, analize koşulan bütün değişkenleri bir bütün olarak ele almaktadır. Bir başka deyişle, VAR modeli ile yapılan çalışmalarda, değişkenler eşanlı olarak incelenmektedir. Bu model, yapısal model üzerinde herhangi bir kısıtlama getirmeksizin dinamik ilişkileri verebilmekte ve bu sebeple zaman serileri için sıklıkla kullanılmaktadır (Keating, 1990: 453-454). Zaman serileri üzerinde yapılan ekonomik çalışmalarda çok kullanılan, VAR modeli, herhangi bir iktisat teorisinden yola çıkarak, değişkenlerin içsel-dışsal ayrımını gerektirmediği için, bu yönüyle eşanlı denklem sistemlerinden ayrılmaktadır (Charemza ve Derek, 1992: 182). Ayrıca VAR modellerinde bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yer alması, geleceğe yönelik güçlü tahminlerin yapılmasını mümkün kılmaktadır (Kumar, et. al. 1995: 365). Sims (1980) tarafından geliştirilen VAR analizinde değişkenler sırayla bağımlı değişken olarak alınmakta ve kendisi ile diğer değişkenlerin gecikmeli değerleri üzerine optimal bir gecikme uzunluğu ile analize koşulmaktadır. Çalışmada kullanılan VAR denklemleri aşağıdaki gibidir:

$$\Delta USD_t = \alpha_1 + \sum_p^k \beta_{1p} \Delta GOLD_{t-p} + \sum_p^k \mu_{1p} \Delta OIL_{t-p} + \varepsilon_{1t} \quad (1)$$

$$\Delta GOLD = \alpha_1 + \sum_p^k \delta_{2p} \Delta OIL_{t-p} + \sum_p^k \beta_{2p} \Delta USD_{t-p} + \varepsilon_{2t} \quad (2)$$

$$\Delta OIL = \alpha_1 + \sum_p^k \mu_{3p} \Delta USD_{t-p} + \sum_p^k \delta_{3p} \Delta GOLD_{t-p} + \varepsilon_{3t} \quad (3)$$

VAR analizinde, etki-tepki fonksiyonuyla da bir değişkene verilen şokun diğer değişkenler üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu belirlenmektedir.

4. Ampirik Bulgular

USD/TL kuru, altın fiyatı ve ham petrol fiyatı serilerinin durağanlıklarını bir başka ifadeyle birim kök içerip içermediklerini bulmak amacıyla ilk olarak Dickey and Fuller (1979) tarafından kullanılan Augment Dickey Fuller (ADF) birim kök testi ile Elliot, Rothenberg, Stock (1996) tarafından geliştirilen DF-GLS birim kök testi kullanılmıştır. DF-GLS birim kök testi ADF birim kök testinin tamamlayıcısı niteliğindedir. ADF testi, seriler trendli olduğunda verimli olamamakta ve oto korelasyon sorununu tam olarak çözememektedir. Ancak DF-GLS testi serileri trendden ayırmakta ve oto korelasyon sorununu ortadan kaldırmaktadır. Asimptotik dağılıma sahip olan bu testin, modelde deterministik terimler yer aldığına Dickey-Fuller birim kök testine oranla daha iyi sonuçlar verdiği görülmektedir.

Tablo 1. USD, GOLD ve OIL için ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye Değeri		Birinci Fark	
	Sabitli	Trendli ve Sabitli	Sabitli	Trendli ve Sabitli
USD	-0.236463 (3)	-2.206366 (3)	-8.311166 (2)	-8.323036 (2)
GOLD	-0.453491 (6)	-1.659423 (6)	-5.404446 (5)	-5.451748 (5)
OIL	-1.180481 (1)	-3.273888 (1)	-11.51946 (0)	-11.52330 (0)

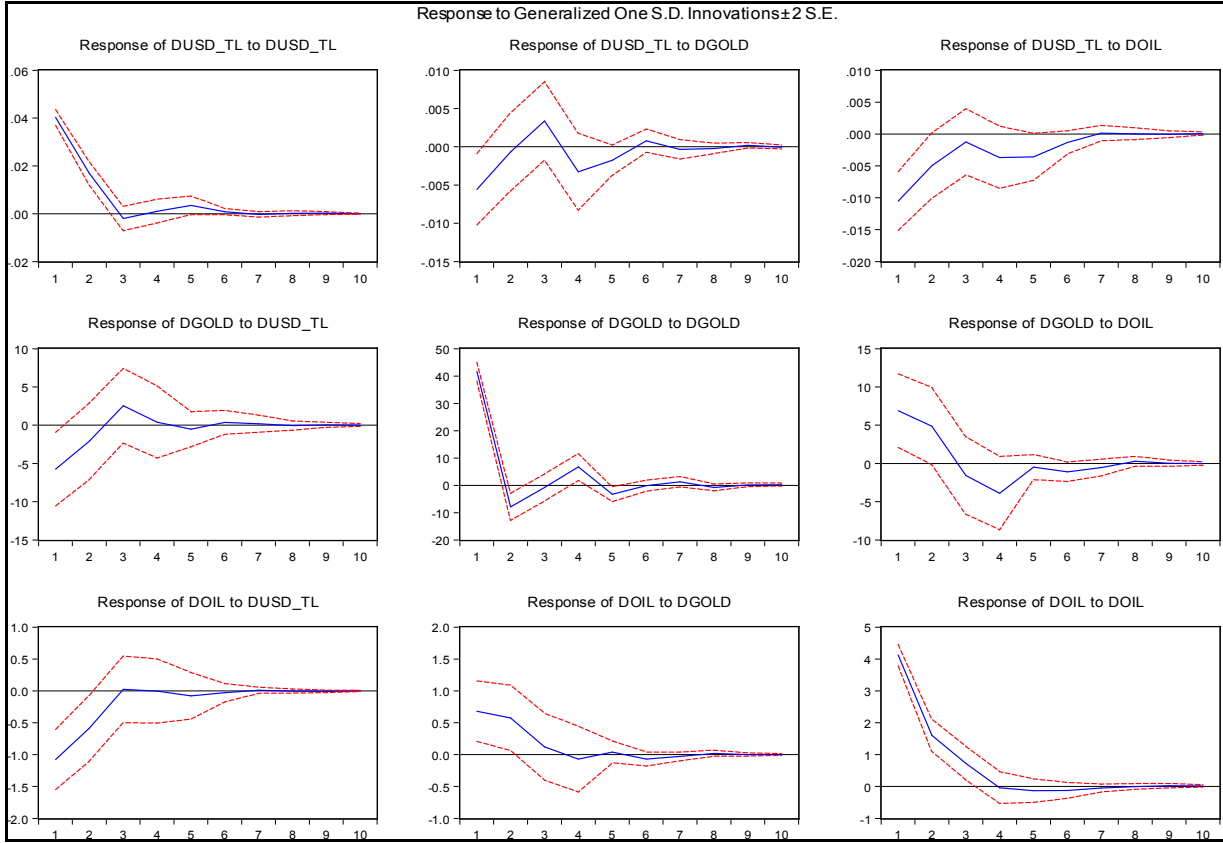
*Parantez içindeki değerler SIC kriterine göre seçilen gecikme uzunluklarını göstermektedir.

Tablo 2. USD, GOLD ve OIL için DF-GLS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye Değeri		Birinci Fark	
	Sabitli	Değişkenler	Sabitli	Değişkenler
USD	1.121703 (3)	-1.781763 (3)	-8.169412 (2)	-8.298276 (2)
GOLD	-0.091093 (6)	-1.181736 (6)	-2.676351 (10)	-3.004960 (10)
OIL	-0.556503 (1)	-2.697808 (1)	-11.45141 (0)	-11.53621 (0)

*Parantez içindeki değerler SIC kriterine göre seçilen gecikme uzunluklarını göstermektedir.

ADF ve DF-GLS birim kök testi sonuçlarına göre her üç değişken de birim kök içermektedir. USD, OIL ve GOLD değişkenlerinin birinci farkı alındığında her üç değişken de durağan hale gelmektedir. Dolayısıyla her üç değişken de $I(1)$ 'dir. Etki tepki analizi ise, değişkenlerin birisinde meydana gelen bir standart hatalık şok karşısında diğer değişkenlerin vermiş oldukları tepkileri göstermektedir. Vektör Otoregresif (VAR) modeline dayalı etki-tepki analizi sonuçları Şekil 3.'de görülmektedir. Buna göre, USD kendisinde meydana gelen bir standart hatalık şok karşısında üç çeyrek pozitif tepki vermektedir. Yine, USD'da meydana gelen bir standart hatalık şoka, GOLD ve OIL yaklaşık iki çeyrek negatif tepki vermekte ve altıncı çeyrekten sonra tepki tamamen ortadan kalkmaktadır. Öte yandan, GOLD'da meydana gelen bir standart hatalık şok kendisini yaklaşık iki çeyrek pozitif etkilemektedir. Bunun yanında, USD ve OIL üzerinde de yaklaşık iki çeyrek negatif etki söz konusu olmaktadır. Son olarak OIL'de meydana gelen bir standart hatalık şok karşısında USD yaklaşık iki-üç çeyrek negatif tepki verirken, GOLD iki, OIL ise üç çeyrek pozitif tepki vermektedir. GOLD ve OIL'da meydana gelen şoklara değişkenlerin vermiş olduğu tepkiler hemen hemen altıncı çeyrekten sonra ortadan kalkmaktadır.

Şekil 3. USD, PP ve OP için Etki-Tepki Fonksiyonları

8. Sonuç

Altının ons fiyatı, Amerikan doları ve ham petrol fiyatları üzerine yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Çalışmaların genelinde altın ve petrol fiyatları ile Amerikan doları arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Bu çalışmadan elde edilen ampirik bulgular da bu görüşleri destekler niteliktedir. Bu bağlamda, öncelikle değişkenlerin durağan olup olmadıklarını belirlemek için birim kök testleri yapılmıştır. Yapılan bu analizler sonucunda her üç değişkenin de birim kök içerdiği sonucuna ulaşılmış ve değişkenler birinci farkları alınmak suretiyle analize koşulmuşlardır. Buna ek olarak, VAR modeline dayalı etki-tepki analizi sonuçlarına göre de, altın ve petrol fiyatları arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Bir diğer ifade ile söz konusu emtiaların fiyatları aynı yönde hareket etmektedirler. Amerikan doları ise, bu değişkenler ile ters yönlü bir ilişki içerisindedir. Öyle ki; altın ve petrol fiyatları Amerikan dolarını negatif etkilemektedir. Sonuç olarak, altın ve petrol fiyatları yükseliş trendi içerisindeyken, Amerikan doları, Türk lirası karşısında değer kaybetmekte, tersi durumda da değer kazanmaktadır.

Kaynakça

- Capie, F., Mills, T.C., Wood G., 2005, *Gold as a Hedge against the Dollar. Journal of International Financial Markets Institutions and Money*, Vol. 15, pp. 343-352.
- Charemza, W.W. and Derek, D.F., 1992, *New Directions in Econometric Practise General to Spesific Modelling, Cointegration and Vector Autoregressions*, England: Edward Elgar Pub.
- Joy, M., 2011, Gold and the US Dollar: Hedge or Haven? *Finance Research Letters*, Vol. 8, Issue. 3, pp. 120-131.
- Keating, John, 1990, *Identifying VAR Models Under Rational Expectations*, Journal of Monetary Economics, Vol: 25, No: 3.
- Kumar, V., Leona, R.P. and Gasking, J. N., 1995, *Aggregate and Disaggregate Sector Forecasting Using Consumer Confidence Measures*, International Journal of Forecasting.
- Lizardo, R.A., Mollick, A.V., 2010, Oil Price Fluctuations and US. Dollar Exchange Rates, *Energy Economics*, Vol. 32, pp. 399-408.
- Narayan, P.K., Narayan, S., Zheng, X., 2010, Gold and Oil Futures Markets: Are Markets Efficient? *Applied Energy*, Vol.87, pp.3299-3303.
- Pukthuanthong, K., Roll, R., 2011, Gold and the Dollar (and the Euro, Pound and Yen). *Journal of Banking and Finance*, Vol. 35, Issue. 8, pp. 2070-2083.
- Sims, Christopher A., 1980, *Macroeconomics and Reality*, Econometrica, Vol: 48, Issue:1.
- Sjaastad, L.A., 2008, The Price of Gold and the Exchange Rates: Once Again, *Resources Policy*, Vol. 33. pp. 118-124.
- Tuly, E., Lucey, B.M., 2007, A Power GARCH Examination of the Gold Market, *Research in International Business and Finance*, Vol. 21. pp. 316-325.
- Zhang, Y.J., Wei, Y.M., 2010, The Crude Oil Market and the Gold Market: Evidence for Cointegration, Causality and Price Discovery, *Resources Policy*, Vol. 35. pp. 168-177.
- TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, evds.tcmb.gov.tr
- U.S. Energy Information Administration (EIA), eia.gov
- Wolrd Gold Council, gold.org